

Qc. 226.

ANDREAE GVILIELMI CRAMER,

ANTECESSORIS KILIENSIS,

DISPVNCTIONVM

IVRIS CIVILIS

LIBER SINGVLARIS.

SVERINI ET WISMARIAE,

SVMTIBVS BOEDNERIANIS

MDCXCII.

ANDREAS GÖTTSCHE LOWE

DISPUTATIONUM

PHYSICARUM

PHYSICARUM

KÖNIGLICH
UNIVERSITÄT
ZÜRICH

STADT- UND UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK

ZÜRICH

1800

PRAEFATIO.

Si, qui in publicam lucem nunc pro-
dit, Dispunctionum iuris ciuiliſ Romani
eiusque hiftoriae Liber ſingularis,
fugientibus iam terras et euaneſcenti-
bus plerisque locis harum rerum ſtu-
diis, non omnino diſplicuerit doctiori-
bus atque intelligentibus uiris: et gra-
tum id erit Auctori, et cepiſſe ſe ſui
laboris fructum impenſe laetabitur. Ena-
tus per occaſionem, ut alia quae ſcri-
nia in futurum fortaſſe tempus ſeruant,
per ſubciſiua horarum ſpatia elabora-
tus fuit. Non tamen totus nunc de-
mum exit. Caput enim illud, quod
de Scto Claudio exponit, exercitii
cauſa conſcriptum, moderante Uiro
Per-

Perillustri et Consultissimo *Adolpho*
Friderico TRENDELENBURG, ICto
et Antecessore nostro Primario, Prae-
ceptore olim in paucis nominatissimo,
Disputationis publicae forma, Kiliae a.
MDCCLXXXII. prodiit. Alia ali-
quot capita, praesto nobis fuerunt a.
MDCCLXXXV ad supremos honores
in Jurisprudencia consequendos. Om-
nia tamen ita mutata et conuersa nunc
emittuntur, ut parum coloris pristini
manserit; reliqua nouae elucubrati-
onis sunt. Tantum Te uolui, LECTOR,
et Uale. Scrib. Kiliae a. d. XIII. Martii
MDCCXCII.

CAP. I.

CAPVT I.

*Restringitur generalis praeceptio, infamiam grauiore sententia tolli. Emen-
datur et explicatur Constitutio SEUERI
et ANTONINI, et de scholiis βασιλικῶν
quaedam.*

Manifesti et notissimi iuris est, quod MACER ait lib. II. de publicis iudiciis, a): *In personis tam plebeiorum quam Decurionum illud constitutum est, ut, qui maiori poena adscitur, quam legibus statuta est, infamis non fiat; idemque quam plurimis aliis auctoritatibus firmatur, quas infra excitabimus. Haec potestas iudicis duriorum irrogandi poenam, quam leges postulant, eo consilio, ut fama salua retineatur condemnato: quaeri potest, an fuerit adeo generalis, ut nullis cancellis contineretur. Et notum est, uulgo hanc potestatem simpliciter iudicibus adscribi b). Sed merito*

a) cap. 10. §. ult. w. de poen.

b) Vid. V. c. NOODT ad tit. de his qui not. inf. et WESTENBERG ad eund. §. 54. et communiter ibi Doctores.

rito dubitari potest, et probabiliter adeo dici, eam ualde apud Romanos coarctatam fuisse et limitatam, si MACRVM recte exaudio, qui distincte satis, *in plebeiorum*, dixit, et *decurionum personis illud constitutum esse*. Non igitur id Romae uidetur permissum, aut magistratibus omnibus fuisse, et in omnes, sed prouinciarum Proconsulibus et Praesidibus in prouinciales. Quam opinionem ut in publicum conspectum proferre sustineam, eo adducor, quod in omnibus capitibus, ubi de hac re praecipitur, coloniarum uideam et municipiorum habitam rationem. Ita enim supra apud Macrum *plebeii et decuriones* tantum nominantur, et PAVLLVS c) *Praesides* memorat, PAPIANVS d) de ordine *Decurionum* loquitur. Ita quoque in rescripto, quod infra explicabo, nec unquam aliter legi. THALELAEVS quoque Βασίλικ. Tom. II. p. 643. id permissum ait praesidibus. Sed iuuat PAPIANI e) uerba adscribere et breui interiecta paraphrasi illustrare. Ita uero in fit *libro I. Responsorum* :

Ordine Decurionum ad tempus motus, et in ordinem regressus, ad honorem (Decurionatus) exemplo relegati, tanto tempore non admittitur, quanto dignitate caruit. (adeo ut, si ad biennium erat motus, tempore poenae effluxo, alterum biennium expectare debeat, ut de morum emendatione constet, donec recipiatur. Et hactenus quidem generalis pertingit propositio : posse quem ordine

c) cap. 13. §. 7. *de his qui not. inf.*

d) cap. 15. *de municip. et cap. 5. de decur.*

e) d. cap. 15. *ad munic.*

dine motum in ordinem redire. Iam uero ostendit ICTus, interdum uacillare hanc regulam, et attendendum esse ad causas remotionis temporariae.) *Sed in utroque* (tam ordine moto quam relegato, in quibus alias differentia est;) *placuit examinari, quo crimine damnati* (famoso, nec ne) *sententiam eiusmodi meruerunt. Durioribus etenim* (quam leges sanciant) *poenis affectos ignominia, uelut transactio negotio, postea* (poena impleta) *liberari, minoribus uero, quam leges permittunt, subiectos nihilominus inter infames haberi;* (nec decurionatum recipere exantlata licet poena) *cum facti quidem quaestio sit in potestate iudicantium, iuris autem auctoritas non sit,* (i. e. cum iudex quidem pronuntiare possit, factum admissum esse, uel non, poena autem non a iudice proueniat, sed a lege f).

Alteram speciem, de eo, qui ex non famoso iudicio mouetur, omisit Papinianus aut Tribonianus. Neque enim semper ignominia adfcitur, qui ad tempus relegatur, aut ordine eiicitur, sed is demum, qui facinus commisit, cui lex nominatim indixit. Ille igitur exacto tempore procul dubio recipietur. Idem porro ICTus *Quaestionum lib. 2. g)* sic scribit:

A 2

Ad

f) Plenius Papiniani haec uerba retulit, uel potius circumscripsit MARCIANVS cap. 1. §. 6. w. ad SCr. Turpill. *Facti quidem, inquit, quaestio in arbitrio est iudicantis: poenae uero persecutio non eius uoluntati mandatur, sed legis auctoritati reseruatur.*

g) d. cap. 5. de Decur.

Ad tempus ordine motos ex crimine, quod ignominiam importat, in perpetuum moueri placuit: (quamuis enim ex sententia, iudicis forte imperiti, tantum in temporale spatium remoti sint, tamen propter infamiam, restituti licet in ciuitatem, pristinum locum recuperare prohibebuntur.) Ad tempus autem exulare (uel ordine abstinere) iussos ex crimine leuiore (quam sententia iudicis requirit) uelut transactio negotio non esse inter infames habendos.

Caeterum uariatum quandoque in hac re esse, et in ad tempus relegatos, uel ordine atque aduocationibus motos, post impletum temporis spatium infamiam non prorogari, simpliciter rescriptum esse ab Imp. ANTONINO *h)*, id, inquam, scio, animaduersum et defensum CUIACIO *i)*. Sed, nisi forte cuidam placuerit putare, propter licentiam, quam Tribonianus saepe adiiciendo non tantum, sed omittendo quoque sibi indulsit, rescriptum illud Antonini uerum et primaeuum sensum non retinuisse; commodius adhuc cum clarissimo Gallorum Icto POTHIER *k)*, qui reliqua quoque loca, quae specie aliena uideri poterant, recte conciliauit, dicendum erit, *infamiam* ibi accipi debere pro ipsa probrosa interdictione. Sed ad rem redeo. Ex illis igitur, quae adduximus, probabiliter colligitur, cum damnatio quidem a iudice, poena autem a legibus penderet, hanc potestatem, grauius puniendo a norma

b) cap. 1. Cod. de iis qui in exil. dat.

i) ad d. cap. 1. Cod. Opp. Prior. Tom. II.

k) in Pandect. restit. tit. de Decur. §. XXXIII. nor.

d) Tom. III.

ma legitima recedendi, praesidibus tantum in plebeios municipiorum, eosque concessam fuisse, qui in iisdem honoribus fungerentur, et contra principia iuris Romani hodie omnibus tribui iudicibus. Id autem eo certius apparebit, quo altius in causam huius rei descenderimus. Ea uero procul dubio cum SCHILTERO *l*) in eo ponenda est, quod multitudine hominum plebeiorum et decurionum respública Romana maxime indigebat ad munera et honores publicos obeundum in municipiis et coloniis. Sane ea ratio et in plebeiis hominibus, quos scimus sequiori aevo ad Decurionatum peruenire potuisse, cum antea id non liceret *m*), et in decurionibus ipsis plene locum obtinere potuit, cum aperte proditum sit: *infames personas, licet nullis honoribus, qui integrae dignitatis hominibus deferri solent, (adeoque nec municipalibus) uti possint, curialium tamen, uel ciuilium* (puta in municipiis et coloniis) *munerum* (i. e. onerum) *uacationem non habere, sed solennibus indictionibus* (eae sunt praedialia onera) *ob tutelam publicam eos satisfacere necesse esse.* Verba recitauit Impp. DIOCLETIANI et MAXIMIANI *n*). Ne igitur in tam perditis ciuitatis moribus, quibus et Iudaei adeo, et spurii et literarum imperiti ad Decurionatum ascendebant,

A 3

atque

l) *Prax. iur. Rom. Exerc. X. §. XXVII.*

m) *cap. 13. §. 1. c. de L. Corn. de fals. WUNDERLICH lib. sing. de legit. per oblat. curiae §. III. et IV.*

n) *cap. un. Cod. de infam. add. cap. 8. Cod. de Decurion. cap. 1. Cod. de his qui implet. stipend. et AMAGA ad tit. de inf. n. 93.*

atque in tanta hominum scelerum abundantia, qua
provinciae scatebant, in hac porro penuria eorum,
qui hunc honorem aut ulro appetent, aut quo-
dammodo coacti subirent, numerus amplius adhuc
minueretur, hoc potestatis concessum fuit provin-
ciarum rectoribus, ut fontes quidem et poenae ob-
noxios, sed idoneos honoribus homines, infamia
liberarent, seueriorem uindictam de iis sumendo.

Quae haecenus dixi, fulcrum recipiunt ex elegan-
ti, sed spinis circumsepto et difficili rescripto Im-
peratorum SEVERI et ANTONINI o), ad cuius in-
ternecionem conspirasse uidentur quodammodo ad
unum fere omnes, qui eius mentionem iniecerunt,
Interpretes, cuius tamen, ut mox apparebit, sensus
et uerba pisce saniora sunt. Ita uero in plerisque
libris, qui hodie circumferuntur, perscriptum est:

Impp. SEVERVS et ANTONINVS A.A. Venustiano.

*Si Posidonium in tempus anni relegatum,
sententiam non excessisse Proconsulis proba-
ueris: quinque annis exilio temporali dam-
nandum inter infames haberi non oportet:
quoniam sententiae seueritas cum caeteris
damnis transigere uidetur. P. P. VI. Ka-
lend. Mart. Saturnino et Gallo Coss.*

ACCURSIVS p), ut a Glossatoribus initium ca-
piam, quorum iuris scientiam alii carpunt, extol-
lunt alii, Accursius igitur, uel antiquior aliquis
ICTUS, ex cuius iecore sapuit, tempora, ut alibi, sic
hic quoque, inuicem permutata esse contendit, et

o) cap. 4. Cod. quib. ex caus. inf. irrog.

p) ad cap. 4. Cod. dict.

relegatum pro relegando, contra *relegandum* innox pro relegato accipi debere. Suppresso nomine placuit ea sententia plerisque aliis, et in his primo omnium, quantum inuenire licuit, CUIACIO q) nostro, qui tamen, fortiori usus medicina, sic in textu reponendum pronunciauit. Et ne quenquam species proposita districtum teneret, hanc effinxit: Proconsulem damnasse Posidonium in annum relegandum, in quinquennium, et damnatum paruissime sententiae, i. e. quinquennium in exilio perstitisse, nec poenae refugum fuisse. Sic enim explicat illud: *sententiam non excessit*. Fuisse igitur Posidonium duriorem sententiam passum, quod sit damnatus in quinquennium, cum damnari tantum debuerit in annum: et ideo reuersum inter infames non haberi, licet actio, ex qua damnatus fuerit, famosa sit. Haec Ille r), quem longo spilloque agmine et de communi sententia sequuti sunt celeberrimi, magnaeque et eruditionis et famae uiri, DONELLVS s), BACHOV t), Nic. ANTONIVS u), WISSENBACH w),

A 4

Ant.

q) ad cap. 1. Cod. de iis qui in exil.

r) ll. nec non libr. II. Quaest. Papiniani in Opp Postum. Tom. I. Part. I. p. 27. et ad Lib. I. Respons. Papin. Ibid. Tom. II. p. 21.

s) Comment. iur. ciu. Lib. XVIII. cap. 8.

t) ad $\omega\epsilon\omega\tau\alpha$ p. 764.

u) de Exilio Lib. II. cap. 2. §. 5. in MEERMANNI Thes. Tom. III.

w) Exerc. ad ω . P. I. Disp. XI. §. 27.

Ant. MATTHAEI x), Petr. PONCETVS y), SCHVLTING z), TYDEMANN aa) aliique. Sed primum, quae est haec licentia non unum, sed duo uerba conuertere, ut utrumque plane in contrarium mutetur? Deinde, quis unquam fando audiuit, sententiam non excedere dici, pro eo, quod est, non contumacem esse et sententiae parere. Sensit hoc Cuiacius, ideoque ualde obscurum appellauit. Senserunt alii quoque, sed pauci, ideoque discessionem facientes, alias rationes ineundas censuerunt, inter quos primum locum merito occupat DVARENVS bb). Is uero putat, Posidonium a Proconsule annali exilio damnatum, paruisse quidem sententiae, sed appellasse praefectum praetorio. Qui cum quinquennali relegatione, et ita grauius damnauerit, sententiae seueritatem cum damnis temporis longioris transgressisse uideri. Adquieuit huic explicationi Osw. HILLIGER cc), et recipi posset, nisi et latinitas rursus obstaret, et non uerba Imperatorum, sed Praefecti Praetorio relata essent, aut si huius et appellationis ulla facta esset mentio. Quorum rerum cum nullum appareat uestigium, in procliui est iudicare, quo pretio habenda sit Duareni in-

x) de crim. p. 914.

y) Tr. de iur. munic. cap. XXVI, in MEERMANNI Thes. Tom. VIII.

z) Enarrat. Part. I. w. p. 365, et Thes. Controu. Dec. IX §. 10.

aa) in Ulp. Marcello Sect. II, cap. 2. §. 2. not. s in OELRICHS Thes. Nov. V. I. P. I.

bb) ad tit. de his qui not. inf. cap. 4.

cc) in Donelle enucl. Lib. XVIII, cap. 8, not. (ii).

interpretatio. Alia igitur uia incesfit, qui nominandus nobis restat *Io. SCHILTER dd*), qui omnium proxime ad rem accedens, non tamen per omnia uerum assecutus, scopum strinxit potius quam ferit. „Casus, inquit, hic erat: Posidonius ex quocunque delicto ad tempus anni relegatus, non paruerat, adeoque duplicato tempore damnari poterat. *L. 8. §. 7. D. de poen.* Sed sententia concepta erat in quinquennium et quaerebatur, annon elapso licet quinquennio infamis manturus? “ Addit deinde huic speciei consentientem rescripti explicationem. Sed quid si ostenderimus, hanc ipsam speciem legibus aduersari? Ita uero est. Neque enim *Schiliterum* quidquam iuuare potest *Ulpiani* effatum *ee*): *Quisquis autem in opus publicum damnatus refugit, duplicato tempore damnari solet, cum hoc de damnatis ad opus publicum receptum quidem fuerit, in relegatis autem contra obtinuerit, nec sine ratione grauissima. Illa enim atrocior longe fuit poena, ut adeo manifestum esse rescribat ANTONINVS ff*), *Decuriones in opus publicum dari non oportere. In relegato autem contumace quid iuris fuerit et consuetudinis, recenset MARCIANVS gg*): *Relegati, siue in insulam deportati, debent locis interdictis abstinere. Et hoc iure uiuimus, ut relegatus interdictis locis*

A 5

non

dd) in *Praxi iur. Rom. Exerc. X. §. 28.*

ee) *d. cap. 8. §. 7. w. de poen.*

ff) *cap. 3. Cod. de poen. cap. 9. §. 11. w. de poen.*

gg) *cap. 4. w. de poen. Add. CULIAC. Obs. Lib. VI. cap. 36.*

non excedat. Alioquin in tempus quidem relegato perpetuum exilium — — — adrogatur. Nec opponi potest alter MARCIANI *hh)* locus, restitutus ex Basilicis a Contio, cum in Florentinis deesset: ibi enim manifeste distinguitur inter relegatum a ciuitate, et relegatum a prouincia.

Praeter eam, quae supra allata et confossa est, alia adhuc ab ACCVRSIO proponitur explicatio, quavis a uerbis arcetur. Sed adeo est putida et absurda, ut, cum eidem iam satisfecerit *Duarenus*, eam denuo referre ac confutando tempus infumere taeat.

Post haec igitur Iurisperitorum commenta uideamus, an noctibus his cimmeriis lumen aliquod inferri possit. In qua re, si, quod spero, caeteris felicior fuero, non dicam, ingenio meo quidquam deberi, sed uni fortunae et industriae, et aequae mecum felices potuisse illos, si Basilica infpexissent. Primum autem omnium, non aduerterunt corruptam esse in plerisque libris lectionem, unde naturaliter euenit, ut internecina collyria ad subleuandum aegrum adhiberent. Sic autem legendum est: *Si (i. e. cum) Posidonium in tempus anni relegatum, secundum sententiam non excessisse Proconsulis ii) probaueris*, reliquis in statu

hh) cap. 12. w. de interd. et releg.

ii) Scriptum forte fuit: PR. unde deinde factum Proconsulis, cum fieri deberet Prouincia. Certe haec uocabula diuersimode notis exprimi constat ex VALERIO PROBO in MEERMANNI Thesaur. Tom I. p. 124.

flatu suo manentibus. Atque ne gratis haec po-
 flulasse tibi uidear, ad antiquas editiones prouoco.
 Ita certe expressum legitur in illa, quae *Venetis*
apud Baptistam de Tortis anno MCCCC-
LXXXVI forma maiori, quam in Folio uo-
 cant, prodiit, nec minus in *Sennetoniana*; idem-
 que notarunt in ora suarum CHARONDAS et CON-
 TIVS. Unus SCHILTERVS adoptauit. RVSSAR-
 DVVS probauit quidem, sed meticulosior, quod ip-
 sum facere oportebat, in integrum haud resituit.
 Sufficere haec poterant, sed ut omnem, si quis for-
 te restaret uerecundiori, eximam scrupulum, Ba-
 silica *kk*) testes appello, in quibus aperte legitur:
 Ε Περσον (sic saepe solent Romana nomina in Chri-
 stiana mutare) εις χρονον ενιαντον εξοριςθεντα μη
 εξεληλυθεναι κατα την αποφασιν του
 ανθυπατω αποδειξει. Haecenus recte. Sed
 quae sequuntur: και δια τουτο πεντε ενιαυτιον εξορια
 προς καιρω καταδικαςθεντα, μεταξυ των ατιμων
 εναι αυτον ου χρη καετ. uerum sensum non expri-
 munt. Fingunt enim Basilici eandem speciem,
 quam Schilter effinxit, et magis id adhuc ostendunt,
 quae introductionis loco praemittuntur huic para-
 phrasi. Proposita autem et ab Imperatoribus decisa
 species haec est: Posidonius quidam Decurio, leui-
 oris criminis causa, sed infamiam irrogantis, forte
 iniuriae, accusatus in tempus anni relegatur. Infam-
 ia liber erit per hanc sententiam, quia non ordi-
 naria poena plechitur, sed extraordinaria et graui-
 ori. Debebat enim ex legibus nummaria poena
 coer-

kk) Βασιλικ., Lib. XXI. Tit. 3.

coerceri, non relegatione, quae est multo durior. Quanquam enim scio, D. Seuerum rescripsisse *ll*): atrocis iniuriae damnatos in ordine Decurionum esse non posse, tamen nihil causae est, quod nos cogat, Posidonium *atrocis* iniuriae reum arguere. Praeterea illud scio, *iniuriam* saepe quamuis iniquitatem et quidquid dolo malo committitur notare, exilioque mulctari amplius esse, quam ordine moueri *mm*). Iam reus contumacia impulsus Proconsuli obsequium denegauit, nec secundum sententiam prouinciam excessit. Proconsul, quod in causis grauioribus fieri debuit *nn*), rem omnem ad Imperatores defert, simulque, forte iuris paulo imperitior, quod non raro accidebat in militaribus ingeniis, infamia quaerit an reum sequatur? Rescribunt illi, Posidonium quinque annis exilio damnandum, inter infames tamen haberi non debere, adiecta ratione, quam supra latius explicauimus, quaeque ad annalem, non uero ad quinquennalem pertinet relegationem, quam nunc demum sustinere cogitur. Haec interpretatio obscuri et fere conclamati rescripti adeo manifeste uera et tantum non probabilis uidetur, ut, quid contra dici queat cum ratione, plane non inueniam. Quod ne arrogantius dixisse uidear, qui huius uitii sum osor acerrimus, auctorem excitabo, quo certiore frustra quaesieris. HEROS PATRICIVS est, iuris olim Antecessor in schola Berytensi, commentator trium Codicum, Gregoriani, Hermogeniani et Theodosiani,

ll) cap. 40. *l. de iniur.*

mm) Cuiac. *Obs. Lib. XX, cap. 38.*

nn) cap. 27. *§. 1. l. de poenis.*

in quorum uno hoc rescriptum, quamquam hodie in Iustiniano tantum legitur, insertum fuisse recte colligitur. Et utinam ista commentaria bono publico adhuc extarent! Vixit circa tempora Theodosii iunioris, adeoque vix ducentis annis post Severum et Antoninum, atque forte fortuna ad manus eius integra peruenerat istorum constitutio cum formula Proconsulis, cum adhuc absque dubio in prouinciis extarent tabularia, quibus talia inferebantur. Certe felicior in eo extitisse uidetur HEROË EYDOXIO, eiusdem aeti et Scholae ICTO, quem itidem illustrasse Codices istos compertum habemus. Eius sententiam, paulo obscurius traditam, refert, et merito, sed acerbius, damnat, laudata Patricii, THALELAEVS OO), qui a Iustiniano adhibitus in colligendis partibus iuris, talium librorum non potuit non habere usum plenissimum. Adscribam eius uerba, memoratu maxime digna, quamuis paulo prolixiora, omisso textu graeco, quo chartae parcam et otio. Sunt autem haec:

Interrogatio: Non uideo quemadmodum haec constitutio intelligenda sit, tunc enim poena quae augetur famam conseruat, cum si condemnatio formata conceptaue lata esset, iudicatus infamari deberet, nunc autem nec si relegationis tempus tantum duplicatum fuerit, in numero infamium esse debet. Solutio. Vere sciendum est, non esse eam speciem constitutionis quam posui, (ut scilicet Posidonius damnatus fuerit ob crimen quod iniuriam non infert) quamuis Eudoxius Heros et alii antiquiores magistri hanc illi adfingant.
Sed

••) Schol. ad d. cap. 4. Cod. quib. ex caus. inf. irr.

Sed ideo illum secutus sum, ut absurdam eius opinionem resellerem. resellam autem non ex propriis laboribus meis, sed ex Herois Patricii. nam ipse solus uere huius constitutionis speciem sciuit, et secundum eius traditionem nos fingere debemus hunc Petrum iniuriarum actione ab initio conuentum, et uice condemnationis pecuniariae in annum relegatum fuisse, deinde sententiae relegationis non obtemperasse. quod cum Imperator resciuisset ipse ex auctoritate sua in quinquennii tempus ipsum relegauit, et subdidit, ipsum non esse infamatum, non propter grauitatem poenae ab ipso Principe ipsi inflictae, sed propter seueritatem prioris condemnationis, cum a magistratu iudicatus quod iniuriam fecisset, uice nummariae condemnationis relegatus esset. Itaque si speciem huius constitutionis sic ponamus non aberrabimus: nam si dicemus ipsum oneratum quod in quinquennium relegatus sit, nequaquam constitutio consistet, et peribunt labores memorati uiri illustris, doctrinam suam largientes in infinitum in hoc opere. (In commentario, puta, Thalelai in Codicem.) Idemque ait, cum tempus relegationis duplicatum decennium excedit, puta si in sexennii tempus relegatus fuerit ex sententia, tunc non duplicatur tempus condemnationis, sed perpetuo relegatur. Uerum hoc non ille tantum, sed et Heros Eudoxius retulit ex libro 9. de Offic. Proc. (Ulpiani nempe cap. 8. §. 7. ω . de poen.)

Rectissime ita, cum uim atque potestatem scripti tradiderit Thalelaeus, illud adhuc quaeri potest, qui factum sit, ut in textum Βασιλικων falsa
et

et inanis interpretatio manauerit. Sed si quis at-
tenderit, non semel aut bis, sed centies inuicem
a seinet non scholia tantum a scholiis sed ab illis tex-
tum quoque diffidere, facile persuaderi sibi patia-
tur, ut hoc opus, a Basilio institutum, perfectum
a Leone et Constantino Porphyrogenneto, sine ul-
lis credat animaduersionibus et scholiis in lucem
editum fuisse. Firmatur id Prooemio Basilicorum,
in quo nulla adnotationum extat memoria, sed iu-
ris tantum partes enumerantur, ex quibus ἐξηκον-
ταβιβλος conflatus est. Et usus quidem ita tulit,
nec aliter factum in prioribus Codicibus, atque in
omnibus quae Iustinianus iuris publici fecit. Quin
is eo usque progressus est, ut commentarios om-
nes seuera lege interdiceret, ne iterum incerto ma-
gis iure et consuetudine homines agere institue-
rent pp). Postea temporis, cum corpus Basilico-
rum non solum in forum deduceretur sed in scholis
adeo Constantinopoli tereretur, sensim notae et
scholia adiecta sunt ab auditoribus et iuris studiosis,
partem excepta ex ore Antecessorum, alia descripta
ex antiquioribus Commentatoribus, Thalelaeo, Cy-
rillo, Theodoro, Stephano aliisque. Ita tandem
enati sunt et constiterunt Basilici, quales hodie ha-
bemus, eadem ratione, qua Iustinianicum iuris cor-
pus successu temporis auctum est partu Accursiano.

pp) *Constit.* Deo auctore §. 7. *Const.* Tanta §. 27.

CAPVT II.

Reiecta emendatione explicati ULPIANVS
et PAULLVS.

In Stipulatione manifesti, sed noui iuris est, nihil referre qua lingua utaris, patria an peregrina, modo constet de his, quae inter partes aguntur. Id luculenter confirmat ULPIANVS Lib. XLVIII. ad Edict. a), cuius uerba haec sunt:

Et Scriptura Sabini, sed et uerum patitur, ut omnis sermo contineat uerborum obligationem: ita tamen ut uterque alterius linguam intelligat, siue per se, siue per uerum interpretem.

Ita in membrana Pisana. HALOANDER autem, et secundum eum *Sim. uan LEEUVVEN*, cuius litteram, propter incertum lectionis, omnium pessimam puto, licet in titulo audacter gloriatur ad Florentinum archetypum expressam, exhibent: *Et extat scriptura Sabini.* Eodem modo est in antiquis nostris, ubi tamen sequentia ita se habent: *Sed uerum puto ut omnis, cact.* qua ex re denuo intelligi potest, quam inique in bonum Haloandrum plerumque faba cudatur. ACCVRSIVM utramque, et huius et Florentinam, in suis habuisse, perspicitur ex glossa ad *hl.* In aliis adhuc longius receditur, et: *dubitari potest ex Scriptura Sabini. Sed uerum puto cact.* legitur. Ita in Sennetoniana, Hugon. a Porta et Baudoziana. Haloandri lectionem uide-

as

a) cap. I. §. ult. *Ϟ.* de Verb. Oblig.

as *Gerh.* NOODT *b*) placuisse, qui alias recte *Elb.* LEONINI *c*) conamina repellit. Sed recte quoque *uan de WATER d*) obseruat, nos non egere remediis externis, sed ex ipsis legis uisceribus et Florentina medicinam proferri posse. Profert autem hanc: *Et scriptura Sabini sed ET uerum patitur*, atque *sedet i. e. placet* ait. Ea uero, ut ingenue, quae sentiam, fatear, admodum mihi displicet. Primo enim, si hac notione *sedendi* uocabulum accipiamus, si unquam, certe rarissime non adiecto dandi casu usurpatum legemus. Itaque idem ULPIANVS *e*) quem Ille excitat: *apud officium deponi debebit, si hoc iudici sederit*; et Imp. ZENO *f*): *quando hoc nostrae sederit Maieitati*; Nec minus in hanc rem IUSTINIANVS *g*) ait: *nobis melior sententia sedit*. Deinde uero hunc ipsum significatum, quem noui omnia occupasse lexica, re ipsa nullum arbitror per se et absolute, atque omnino proscibendum. Quidni enim, quando uocabulum aliquod *μεταφορικως* adhibemus, an hoc ita fieri debet, ut omnis cognatio cum prima et originaria stirpe penitus intercidat? Non puto; sed uero semper quaedam ueluti necessitudo, inter primaeuam et translata notionem remanere debet. Idque, si curatius rimari uelimus, pauloque altius descen-

b) de pactis et transact. cap. VIII.

c) Emend. Lib. II. cap. V.

d) Obs. iur. Rom. Lib. III. cap. 12.

e) cap. 7. §. fin. ∞ . qui satisd. cog.

f) cap. 3. Cod. de Consul. et non sparg. pec.

g) pr. Inst. de Usucap.

descendere in linguae genium, a prisca ubique fere factum intelligemus, nisi, quando sublato antiquo et primario significato, nouus in usu et ore hominum uersari coeperit. Igitur quotiescunque quid cui *sedere* dicimus, semper subaudiendum erit, in animo, mente, ingenio, aut simile quid, id quod plerumque adeo additum animaduertes. Sic UIRGILIUS h):

*Sivihil ex tanta Superis placet urberelinqui,
Et sedet hoc animo.*

ubi inanis esset *ταυτολογία*, nisi diceremus fortius esse *sedere*, quam *placere*. Alibi per *haerere* exprimit, ut in hoc:

*Haerent infixi pectore uoltus,
Uerbaque, nec placidam membris dat cura
quietem i).*

Abstineo plusculis exemplis, ne taediosus fiam, et ad Ulpianum reuertor, in cuius uerbis nihil deprehendo, cur salua esse nequeant. Ait: *Et scriptura Sabini sed et uerum patitur*. Quid, quaeso, hic obscuri aut insoliti? Audio uero, displicent enim ista: *Scriptura Sabini patitur*. Quasi uero iniquum esset patiendi uerbum inanimatis rebus iungi. Uni POMONIO k) testimonium denunciabo, nam taedet tritae rei diutius immorari. *Ius nostrum*, inquit, *non patitur, eundem in paganis et testato et intestato decessisse*. Ita autem phrasis: *Scriptura Sabini etsi paulo insolentior nemini tamen scrupulum*

h) *Aeneide Lib. II. vs. 660.*

i) *Ibid, Lib. IV. vs. 4.*

k) *cap. 7. w. de Reg. iur.*

lum mouere debet, cum non plane extra usum atque consuetudinem loquendi sit. Eodem enim more POMPONIVS l) *scripturam Q. Mucii*, et PAVLVS m) *Iuliani scripturam* dixerunt. Unum adhuc quaeri potest, scilicet, cur Ulpianus aiat, uerba Sabini et uerum h. e. rationem atque acquitatem pati, ut omnis sermo contineat stipulationem. Et respondebimus, ideo id procul dubio factum esse, quia Sabinus in iis, quae paulo ante hunc locum adducta, de Latina et graeca tantum lingua disseruerat, de aliis nihil dixerat. Sed ut appareat, quanam in his Ulpiani, quae uero Sabini putem, totum locum adscribam, utriusque sermone litterarum diuersitate distincto:

Eadem, an alia lingua respondeatur, nihil interest. Proinde *si quis Latine interrogauerit, respondeatur ei Graece: dummodo congruenter respondeatur, obligatio constituta est. Idem per contrarium.* Sed utrum hoc usque ad graecum sermonem tantum protrahimus, an uero et ad alium, Poenum forte, uel Assyrium, uel cuius alterius linguae, dubitari potest? (Quia nimirum Sabinus de his nihil commemorat, iisque linguis Romani non adeo adfueti erant, atque Graecae.) Et scriptura, sed et uerum patitur, cact.

B 2

Haec

l) cap. 7. ω , de annuis leg.m) cap. 18. §. 5. ω , de damno inf. Adde CUIAC, ad cap. 1. ω , de hered. inst. in Opp. Prior, T. I. p. 115.

Haec igitur prima et Ultima Ulpiani esse iudico et stribligo eius solita fidem facit, intermedia Sabini, in quem ille commentatus est.

Sed quia iam in eorum descendimus pascua, quibus, ut GELLIVS ait, suave est glossaria colligere et lexicidia, operae pretium nobis facturi uide-mur, quando iusta ratione foras pellere audemus uerbum, non nisi bis in omni Latinorum scripto-rum numero obuium, ut ἀπαξ εἰσηκένων copia quantum per nos licet minuatur. Habet autem il-lud PAULLUS n) *Lib. VI. Responsorum:*

Lucius Titius, accepta pecunia, ad ma-terias uendendas sub poena certa, ita ut si non integras repraesstauerit intra sta-tuta tempora, poena conueniatur, partim datis materiis (et effluxo tempore praestitu-to) decessit. Cum igitur testator in poenam commiserit, neque heres eius reliquam ma-teriam exhibuerit: an et in poenam et in usuras conueniri possit? praesertim cum emtor mutuatus pecuniam, usuras grauis-simas expendit? Paullus respondit: ex con-tractu, de quo quaeritur, etiam heredem uenditoris in poenam conueniri posse: in ac-tione quoque ex emto, officio iudicis, post moram intercedentem, usurarum pretii ra-tionem haberi oportere.

Elegans profecto species, et responsum Paulo dig-num, nec quidquam mouet AVTVMNVS, qui, re-ferente GROENEWEGEN ad *hl.*, iniquum putat uen-ditio-

n) cap. 47. *de Act. emt. usud.*

ditorem eiusue heredem et poenam et mutuatae pecuniae usuras praestare, atque aduersum quoque effato PAPINIANI o). Recte enim *Ant. FABER p)* distinguit inter factum promissum et pecuniam creditam. Huius usura legibus constituta est, in factis autem usura non uersatur, ideoque usurae legitimae recte petuntur ratione pecuniae, poena conuenientialis propter non-factum et fractam immunitamque fidem. Sed haec obiter, id enim nunc non agimus. Alter locus est *ULPIANI q)* hic:

(Scaeuola) decreuisse Diuum Marcum refert, fideicommissum eis repraesentandum intellecta matris uoluntate.

Norica et Sennetoniana in Paulo praestiterint habent, priscae nostrae res praestauerit. In Ulpiano Haloander repraesentandum exhibet, quod sustinetur libris antiquis. Eandem lectionem *CVIACIUS r)* tuetur, indeque infert in altero quoque loco repraesentauerit esse substituendum: mox tamen reuerfus prislinam coniecturam retractat et repraesentare idem, ait, esse, ac rem praestare s). Sed non conuenit hoc satis neque Paulo neque Ulpiano. Quare *MÜLLERVS t)*, consentiente *GESNERO u)*, priorem

B 3

rem

o) cap. 13. §. 26. w. Eod.

p) Rational. ad d. cap. 47. w. Eod.

q) cap. 22. pr. w. ad SCtum Treb.

r) Obseru. Lib. III. cap. 15.

s) Obseru. Lib. XIII. cap. 35.

t) in der Verm. Hamb, Bibl. Tom. I. p. 90. f. 99.

u) in Thes. L. L. hac uoce.

rem secutus emendationem utrobique *repraesentauerit* et *repraesentandum* scribendum esse contendit. Sed quod ad Paullum attinet, audacius hoc, quam critica ars patitur, et mitius foret aut Haloandrum sequi, aut *praestauerit* retinere, quae forma defensione non caret. In Ulpiano sane lectio uulgaris est quantius pretii et non improbabilis, cum tot libris sustineatur. Sed cum Florentina utroque loco apte seruari possit, nihil innouandum censeo. Potest autem, si, ne hilo quidem uiolato, sed dissecto uerbo, legas ibi: *re praestauerit*, i. e. re ipsa, re uera praestiterit, hic: *re praestandum* eodem sensu. Scripseram haec ante sexennium fere, cum uideam eandem ferme rationem placuisse *Car. Franc. CONRADI w)* et DVARENO, quem BAVDOZA narrat legisse: *re praestarit*.

w) in *Iulio Paulo ab iniur. crit. def. §. XVIII. in Parerg. p. 547.*

CAPVT III.

Ordo capitum in Pandectæ exemplo illustratus.

Haud ignotum fuit, qui abhinc aliquot saeculis ingenti Iurisprudentiae Romanae commodo uixerunt, ICTIS, quantum lucis affundi queat obscurioribus, Pandectes in primis, fragmentis, ex ordine, in quem ea ab architectis Corporis iuris collocata fuerunt, quae benignius fatum ad posteros transmisit: a nemine tamen magis excultum fuit hoc æquiuocis artificium, quam hoc nostro aeuo a Uiris clarissimis *Chr. Franc. KOCH a)* et *Gottl. HYFELAND b)*. Eorum igitur doctrinam placet hoc capite illustri aliquo exemplo confirmare, et spicilegium in messem addere, quam Illi quidem in horrea colligere coeperunt, cuius tamen pars maxima adhuc aliorum laborem expectat. Expectat autem eo magis, quo fortius plerisque sedet sententia *Hier. ELENI c)*, quo ordine cuique compilatorum quodque oblatum, lectum, probatumque, eodem in medium, tanquam inymbolum quoddam, coniectum et sub rubricis descriptum esse, ac *DVARENI d)*, qui, quod mirere, in titulorum col-

B 4

loca-

- a) *Diss. de ordine LL. in τ. Gießæ 1784. Praeside amplissimo parente.*
- b) *Diss. de LL. in τ. interpretandar. subsidio ex earum nexu et consecutione petendo. Ien. 1785.*
- c) *in Consult. de optima rat. discendi iur.*
- d) *in Epist. de ratione discendi iur. in Opp.*

locatione neminem iure conqueri posse arbitratur, rem ipsam autem loqui, Tribonianum in tractando cuiusque tituli argumento nullam methodi rationem habuisse. Quae sententia, ut in nonnullis a uero parum aberrare deprehendatur, tamen in multis titulis falsa est. Argumento esse poterit, ad quod iam peruenio, exemplum.

Decantatissima sunt haec GAII e) ICTI uerba:

*Obligatioes aut ex contractu nascuntur,
aut ex maleficio, aut proprio quodam iure
ex uariis causarum figuris,*

et non minus decantata controuersia de his, quae uariis causarum figuris i. e. diuersis speciebus negotiorum ICTus comprehenderit. Post magnas tandem multasque agitas uarietates obtinuisse uidetur haec sententia, ut figuris istis obligationes omnes complexus fuerit, quas neque ex contractu, neque ex maleficio originem trahere certum est, ipsasque adeo obligationes, quas quasi ex contractu, aut quasi ex delicto oriri iuris conditores dixerunt. Nam de his, quae ex legibus directe descendunt, quamquam probabile est Gaium sensisse quoque, tamen ad probandum difficile est. Istam uero sententiam ante *Schultingium* et *Meurerum* fouerant quidem dudum post *ACCURSIVM* f), qui tamen more suo ineptias miscet, *CVIACIUS* g), *Nic. CATHARI-*

NVS

e) cap. I. pr. *de Obl. et act.*

f) ad dictum GAII locum.

g) *ad b. l. Opp. Postum. Tom. IV. Part. II. p. 340. sq.*

NVS h), aliique supremi infimique subfellii ICTi, nemo tamen unus acutius peruidit, aut elegantius expediuit amico doctissimo Ad. Diet. WEBERO i), cuius ad epulas haec tanquam symbolam collectiti-
 tiam adiecta uolo. Eius igitur argumentis, in primis illo ex Inscriptione k) petito, si quis adeo sit morosus ut concedere nolit, forte ex ordine et *συνοφεια* capitum in isto titulo a Triboniano collocatorum ueri conuinci se patietur. Is autem ordo in quinque prioribus, postea enim Architectes sui similis dicam, an dissimilis fit, rotunda quadratis miscens, is, inquam, ordo adeo manifestus est, ut qui non uideat luscitiosus merito habeatur. Proposito enim obligationum fonte generatim cap. I. pr. *ω. d. t.*, mox, quae ex contractu oriuntur, aut *re* dicuntur contrahi, aut *uerbis*, aut *consensu*, ait §. I. Omissa est illa obligationum species quae *nominibus* apud ueteres fieri solebat, sed forte non tam Gaii, quam Triboniani culpa. Cuius emblematis suspicio inde enata est, quod, cum Gaius *scripturae* mentionem iniecerit Aureorum

B 5

libro

- b) *Obs. et Coniect. Lib. IV. cap. 6.* in MEERM. *Thef. Tom. VII.* p. 792. qui tamen male suspicatur et sine ratione ea uerba esse a manu Triboniani,
- i) in libro: *Systematische Entwicklung der Lehre von der natürlichen Verbindlichk. und deren gerichtlichen Wirkung* p. 53. sqq. quem, si ingeniosum et utilitate commendabilem dicam, dixerim quod res est.
- k) Quod iuuari potest iis quae CONRADI *de Cais libris rer. quotidian.* §. V. sqq. exponit in *Pa- rerg.* p. 120, sqq.

libro tertio ^{h)}, non potuerit non in partitione generali contractuum, h. e. libro secundo Aureorum, unde haec sumta sunt, eius meminisse. Sed haec obiter.

Expofito igitur contractuum fonte deinceps Ictus enumerat (A) quae *re* contrahuntur obligationes, uidelicet (a) *Mutuum d. cap. 1. §. 2.* (b) *Commodatum §. 3.* qui duo contractus inter se conferuntur §. 4. (c) *Depositum §. 5.* (d) denique *Pignus §. 6.* Sequuntur (B) quae *uerbis* contrahuntur §. 7. — 15. et (C) quae *consensu* substantiam capiunt *cap. 2. §. 1. Eod.* quod ex eiusdem Icti Institutionum libro tertio desumptum est. Enarrata sic prima obligationum parte, coronidis loco, subiiciuntur quaedam PAVLLI uerba, *cap. 3. §. 1. h.* quibus altius descenditur in naturam et conditionem contractuum uniuersim.

Excipit dein hanc primam, ordine ita postulante, altera obligationum diuilio, earum, quae sola re consistunt h. e. *maleficia*, quorum descriptio iterum fit uerbis *Gaii* in *cap. 4. §. 1. Eod.* ubi de *furto, damno, rapina, iniuria.*

Restat ultima pars, quae uarias causarum figuras continet. Quae quales sint, deprehenditur ex relatione *Gaii* rursus in *cap. 5. §. 1. Eod.* Ibi enim primum sermo de his, quae quasi ex contractu oriuntur, quales sunt obligationes e *negotiorum gestione cap. 5. pr.*, e *tutela §. 1.*, *hereditatis aditione §. 2.*, *acceptione non debiti* per errorem soluentis §. 3.; deinde de his quae quasi ex

male-

h) Vid. *cap. 2. §. 1. §. 1. h.*

maleficio originem ducunt, nimirum de *imprudencia iudicis qui litem suam fecit* §. 4. eiusue, *cuius ex coenaculo deiectum aut effusum*, aut qui ea parte, qua uulgo iter fieri solet, *positum aut suspensum* habeat, quod, si ceciderit, potest alicui nocere, §. 5. deque aliquali culpa *exercitoris navis*, aut *cauponae*, aut *stabuli* de damno aut furto §. 6.

Quae sequuntur, nihil amplius moramur, quippe quae miscella continent argumenta, tam obligationum quam actionum. Sed ex haotenus expositis procul dubio manifestum est, quid uariis causarum figuris complexus fuerit *ICTus*, idque patere prodidimus ope ordinis capitum, etiamsi de auctoribus eorum nihil constaret, atque Inscriptiones iniuria temporis, quod in quibusdam aliis factum esse nouimus, intercidissent. Senferunt idem nobiscum, sed pressius et uerbo fere, intermortua paene nomina, quae suscitare iterum hac occasione iucundi est, *DONELLVS m)*, *BORCHOLTEN n)*, *GIPHANIVS o)*, ipseque adeo *SCHNEIDEWIN p)*.

m) *Comment. iur. ciu. Lib. XII. cap. 5.*

n) *Comment. ad Inst. tit. de Oblig. §. 2.*

o) *Lectur. Altorph. ad tit. de Verb. Oblig. p. 538.*

p) *ad d. tit. Instit. de Oblig. §. 2.*

CAPVT IV.

*Criticen cautius adhibendam in iuris
Scriptoribus quam in aliis, exemplo
illustratum. Tentatae aliquot emen-
datiunculae.*

Non parum exercuerunt artis nostrae peritos
quae Florentiae ita leguntur IULIANI a) uerba:

*Si iudex circumuento in uenditione adu-
lescenti iussit fundum restitui, cumque pre-
tium emtori reddere, et hic nolit hac in in-
tegrum restitutione, poenitentia acta: ex-
ceptionem utilem, aduersus petentem pre-
tium, quasi ex causa iudicati, adulescens
habere poterit: quia unicuique licet contem-
nere haec, quae pro se introducta sunt. Nec
queri poterit uenditor, si restitutus fuerit
in eam causam, in qua se ipse constituit,
et quam mutare non potuisset, si minor au-
xilium praetoris non implorasset.*

Fingit IULIANVS adulescentem in fundi uenditione
ab emtore circumuentum, puta, quod uilius uen-
didit, restitutionis beneficium implorasse. Resti-
tuit Praetor adiecta conditione de pretio emtori
reddendo, quia omnis restitutio est reciproca et
minor forte locupletior factus. Mox adulescens
utilius ratus, pretium retinere, *poenitentia acta*, ut
habet ICtus, quod frustra in *poenitentia actus* mu-
tat

a) cap. 41. §. de minor.

tat CVIACIVS b), ab emtore, quasi ex iudicati cau-
 fa, ad recuperandum pretium agente, conuenitur.
 Posset emtor recte egisse uideri, quasi ius esset qua-
 situm ex sententia, sed rectius ICTUS ait: *excepti-*
onem utilem, i. e. exceptionem in factum, *aduer-*
sus petentem pretium, quasi ex causa iudicati adu-
lescens habere poterit addita ratione hac: *quia uni-*
cuique licet contemnere haec, quae pro se intro-
ducta sunt, quae confirmatur aliis locis quam plu-
 rimis c) et rei naturae est apprime consentanea.
 Haecenus quidem clara omnia et aperta. Sed plus
 difficultatis habent quae sequuntur: *nec queri poterit*
uenditor, si restitutus fuerit in eam causam, in qua se
ipse constituit, et quam mutare non potuisset, si mi-
nor auxilium praetoris non implorasset. Sententia
 aperta est, sed molesta uox uenditor, quae mi-
 rum quantum interpretes torfit. ACCURSIVS qui-
 dem, pro ingenii luxuria, facile nodum soluit, et
 uenditor i. e. emtor ait, GAIUS testimonium denun-
 cians. Verba sunt GAIUS d):

Ueteres in emtione, uenditioneque appel-
lationibus promiscue utebantur.

Sed quanquam est uetusta fabula, ueteres em-
 toris et uenditoris uocabula promiscue usurpasse,
 adoptata et defensa a summis ICTIS, ALCIATO e),
 CON-

b) *ad Iuliani Digestor. Lib. XLV. in Opp. Post.*
T. III. p. 348.

c) *cap. 2. §. de Lege Commiss. cap. 1. Cod. si adu.*
uendit.

d) *cap. 19. §. de act. emt.*

e) *Parerg. Lib. V. cap. 15.*

CONNANO f), ROBERTO g), GIPHANIO h), tamen est fabula. Aliud enim est emtionis uenditionis, aliud emtoris et uenditoris uocabula promiscue adhiberi posse. Quodsi enim a Titio domum emi, recte dici potest, uenditione ad me domum peruenisse, pretium emtione ad Titium i); absurdum autem esset me uenditorem, Titium emtorem appellare. Si autem urges, ueteres tantum has adpellationes promiscuo usu habuisse, ideoque hanc explicationem reiicis, nihil impedio, imo ulro pedibus in sententiam CVIACII k) transeo et IANI & COSTA l), quidquid contra dicat FORNERIVS m). Nec porro quidquam in contrarium ualere possunt ueterum illa loca, in quibus actio emti pro actione uenditi n), et uenditi pro actione emti o) posita fertur.

f) *Comment. iur. ciu. Lib. VII, cap. 6, princ.*

g) *Aanimadu. Lib. I, cap. 7, sqq.*

h) *Antinom. iur. ciu. Disp. XXVIII. thes. 4.*

i) *Uid. AUERANTIVM Interpr. Lib. II, cap. 2, n. 20, sqq.*

k) *Obseru. Lib. IX, cap. 15.*

l) *ad §. 3. Inst. de Loc. et Cond. ut tamen nihil opus sit correctione in cap. 20. w. de act. emt. Nam idem saepe notat id est. Uid. WIELING Lect. iur. ciu. Lib. I, cap. 10.*

m) *Rer. Quotid. Lib. IV, cap. 9, in OTTON. Thes. Tom. II.*

n) *cap. 13. §. 25. w. de act. emt. cap. un. Cod. si feru. extero se emi.*

o) *cap. 66. §. 2. w. de Euict. cap. 26. w. Eod.*

tur. Neque utar in eo argumento omnium longe maximi Icti p) responsione, id factum esse, quoniam hae actiones solebant coniunctim nominari ex emto uendito q), potius dicam id nulla culpa, nullaque sermonis negligentia factum. Actio enim emti, est actio emtionis causa instituta, et actio uenditi quae ex contractu uenditionis intentatur. Ubi autem emtio, ibi et uenditio, et contra, ut adeo, natura et appellatione perinde sit, siue ex emto agas, siue ex uendito. Sin ex emto, quod rem emisisti agis, et quod alter emtionis conditionibus non steterit, sin ex uendito, agis quod ille rem tibi uendiderit, ad rem consequendam. Diuerso igitur respectu et pro diuersa cogitandi ratione utrumque dici potest, sine uitii nota, usus tamen alterum magis comprobauit. At uero dissimilis ratio obtinet in uenditore et emtore, et ualde aliud emtor petit, aliud uenditor. Igitur ut horum quoque ratione confusionem factam esse doceant, PAVLLVM r) ex latibulis suis protrahunt, et uenditorem pro emtore dixisse affirmant. Difficilis locus et perplexus CVIACIVM s) adeo, desertorem communis et antiquatae opinionis, eo adegit, ut ferro medicinam quaereret. Alia tamen omnia, et nihil innouandum esse recte sensit et docte demonstrauit Ios. AUERANIUS t); Italiae insigne decus.

Sed

p) CUIACII *Obseru. Lib. III. cap. 2.*

q) *cap. 19. w. de hered. uel act. uend. cap. 33. w. de act. emt. uend.*

r) *cap. 34. pr. w. de contrab. emt.*

s) *Obseru. Lib. IX, cap. 15.*

t) *d. 1. Interpr. II, 26*

Sed profligata iam et reiecta hac erronea Iuliani loci explicatione, ad alia aliorum commenta delabimur. Apertius, sed uereor, non minus periculose, et contra omnem librorum fidem rem gerit *B. H. REINHOLD u)*, sacram iuris anchoram emittens, occupatam, incio eo, iam a *CUIACIO w)*, *Ant. FABRO x)*, *NOODTIO y)* aliisque. Sine enim ulla haesitatione *uenditoris* uocem obelo transfigit, et *emtor*em, nescio quo nouo interdicto, in possessionem mittit, *Marc. LYCLAMAM z)* notans, qui *τὸ queri* patiendi notione capiendum censet. Obscurius quidem hoc, sed melius fortasse praepostera emendatione. Quid enim prohibet dicere, *queri* positum esse pro *culpari*, et post *potuisset* subaudiendum esse *emtor*? An adeo est infrequens deponentia passiuè usurpari a Ueteribus? Exempli alii collegerunt *aa)*. Attamen nutrit haec explicatio duritiem quandam in sinu, quae animum abalienat. Alia igitur ratione uulgatam lectionem defendit *Em. MERILLIUS bb)*, si, nimirum constituas minorem uenditorem *queri* non posse, si, cum ab *emtor*e
pre-

u) *Uarior. cap. 2.*

w) *Opp. Prior. Tom. I. p. 1031.*

x) *Rational. ad τ. ad Cap. 41. τ. d. t.*

y) *Comment. ad τ. tit. de minor.*

z) *Membran. Lib. III eclog. 16.*

aa) *Petr. PITHOEVUS in Excerpt. ex Miscellan. ap. MEERMAN. in Thes. Tom. I. p. 351. Eu. OTTO in Papin. cap. VI. §. 9. alii, quos excitat Osm. HILLIGER in Donell. Enucl. Lib. XVII, cap. ult. not. 1. ubi Lyclamam sequitur.*

bb) *Variant. ex Cuiac. Libr. III. cap. 11.*

pretium uelit petere, utili exceptione submouetur. Quia cum beneficio restitutionis uti noluerit, ipse se in ea causa constituerit, ut exceptione submoueri possit: quae tamen illi non obiceretur, nisi restitutionem implorasset. Haecenus Merillius. Sed uereor ut cuiquam probetur. Binas enim species fingit, cum una tantum a Iuliano proposita sit, atque exceptionem utilem, quae uenditori datur aduersus emtorem, emtori aduersus uenditorem concedit. Non enim quaeritur, an minor, repudiato semel beneficio, denuo illo uti possit et pretium petere; quod sane nulla ratione fieri potest, ne ludibrio sit auxilium a Praetore introductum: Hoc potius quaeritur, an impetrata restitutione minor possit abstinere? Enimvero non nego peruersa ratione uenditorem pro emtore positum esse, illud tantum uolo, ne statim falcem immittamus. Dicamus potius, Iulianum, in re magis, quam uerbis occupatum, exempli oblitum esse, et quem uenditorem antea finxerat iuuenem, eum iam emtorem fingere, fundi autem dominum uenditorem, quemadmodum quem initio fragmenti iudicem dixit, eum mox praetorem adpellat. Quae species figurae, ab illa proxime abest, quam rhetores *επανοδος* uocant. Non igitur aut iuris regula, aut species proposita, aut denique personae ipsae mutantur, sed earum, ut barbare loquar, attributa. Quibus uero haec interpretandi ratio durior uidetur, hi uelim secum reputent, quam saepe in pandecte nostro, nomina in primis propria, commutata et transposita sint, ceu praecclare post alios monuit uan de WATER cc). Quae tamen peccata

cc) *Obseru. iur. Rom. Lib. I. cap. 7.* cui adde BYNKERSHOECK *Obseru. Lib. I. cap. 22.*

cata omnia nolim, ut ille, librorum focordia adscribere, sed partem certe auctoribus ipsis tribuere. Atque huius rei causa Iulianum fere strinximus, neque ut noua luce gloriaremur, sed ut uetera et proba atque quae unicuique attendenti in conspectu sita sunt, a plerisque autem praeteruisa negliguntur, denuo inculcaremus. Profecto enim, illiberalis et coeca religio occupauit omnium fere iuris interpretum, ueterum iuxta ac recentiorum, animos. Quoties enim cunque absurdi quidquam occurrit, et quod erroris aut mendii merito accusari possit, nunquam paene id imputari uideas auctoribus ipsis. Recentiores quidem Icti illico capitis reos postulant librarios et ferro ignique grassantur in scripta ueterum. Glossatores contra, et qui eorum sectam sequuntur, ad contortas explicationes deferuntur et uerborum fingunt significationes, quae nusquam in orbe fuerunt. Ita quisque multiplici ratione peccare satius ducunt, quam iuris conditores concedere fuisse homines atque potuisse errare. Recte iam olim pronunciauit BACHIVS *dd*): ubi error librorum dici non potest: id autem ferme tum accidit,

dd) *Histor. iur. Lib. I. cap. 2. Sect. 2. §. 4. not. m.* Sententia omnino uera est, sed uereor ut recte sit ad illustrationem locus POMPONII uexatissimus in *cap. 2. §. 4. w. de O. I. adhibitus*. Ait ibi Ictus, decem constitutos esse uiros, per quos peterentur leges a graecis ciuitatibus. Impetiuerunt haec uerba alii, alii defenderunt, uarii, ut sit, uarie pro ingenii diuersitate, quos omnes hic excitare superuacaneum, refutare inutile duco. Optime omnium, et facillima ratione nouissime PÜR-
MANNVS

dit, ubi ex consensu Codicum et Graecorum constat antiquam esse lectionem: sed auctoris ipsius, non emendandum, sed adnotandum esse. Sequimini hunc ducem, in quo non rarus fuit sensus communis, et corruet ingens emendationum sylvula, in cuius cura oppido fertile fuit hoc nostrum saeculum. Dictum illud praefertim cupio de huiuscemodi coniecturis, quibus in Ictorum laciniis grammatica verborum ratio, ad Ciceronis loquendi morem inflectitur. Nihil equidem funestius novi hac licentia, qua, si docti hominis et litterati nomen acquiritur, nae parui emittitur locus inter subsellia patriciorum.

C 2

MANNVS *Probabil. Lib. I. cap. 6.* pugnam omnem sustulit. Neque enim petuntur tantum Leges a praesentibus, verum ab absentibus quoque, dum adfiscunt iura peregrina. Sed et alia ratione potest Pomponio subveniri. Probabile enim est, de missione legatorum in Graeciam legum petendarum causa, ut fit in re tam antiqua, inter scriptores Romanos non convenisse, et propter rei incertum alios *decem* missos, alios *tres* tantum existimasse. Quod ne gratis dixisse uidear, ecce tibi locum SERVII ad Virg. Aen. Lib. VII. vs. 695. cui quantum memini nemo in hac causa testimonium denunciauit. Ait: *Iustus autem dicit (Virgilius Faliscos) quia populus Romanus missis de cem uiris inde multa iura collegit, et nonnulla supplementa XII. Tab. accepit* cetera. Loquitur quidem de Faliscorum tantum legibus Seruius, sed haec parum infringunt coniecturam nostram. De *decem* enim legatis perhibuisse illum claret, unde Grammaticus haec mutuatus est.

rum. Nihil tamen, ita me Musae, peruersius. Potuit Cicero, potuit Liuius, Sallustius aliique, omni sermonis elegantia instructos libellos in conspectum hominum emittere. Non potuerunt similitudine, uiuentes alio saeculo, cum, quae ab humanitate nomen habent litterae, iam pessum irent, Scaeuola, Africanus, Ulpianus, Paullus, occupati praeterea ab ineunte adulescentia in negotiis forensibus, a quibus omnis elegantia exulat, et in republica regenda. Igitur sumus benigniores in censendis eorum scriptis, nec confectum, sicariorum more, ense rem agamus, quotiescunque aliquid auribus nostris fatale atque insolitum accidit. Modestam crisin non improbo, uiolentam et sanguinariam detestor in libris praepressis, quorum salute statque caditque salus hominum, et semper animo obuersatur cogitatio haec, in minimis si fuerimus licentiosi, mox eosdem nos fore in grauioribus.

Sed, ut tandem unde egressus sum redeam, possem adhuc in Nostro ad *ἀναγναστωδοτα* prouocare, sed praestat nihil amplius addere. Illud miror, animaduersum non esse, vix stare posse Florentinam in his: *et hic nolit hac in integrum restitutione, poenitentia acta.* In quibus sane durissimum est subaudire *uti*, quam uocem Haloandrina ceterique fere antiqui libri tam scripti, quam excusi addunt. Quodsi uero Pisanam litteram mordicus retines, posses mecum legere: *et hic nolit hanc in integrum restitutionem*, quae mutatio et modesta et uerisimilis esse uidetur. Si enim scriptum: HAC — RESTITVTIONE; quidni facile negligentia excidere potuit lincola supercripta, aut euanescere temporis tractu?

tractu? Tales autem litterarum superstructiones in libro manuscripto, quod Florentiae asseruatur, reperiri testis est *αυτοωτης* TAVRELLVS *ee*) et BRENCMANN *ff*). Atque ita fortasse in Institutionibus Iustinianeis exaratum erat in his uerbis *gg*): *Sed quum, (ut ita dictum est) ex consensu contrahentium stipulationes ualent* cet. Uidetur omnino scriptum fuisse: UTI IA, i. e. *uti iam*, id quod confirmatur auctoritate editionum, quae ante Cuiacium prodierunt. Eadem ratione in alio Institutionum loco uexato *hh*) legendum est: *procul dubio certum est, ex lege CONDICTITIA emanare*, quemadmodum alii Uiri docti iam annotarunt. Eadem ratione facile sanari potest, quam deprehendunt uulgo apud SCAEUOLAM *ii*), insolita forma, *debituri in debitu iri*, quomodo correctum iam deprehenditur in Gebaueriana; nec minus apud PAVLUM *kk*) illud *reslituiri*, si geminando legas: *reslituiri* i. e. *reslitutum iri*.

ee) in Praef. Pandect.

ff) in *Histor. Pandect. P. II. cap. 3. p. 123.* Addatur GRUPEN de *Uirg. Florenz. Cor. 4. p. 65.*
SCHWARTZ *Diss. aduar. uetz. ICtor. fragm. p. 27.*

gg) §. 13. *Inst. de inutil. stipul.*

hh) §. 24. *Inst. de act.*

ii) cap. 38. *ϖ. de reb. cred.*

kk) cap. 52. §. *fin. ϖ. de pecul.* Vid. tamen DUKER de *Latin. ICtor. p. 346.* et *Aut. AUGUSTINUS Emend. II, 2.*

CAPVT V.

Ῥωμαϊκά Μαγιστροῦ *quid?*

Prolixam apud posteros merito suo inierunt gratiam commendationemque superiorum temporum Iuriconsulti, fama super aethera noti, Uiglii, Cuiacii, Leunclauii, protrahendis in lucem prudentum graecitatis mediae scriptis. Quae cum apud animum repeto et contemplor, saepe subit mirari, qui fiat, ut, cum illorum innixi humeris multo magis excultam habeamus iuris Romani faciem, tamen, confidentia nescio qua abrepti, relictis eorum uestigiis solo ingenio famam quaeramus, labori concedamus, et, inuentis contenti, ne iis quidem ut par est utamur. Multa adhuc, e Graecorum praecipue Ictorum seriniis deprompta latent passim et claustris inuidiose seruantur litterarum monumenta, quibus et uetus Iurisprudencia ornari a)
et

- a) Non denunciabo iis, quae superioribus saeculis in lucem publicam protracta fuerunt, testimonium: ignorent illa, qui non ultra ferulam sapuerunt, uel adeant IENSIUM in *libror. Basili-
cor. ulteriori notitia* §. XV. praemissa *EI. Scri-
etur.* Uidimus hoc nostro acuo quatuor Βεσι-
λιων libros et Commentar. in tit. de postul. ac
de Procurat. et Defensor. opera Meermanni, qui
uel hoc solo nomine immortalitatem meruit, e
latebris suis prodire. Non instituum de eorum
utili-

et media lucem procul dubio foenerari posset, si nobis praefecto esset illa maiorum nostrorum improba sedulitas, illud omnia peruestigandi scrutandique acre studium, ille denique igneus ardor protrahendi disseminandique quidquid publica iuuare possit comoda. Habemus quidem ingenti utilitate, quam is demum ignorat aut spernit, cui nil nisi formulas forenses crepare solemne est, habemus Theophilum, habemus Basilica, Harmenopulum aliosque Constantinopolitanae scholae et aulae prudentes, sed latent adhuc plurimi in bibliothecis Germaniae, Angliae, Hispaniae, Italiae, Galliae inprimis, quae nuper ingenti ausu, tripudiente genere humano, ringentibus ad seruitium natis tenebrionibus, in libertatem asserta, mox quoque litteras habebit et habet iam liberatas, ut nemini posthac accidat, quod accidit MEERMANNO *b*). Hi libri, cum blattis et tineis colluctantes, ut tandem aliquando inspiciantur et edantur, litterarum causa optabile est. Inter hos libros, deperditos an latitantes? est quoque qui *Ῥωμαϊκὰ τοῦ Μάγιστροῦ* uocatur. Titulum seruauit HARMENOPULUS *c*), qui in recensu librorum a semet in compilatione Compendii adhibitorum, inter alia ait:

C 4

μ:θ'

utilitate longos commentarios, id tantum uerbo moneam, existare ibi PAULI locum in *π*. frustra quaesitum et longe integrius *cap. 1. C. de error. aduoc.* Vid. RAHNKEN in *Praef. ad Comment. in rit. de postul. Tom. III. Thes. Meerm.*

b) *Praef. ad animadu. in Caii Instit. Thes. Tom. VII.*

c) in *πρὸ χειρῶν τῶν νομῶν Praef. §. 20.*

μοθ' ὧν εἰσι καὶ τὰ Ῥωμαῖκα τοῦ Μα-
γιστροῦ λεγομένα.

Magister hic memoratus uidetur *Dion. GOTHOFREDO* fuisse *Cosmas* officiorum *magister* sub Romano Seniore Imp. quem *προχειρον* reliquisse ait, et ideo diuersum facit ab auctore Ῥωμαῖκαν, legens: καὶ τὰ Ῥωμαῖκα, καὶ τὰ τοῦ Μαγιστροῦ λεγομένα. Sed quae firmandae huius coniecturae causa adfert, si ad probabilitatis leges expenduntur, pretium non faciunt. Alia coniectura est communis praeceptoris nostri, magni *CUIACII*, *Magistrum Patricium* quendam exsculpentis, alia adhuc *FABRICII*, *Eustathium Magistrum* existimantis. At *O. G. REITZIUS d*), qui haec commenta refert, *Magistri* nomen non fuisse putat honoris titulum, sed familiae. Singularis denique est opinio *Io. Dan. RITTERI e*) statuentis, ipsa τὰ Ῥωμαῖκα propter praestantiam atque auctoritatem uenisse *Magistri* i. e. Iuris Interpretis nomine, quae uero quomodo cum graeco textu conueniant, fateor me nescire. Quod ad librum ipsum Ῥωμαῖκαν attinet, eum quidem a Romano *ICTO* appellatum pronunciat. Si in re adeo obscura, per se quoque, quod non inficior, haud adeo magni momenti, coniecturis indulgere liceat, putem *Magistri* uoce non indigitari familiae nomen, uix enim eiusmodi alias reperitur, sed per excel-

d) in *Indice nom. propr. Harmen, adiecto u. Magistri*,

e) ad *Novell. Theodos. tit. 1. not. (n) Tom. VI, P. II. Cod. Theod. edit. nouiss.*

excellentiam haesisse hunc titulum ICTO cuidam, qui magisterii officio functus fuerit, cuiusque postea nomen familiare temporis iniuria interciderit. Constat enim, Magistri uoce simpliciter et absolute posita intelligi debere των βασιλικων ἰσθητικων, sacrorum officiorum seu Palatii f). Neque autem insolens est haec ueri nominis iactura, in primis isto saeculo, quam multis possemus exemplis illustrare si opus esset, uno nunc contenti *Magistri Laborantis*, qui saeculo duodecimo scriptis clarus, propter laboris patientiam hoc nomine condecoratus est. Igitur hoc uolo, ICTum quendam, cuius uerum nomen deperit, quique propter functionem muneris *Magister* absolute uocitatus sit, scripsisse Ρωμαϊκα, seu βιβλιον Ρωμαϊκων, (haec enim eiusdem farinae uidentur) hoc est, ut ego quidem capio, additiones, obseruationes et interpretationes ex antiquis ICTis Romanis, quorum libri tum adhuc supererant, quasque usui fortasse destinauerat iudicum et studiosorum in explicandis βασιλικων scriptis, quibus tum temporis maxime utebantur. Hunc autem librum latine scriptum fuisse ex titulo olim iudicabat SALMASTIUS, in qua opinione et ipse fui, cum obseruarem ρωμαϊκων hoc tempore saepe dici, quod latino sermone constat, unde et Ρωμαῖζοντες dicebantur Graeculi homines, qui in pompa et cerimonia publica, ueluti

C 5 coro-

f) Uid. ut in uulgus notos praeteream, GUTHERIUM, GOTHOFREDUM, et PANCIROLUM, Io. Iac. REISKE animadu. ad *Constantini Ceremon. aul. Constantinopol.* p. 21.

coronatione Imperatoris et Augustae, inque eorum nuptiis, aut quando puer porphyrogenitus natus erat, formulas et uerba latina praeibant g). Iam uero magis placet graece scriptum fuisse, quoniam latini sermonis nullus fere usus supererat, nulliusque libri hac lingua isto tempore et loco scripti memoria extat.

g) REISKE *l. l.* pag. 26.

CAPVT VI.

*Exponitur elegans Tryphonini
ICTi Responsum.*

Memoriae perscripsit COLUMELLA, adeo pro-
lis studiosos fuisse ueteres, ut in more positum ef-
set, ancillis, quae tres liberos peperissent, uaca-
tionem, quae plures, libertatem concedere. Cu-
ius antiquissimi moris nec ICTOS nostros oblitos
esse, recte obseruauit *Ant. Dadin. ALTESERRA a)*;
mitto alios. Ita enim TRYPHONINUS *Lib. X. Dis-
putationum* perhibet *b)*:

*Arescusa, si tres pepererit, libera
esse testamento iussa, primo partu unum,
secundo tres peperit: quaesitum est: an et
quis eorum liber esset: haec conditio li-
bertati adposita iam implenda mulieri est:
sed non dubitari debet, quin ultimus liber
nascatur, nec enim natura permisit, simul
uno impetu duos infantes de utero matris
excedere; ut ordine incerto nascentium non
appareat, uter in seruitute, libertateue
nascatur. Incipiente igitur partu existens
conditio efficit, ut ex libera edatur quod
postea nascitur. Veluti si quaelibet alia
conditio libertati mulieris adposita par-
turiente ea existat: uel manumissa sub hac
condi-*

a) Recitat. ad Tryphonini locum mox indicandum.

b) cap. 15. ϖ . de STATU hom.

conditione, si decem millia heredi Titioe dederit, eo momento, quo parit, per alium impleuerit conditionem, iam libera peperisse censenda est.

Non disputabo hic diffusius cum Anton. FABRO c), qui totum hunc locum pessime corruptum a Triboniano, et ita deturpatum more suo pronunciat, ut nihil a ratione magis alienum sit. Confortas ratiunculas, quibus ad stabiliendam hanc sententiam abutitur, dudum alii exagitarunt atque castigarunt, inter quos unum nominasse Ulric. HUBERUM d) sufficiat. Nec illud repetam, imo ne curo quidem, quod ad illustrandam, dicam, an ad obfuscamdam Tryphonini philosophiam ex medicis antiquis et sophis in medium protulit Guil. DOVIATIUS e) ICTus Gallus. Breuiter percurram locum a quibusdam aliis iniuria, ut uideatur, diuexatum.

Ait TRYPHONINUS: *Arescusa si tres peperit.* Recte ita legitur; nam quod uulgo in antiquis exemplaribus hic *Arethusaë* nomen exhibetur, id iniquo loco fit. Est enim hoc fabulare poetarum nomen, illud autem uulgi et Romanis fat cognitum, ceu late *Const.* LANDUS f) demon-

c) *Coniect. Lib. XX. cap. 1. et in Ration. ad w. b. t.*

d) *Eunom. Rom. ad Lib. 1. w. pag. 51. sq.*

e) *Enarrat. in Responso ICTor. natural. Resp. IX. in Triga libellor. rariss. quæ c. Praef. GUNDLINGII prodiit Hal. 1727. 4.*

f) *in Enarrat. tit. w. de stat. hom. in Ev. OTTON. Thes. T. III. p. 1400.*

monstravit. Non tamen constans ubique est lectio libri Pifani, qui alibi *Arethusam* prodit g).

Ait porro: *quaesitum est* cet. Mirum uideri possit, quae fuerit quaerendi causa, cum res haud anceps uideatur. Sed cauillari poterat dominus, ancillam retinere cupiens, et conditionem libertati adiectam interpretari, quasi tum demum libera esset, si uno impetu et momento tres peperisset. Quid autem ad haec ICTus?

Ait: *Haec conditio libertati adposita iam implenda mulieri est.* Itane uero, Tryphonine, tibi ipsi aduersaris, quando mox in libertatem adseris ancillae filium natu quartum, quod, qui facere potuisses, nisi et ipsam matrem liberam et adimplesse conditionem putasses, non uideo? Praeterea illud caue, ne *εἰτεροδοξίας* postuleris, cum fugere te haud possit, quantus sit in iure libertatis fauor. His aliisque fortasse rationibus inductus, sensit nuper ulcus Vir litteratissimus, quem non sine acerbo bonae Themidis damno musis nostris paene ualedixisse dolemus, Io. Bernh. KOEHLER h), et paulo fortiori usus medicina, ita eidem opitulatus est: *Quaesitum est, an, et quis eorum liber esset. Et haec conditio libertati adposita iam impleta mulieri est*, et adstipulatorem inuenit doctissimum ICTum SCHOTTUM i).

Ipsē

g) u. gr. cap. 1. τ. de Oper. Seruor. cap. 3. §. 16. τ. de Statu liber. Uid. Ant. AUGUSTIN. de Num. propr. του πανδ. cap. VI. ap. ΟΤΤΟΝ. Thes. T. I. p. 469.

h) Uerisimil. iur. ciu. Spec. I. cap. I.

i) in der Unp. Krit. T. IV. pag. 468. sq.

Ipse aliquando tentauit: *Et haec conditio libertati adposita, an implenda mulieri est?* quaerentis uerba faciens: nec, fateor, eius coniecturae me admodum poenituit, cum uiderem eam bene cohaerere cum responsione quae mox sequitur. Sed non insisto. Nam idem sensus proueniet, si ita mutata interpunctione, communem lectionem retineas, ut iam referatur ad tempus secundi partus, atque quaesitum tantum fuerit, an ultimus liber nascatur; quod uerius puto. Illud ualde miror, Virum doctum tantopere miratum esse, hoc, ut ait, mendum librariorum manifestum tot latuisse interpretes. Nam si uel *Dion. GOTHOFREDI* ad *h. l.* notata legisset, *CORASIVM k)* uidisset ante ducentos amplius annos in eadem sententia stetisse. Restituit: *Nam cond. lib. adposita iam impleta mulieri est.* Profecto non inepte. Quin uox *impleta* in ipso contextu reperitur editionis, quam curauit *Baudoza* Lugdun. 1593 forma quadrata, sed unde habeat, utrum ex ante-editis libris, an ex manu scriptis, an denique ex coniectura, eorum omnium nihil nos admonuit. In nostris certe antiquis constanter Florentina exhibetur, quae quoque custodiri potest, non tantum, eo, quo dixi, modo, sed et ut *Ulpiani* respondentis sint uerba. Nam antiquorum exemplis quam plurimis defendi potest, *implenda* pro *impleta* dictum esse. Quotus enim quisque est, quin sciat, saepiuscule in participiorum usu promiscue Jurisconsultos, sequioris in primis aevi, uersatos esse. Quorum si interius nosse cupis hac in re aberrationes, ad *Petr.*
PITHOE-

k) ad *tit. w. de statu hom. in Opp. T. I.*

PITHOEUM l), Jac. VOORDA m), et Guil. PAUW n) te remitto, qui ultimus animaduertit, similiter praeteriti temporis participium pro futuro positum esse in hilce ULPIANI o), quae interpretum acrimoniam egregie exercuerunt:

Iussum eius, qui in potestate habet, non est simile tutoris auctoritati, quae interponitur perfecto negotio.

Explicat Ille *perficiendo*, et sequor utroque pede. Aliter tamen censet PÜTTMANNUS p) V. Cl. propensior in Franc. Rygerbos interpretationem, qua, praesentem quidem in ipso negotio esse debere tutorem statuit, ut auctor fieri possit, non tamen in negotii initio, nec inter gerendum, sed perfecto demum negotio, uel saltem dum negotium perficitur. Ego uero quouis pignore contendam, hac expositione nihil aliud contineri, quam quod Pauw dixit. Quid enim illud: *uel saltem dum negotium perficitur, ita, ut iam ultima quasi manus ei a tutore admoueat*, quid, inquam, sibi uult nisi hoc: ex proprietate quidem sermone, perfectum nondum dici posse negotium, intelligi autem ita debere ex scribentis ingenio.

l) Excerpt. ex Aduers. in MEERMANNI Thes. Tom. I.

m) Interpret. et Emendar. cap. XXXII.

n) Uar. iur. ciu. cap. VII. quibus iunge ex esotericis praeter alios Io. Fr. GRONOU. ad LIV. Lib. XXXI, cap. 7. et CORTE ad SALLUST. Bell. Ca. ril. cap. 24.

o) cap. 25. §. 4. *W. de A. uel O. H.*

p) Probab. iur. ciu. cap. XXI. p. 148.

genio. Perfecto negotio ideo tutor prohibetur auctoritatem interponere, quia legumlatores praeuiderunt, saepissime fore ut negligentes tutores foecordia et laboris fuga adducti eam in detrimentum pupilli ex postfacto adicerent, quo ambages uitarent, quae oriri solent, quando perfectum negotium interuertitur.

Sane haud infructuosum foret, si quis omnia ea loca colligeret, in quibus a consueta temporum collocatione abierunt ueteres Consulti, nec ea omitteret, in quibus tale quid frustra odorati sunt praestantes uiri nostri superiorisque aevi. Utriusque dabo exemplum. Scribit ULPIANUS q):

Nepotes ex filio, mortuo auo, recidere solent in filii potestatem, hoc est, patris sui: simili modo et pronepotes et deinceps uel in filii potestate, si uiuit, et in familia mansit: uel in eius parentis, qui ante eos in potestate est.

Quis non uidet, praesens tempus pro perfecto positum esse. Contra perfectum pro praesenti occurrit apud eundem ICTum r):

Inauditum filium pater occidere non potest, sed accusare eum apud Praefectum, Praesidennue prouinciae debet.

Inauditum vulgo accipiunt filium, cuius defensio non est audita. Ita CUIACIUS s), Jo. SOLORZANUS

q) cap. 5. ω . de his qui sui uel alien. iur.

r) cap. 2. ad L. Corn. de Sicar.

s) Obseru. Lib. VI. cap. 17.

nus t), et plerique alii, nam glossae inaudita et lepidissima deliria nihil attinet referre. Sed potius est, *inauditu*m accipere pro eo, qui patrem non audiit, filio, pro inobediente et contumace, et aduertendum schema *διανοίας* quod *ταπεινάσι* Rhetores uocant. Inauditu enim adpellat Ulpianus filium, qui cum nouerca amores furtiuos coluit. Rem tetigit *Eduard. CALDERA u)* et auctoritate Graecorum firmavit, non tamen ita est extra aleam posita, ut non possit in utramque partem disputari.

Plura non addam. Expectamus enim a Uiro harum rerum peritissimo, qui olim sperare nos iussit de figurata Ictorum dictione commentarios, qui, ut tandem claustra relinquunt, bonarum literum causa optabile est. Caeterum, ut ad Tryphoninum reuertar, quid senserit THOMASIVS w) non satis perspicio. Exponit ille Ictum hoc modo: *Quaesitum est an et quis eorum trium liber esset? Uidetur dicendum quod neuter, nam ante partum secundum nondum libera, sed potius haec conditio libertati adposita iam adhuc implenda mulieri est, in ipso partu uero omnes tres simul et uno quasi momento eduntur, ita ut partu secundo absoluto demum eam libertatem consequi dicendum sit.* Haec Ille.

Ait:

z) de parricid. crim. Lib. II. cap. 8. in OTTON, *Thef. Tom V.*

u) *Var. Lect. Lib. I. cap. 3.* in MEERM. *Thef. T. III.*

w) de priorit. et posteriorit. temp. dubia atque incerta cap. 2. §. 59. in *Diff. iur. uar. arg. Lipsiensib.*

Ait: *nec enim natura permittit* cet. Nota censoria dignus hic est *Alphons. a. CARANZA x)*, qui nimis confidenter Tryphoninum in re ipsa errasse contendit. Posse enim gemellos, imo tergeminos, uno eodemque momento edi, id uero negare absurdum esse. Non referrem haec puerilis ignorantiae probra, nisi PAULLUM y) in societatem adsciuisset, qui, *non enim*, ait, *ter peperisse, sed semel partum fudisse uidetur, nisi forte per interualla pariat.* Sed recte omnino Tryphoninus affirmat, non posse *εν μια και τη αυτη εποχη*, ut habet ATHANASIVS z) Scholiastes, plures simul utrum matris relinquere, quanquam possunt plures uno partu, sed successione temporis excludi. Hoc neque Paullus negat, qui enim posset? nec de ea re quidquam commemorat, aut a Nostro diffidet. Species, quam ille proponit, talis est, et uehementer diuersa: Titia uno partu i. e. *semel* tres edit filios, non *semul*, sed post breue tempus, ut u. c. una hora primum, altera secundum, tertia tertium fundat filium, ut adeo de ordine satis constet, quo nati sunt. Titiam, quoniam semel partum fudisse uidetur, beneficio S^CTi Tertulliani non uti, Paullus respondet, aliud autem obtinere in Sempronia, quae forte primo mense unum, post quarto alterum, alio tertium enixa est, ex superfoetatione, quam statuisse ex antiquis quosdam, et PAULLUM aa) ipsum, probabile est. Cuius discrim-

x) de partu natur. et legit. cap. XVIII, §. 29.

y) Rec. Sentent. Lib. IV. tit. 9. §. 2.

z) ad EUSTATHIVM *περι χρονικων διαστηματων* c. 1.

aa) cap. 3. *ω. si pars hered. pet.*

discriminis quae causa sit, non additur, nec a me dabitur, qui sciam non omnium quae a Ictis tradita sunt rationem reddi posse. In lege Papia Poppaea contra indubitati iuris est, semel, an per interflitia parturierit mulier, nihil interesse *bb*). — Caeterum frustra Tryphonini uerba uellicat *Cunr. RITTERSHUS. cc*) pro *excedere* substituens *excidere*. Nam utrumque recte dici posse, non eget longa demonstratione.

Ait: *incipiente igitur partu cet.* Id est: Conditio quae iam existit et impleta est nato secundo, efficit, incipiente partu tertii, ut ex libera edatur quod *postea* h. e. post secundum nascitur. Quam explanationem non addidissem, uerba enim sunt manifesta, nisi uidissem *Ant. FABRUM* in iis tricatum esse, et *partum* accepisse non de partu tertii, sed de partu omnium trium, indeque collegisse, non tertium tantum liberum nasci, sed uniuersos tres. Quam opinionem praeposteram dum firmare studet, formulam: *si tres pepererit*, sub qua mulier libera iussa erit, tacite conuertit in hanc: *si tres pariet*. In qua re omnino discrimen obseruatur. In illa enim specie testator heredi prospicere uoluisse censendus est, ut in locum ancillae saltim aliquot uernas nanciscatur; in hac contra dicendum est. Quodsi enim testator scripserit: *Arethusa si tres pariet*, et de trigeminis locutus uideri potest, et conditio existit quam primum dolores mulier sentit, adimpletur autem natu tertio, ita, ut propter existentem con-

D 2

ditio-

bb) *cap. 137. w. de Verb. signif.*

cc) *Ad PUAEDRI Fab. III, 15.*

ditionem non ultimus tantum, sed omnes liberi nati uideantur.

Ait: *ueluti si quaelibet alia*, cet. Ampliatur praecedens definitio uariis exemplis, in quorum uerbis parum placet *Franc. HOTMANO dd)* uox *parturiente*, in cuius locum satis liberaliter nobis *pariente* obtrudit. Sed nihil causae est, cur antiquam lectionem confodiamus. Parturire enim est in pariendo laborare et aptum. Quando enim in eo mulier uersatur ut dolores sentiat, conditio existit et partu edito impletur. Adeo autem uerum est quod ICTUS ait, ut etiam libera sit, si per heredem steterit quominus pepererit, puta quod ei medicamentum dedit, ne conciperet *ee)*.

dd) Obsern. Lib. V, cap. 69.

ee) cap. 3. §. 16. w. de Statu lib.

CAPVT VII.

De Ottonis et Contii Editione Institutionum. Laus Haloandri.

Celebratur passim et miris laudibus a uiris etiam doctis effertur labos, quem in Institutionibus Justinianeis consumpsit diligentissimus et de re litteraria bene meritus Germaniae in Batauis ICtus, *Euer. OTTO*. Quas laudes si quis Commentario, quem in eas insigni iuuentutis commodo conscripsit, detrahere uelit, inuidientiae reus quominus ille dicatur, nec ipsi intercederemus. Ex limpidis enim iuris antiqui fontibus deductus, ordine luculento cedit nulli, plerisque adeo in eo praestat, quod ad optimos recentiorum scriptorum diligenter ablegantur iuuenes his studiis nondum imbuti, ideoque eum post Balduini et a Costa operam in primis commendare soleo legitimae scientiae studiosis. De notis autem, quas criticas appellauit, si dicam eas nec studium, nec illam redolere diligentiam, cuius laude auctor in primis floruit, dicam quod res est. Non commemorabo, eum optimam Cuiacii editionem aut ignorasse, aut non fecutum esse, et textum dedisse mendis uarie inquinatum; exprobratum ipsi id dudum ab aliis, a KOEHLERO a) praesertim V. D. Illud praestat ostendere eum promissis non stetisse, cum uarias *Contiani* exemplaris lectiones se daturum reciperet. Qua in re non fert animus lectorem recensu

D 3

omni-

a) in *Praef. edit. Instit. a se curatae Goett. 1772, 8.*

omnium omnino lectionum, quas ille omisit, quarumque pro spe maior extitit numerus, onerare, pleraeque enim eius sunt momenti, ut neque sensum adiuuent, neque orationem illustrent; praeteribo adeo quas ex scriptis libris in adnotationes suas congeffit Contius, optimae saepenumero frugis, et quas passim memorare operae pretium fecisset Noster. Pauca dabo easque insigniores ex primo tantum libro, quo sua scriptis constet fides, secutus editionem quae octonis prodit *Parisiis apud Guil. Desboys et Sebastianum Niuellium MDLX.*

Jam uero initio statim in Inscriptione post uocem *Prooemium* desunt apud Ottonem uerba: *De confirmatione Institutionum*, quae seruat Contius et firmat auctoritate THEOPHILI, qui uertit: *Διατάξι Βεβαίωσα τα Ινστιτούτα.* CUIACIUM omisisse constat, — Sequitur deinde solemnis inuocatio nominis diuini, ad quam tot futilia et inania uulgo dicuntur, quamque perperam ab Haloandro omissem ait Otto, cum reperiatur in MSS. Contii et Charondae. Sed unde haec habeat, fateor me nescire. Certe enim de Contio fabula narratur, apud quem eius rei nulla nec uola nec uestigium. Nihil ille in notis subiectis monuit, secutus Haloandrum, quem, quod mireris, plerisque in locis tenaciter sequitur, quidquid iniuriosus in hunc Uirum, immortaliter de Jurisprudencia nostra meritum, quauis oblata occasione inuehatur. Neque enim, quod mihi ueluti in transcurso dicere liceat, admodum probo communem fere

ICTO-

ICTorum nostrorum sententiam *b)*, qui ubiuis fidem Haloandri fugillare conantur, et plurima eum nimis audacter ex ingenio passim mutasse, detraxisse, addidisse clamitant, ut iam nulla ratione dignoscere possimus, quae ipsi, quae uero antiquis, si forte quos adhibuit, debeantur. Quae quidem si uera essent, et fides ipsius adeo uacillaret, non in Pandectis solum et Institutionibus opera eius inutiliter consumta fuisset, sed in Codice quoque et Nouellis fraudem admissam suspicari deberemus, ut adeo non exiguum tantum, quod illi tamen uolunt, sed, propter incerti metum, nullam plane lectionum quas profert, siue utilitatem, siue usum statuere deberemus. Sed salua res est, et alia omnia nobis sedent, quid? per genium artis criticae! sedere debent, quoscunque non piget cum Haloandro conferre uetusta exemplaria, in primis qualia non ita longe post inuentam diuinitus artem typographicam Saeculo XV lucem adspexerunt, quorumque, quod merito dolemus, nemo adhuc recensum iustum instituit,

D 4

pauci

b) Verba sunt *Io. Conr. RÜCKERI* in *Praef. Obseru. et Interpr. p. 4.* Add. *MENAGIUS* in *Amoen. iur. ciu. cap. VIII.* et concinunt non uno loco *Aut. AUGUSTINUS* et *BRENKMANNUS*. Praetereo alios innumeros. Contigit enim quod solet, ut ex paruo aceruo ingens fieret mons, et ex una cauillatione mille fererentur criminationes. Et utinam hac mea defensione, quam bona fide et post improbam inquisitionem paraui, fama restitueretur integerrimo Uiro, et iniqua iudicia obmutescerent, quae quotidie auditoria ICTorum personant.

pauci adeo meminerunt. In his uero, si quis periculum facere uelit, inueniet ille longe maximam partem etiam grauissimarum uariantium Haloandrinarum in uno alteroue illorum reperiri, indeque coniecturam faciet caeteras quoque, non ex ingenio, sed ex manuscriptis libris depromtas esse. Ipse haec non semel professus est, et ex antiquis exemplaribus omnem sui laboris dependere auctoritatem ingenue dixit *c*), et cum uitae adeo, quod constat, periculo scriptos libros inquisiuit. Ideo eum recte extulit magnus Germaniae praeceptor MELANCHTHON *d*). Et debemus hanc fidem integritati optimi hominis, qui nihil commisit cur fecus sentiamus. Sed nos, ingrata posteritas, famam perdere ex rumore, quam seruare propria industria contenti, iustitiam ore ferimus et inique memoriam tanti uiri dilaceramus, noua studia, parua uel nulla accuracione instructa coeci ad sidera iactamus *e*), uetera et proba pedibus conculcamus.

Abstia

c) in Praef. ad Institutiones.

d) Uid. Strobels Beyträge zur Litteratur, B. 1, St. 1, p. 121. sqq.

e) Exemplum dabo, quod suppressere forte debuissem, si laudi et famae magis, quam ueritati consulere uoluisssem. Prodiit nuper praeter expectationem noua corporis iuris Rom. editio diligentia uiri doctissimi, sed his forte studiis non satis adfecti, typis caetera nitide excusa. Hoc an in causa fuerit, quod inuidendis laudibus in omnibus paene commentariis de re litteraria elata sit, non disputo, sed hoc scio uitiis abundare nec quod promissum continere. Promittuntur enim

Abstineamus hanc proteruiam liberalibus ingeniis indignam, et quod uolebam, consecutum me mihi esse gratulabor. Libentes enim lugentesque et feruente indignatione animo haec iusta perfoluimus memoriae Haloandri misere discerptae, iamque in uiam reuertimur.

Loco uulgaris et Cuiacianae lectionis Contius mox ab initio concinnius multo habet: *et Princeps Romanus non solum in hostilibus praeliis uictor existens, sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellens, fiat tam caet. et expellens* quoque erat in Codice Doruitiano f). — In uerbis §. 3. *digni tanto honore, tantaque reperti felicitate*, iam NERIUS g) notauit

D 5

quos-

enim praecipuae Lectiones Haloandrinae, sed in plurimis locis silentio premuntur. Evolue modo u. gr. *cap. 8. pr. de acceptil. cap. 14. §. 6. quod met. caus. c. 8. §. 1. de poen. c. 189. de V.S. c. ult. de usufr. leg. c. 45. §. 9. de iure fisci c. 6. de manum. uind. c. 11. pr. de captiu. et postlim. ren. c. 15. de compens. c. 23. §. 2. de A. R. D. c. 6. in f. quemadm. seru. am. c. 36. §. 2. de testam. mil. c. 13. §. 2. ad L. Corn. de fals. aliaque loca, et inuenies me uerum dixisse. Sic porro graeca Modestini *Lib. 26. w.* exhibentur, supprimuntur *Lib. 27.* forte quod longiora erant. Sed calamo finem imperare iuuat, neque enim haec scripsimus, quo Uiro alias egregie merito turbas excitaremus.*

f) ap. G. O. Reiszium in *Miscell. Obs. Crit. nou. Tom. V. p. 332.*

g) *Analector. Lib. I. cap. 21. in OTTON. Thes. T. II.*

quosdam suspicatos fuisse *reperiti* propter Theophilum. At Contius cum aliis nonnullis expresse habet *repleti*, quod non alienum uidetur a genio Triboniani huiusque temporis. Sed potest uulgaris defendi, si *reperiti* coniungas cum uoce *digni*. Neque enim uera uidetur Nerii sententia, uerbum *reperiti*, *ερεργως* usurpatum esse. Nec quidquam eum iuare potest locus PAULLI DIACONI, in quo coniungenda sunt uerba *nil reperiti*. Caeterum THEOPHILI uersio, uel potius paraphrasis h. l. neque illius, neque nostram expositionem firmat, aut subuertit. — Libro primo longa praemittitur Inscriptio, cuius nullam Otto mentionem fecit. — *Tit. II. §. I.* Contiana legit: *Ius autem civile uel gentium ita diuiditur quod omnes populi, caet.* Concinnius et hoc Cuiaciana et Haloandrina. Priora uerba ex suis quoque ita notauit Reitzius. Idem Contius notat, in MSS. legi *uel gentium*, scil. omissis: *ita diuiditur*. — *Tit. III. §. 5.* Contius: *in liberis autem multae.* Optime! omissis scil. uoculis abundantibus: *differentiae sunt*. — *Tit. V. pr.* Contius: *Manumissio autem est de manu missio, id est, datio libertatis.* Rectissime. Praedam enim ex ULPIANO h) cepit Imperator, et ex multis exemplis constat, quantopere ICTI ueteres etymologicas eiusmodi definitiones amauerint. — *Tit. VI. §. I.* Contius: *Licet tamen domino.* Verissime rursus, et firmat Theophilus, apud quem: *Αυτος δε ο ταυτα κελευσας.* Improbat tamen Reitzius, quod sic sexcenties loca ueterum sollicitanda forent. Sed leue hoc

b) cap. 4. *ϖ.* de I. et I.

hoc est argumentum si MSS. addicunt. — *Tit. VIII. §. 1.* Contius: *Id domino adquiri.* — *Tit. XII. pr. sub fin.* Otto inuehitur in Marcilium, cum tamen ipse plus quam in reticentiae crimen inciderit. Quod enim ait uerba: *per emancipationem* non legi in Contianis, apertissime falsum est. Neque enim non leguntur tantum ibi, uerum et Contius ne uerbo quidem monuit, ea ab ullo MS. abesse. Rectius tamen omnino abesse uidentur. — Mox *§. 4.* idem Contius exhibet uerba hoc modo: *uel si Senator extiterit, uel si Consul factus fuerit.* — Non minus falsus, quam ante, est Otto, quando *Tit. XXIV. §. 1.* dicit omnes Contii et Charondae legere: *potest unus offerre satis de indemnitate.* De Contio certe adfirmare possumus apud eum extare *satisfactionem* loco: *satis.* Et incuriosius notam Contii, quae ad sequentia pertinet, huc traxit.

Sed sufficiant haec ad declarandum, quanta desidia et negligentia uersatus fuerit Otto in uno Contio, de Charonda enim inquirere non uacauit. Neque tamen quis putet, nos plura dare non potuisse, et insultare mortuo leoni, aut praetextum tantum cauillandi, a quo uitio longissime absumus, quaesiisse. Ex uno enim et primo Institutionum libro plus bis centum quinquaginta lectiones notauimus, quarum frustra ab Ottone mentionem expectaueris. Cuius quidem fidem, cum unice factus fuerit Gebauerus in adornanda editione Corp. iur. cuius alteram partem, fama citius, quam euentus praestitit, facile est ad intelligendum, quam ipse saepe deceptus, alios una deceperit.

CAPVT VIII.

*Licitani an usquam fuerint? Illustratus
ex marmoribus Paulus in cap. VIII.
pr. ꝯ. de Cens. et Ulpianus in cap.
ult. §. 1. ꝯ. de Senat.*

Dignus est cui opera impendatur PAULUS
ICTUS, cuius haec sunt:

„In Lusitania Pacense sed et Emeriten-
tenses iuris Italici sunt. Idem ius Va-
lentini et Licitani habent.“ a)

Scilicet *Licitanorum* nemo ueterum meminisse dicitur, unde uix est credibile quot diuortia fecerint Interpretes. Aliis enim *Ilicitani*, siue *Illicitani*, ab Ilice quae est Hispaniae urbs, hodie Alicante, placent, quorum in numero nuper fuit Jo. Theoph. HEINECCIUS b), aliis *Acitani*, qui plausu caruerunt. Plane autem inepte Rehdigeranus Cod. quo olim usus est GEBAUERUS, *Lesitanos* offert, quod manasse uidetur ex scriptura aliquot aliorum librorum MSS. et impressorum antiquorum c), qui mox *Lisitanos* mox *Lusitanos* exhibent. Quidam, quo enim non penetrat Criticorum curiositas? praeferunt *Lacetanos*, quidam *Lucitanos*, nonnulli *Lucentinos*, quos fere omnes

a) Cap. 8. pr. ꝯ. de Cens. ubi consule BRENCMAN,

b) in Opusc. postum. p. 669.

c) v. c. Digestum nouum de Tortis a. 1491. et alterum a. 1494.

omnes recenſet prodigioſae leſionis et acerrimi ingenii auctor *Corn. van BYNKERSHOECK d)*, defendens ipſe *Lucitanos*, quoniam, ut ait, ex veſtigiiſ Florentini Codicis id erui poſſit. Verum haec ratio quorſum ualeat ſine negotio intelligitur, quod ex eadem reliquas leſiones haud minus facile uindicare poſſemus, et *Leptitanos* et *Iliturgitanos* et, neſcio quos alios? ſubſtituere. Quin adeo Bynkershoeckii municipes conſictos puto, nec qui unquam in rerum natura fuerint. Quemadmodum enim a Florentia, *Florentini*, a Valentia, *Valentini*, ita a Lucentia non *Lucitani* formantur, ſed *Lucentini*, qui, ſi in Etruſco eſſent, libenter agnoſcerem. Nunc uero cum *Licitani*, ſiue *Ligitani* ſint, (nam litterarum *C* et *G* permutatio fatiſ eſt obuia *e*)) hi magis placent. Et commode eos ad Pauli ſalutem oſfacere mihi uideor in uetuſto marmore apud GRUTERUM, cuius haec extat forma:

Q VALERIUS OPIALIS
 AUGUSTALIS PERP
 H U I C O R D O M U N I C I P I
 FRAUASONLIGITANORUM
 CENAS PUBLICAS DECREV
 ET LOCUM IN QUO STA
 TUAS SIBI UXORI LIBERIS Q
 P O N E R E T. f)

Conſen-

d) *Obſervatt. V, 21.*

e) Vide ſis *Io. Fr. GRONOVII Obſerv. II, 22. p. 308. ſq.* ex edit. PLATNERI, *Rad. FORNER. Rer. Quotid. I, 30.* ap. OTTON. *T. II.* et tabulas Heraclenſes ap. CONRAD. in *Parerg. p. 362.* ac MAZUCHIUM ad *rabb. aeu. Heracl. P. II, p. 304.*

f) *Theſ. Inſcr. p. CCCCLXXIX, n. 7.*

Consentit fere cum Grutero DONIUS g), qui paulo curatius, verba diuellendo, FRAYASON. LIGITANORUM legit. Longius autem recedit Editor Mutinensis h), apud quem, paucis mutatis, quarta linea ita habet: FLAVISOSONEGILANORUM. Quis autem tam coecus est quin videat monstra haec esse nominum, aut tam patiens, ut ferri posse, uel propter dissensum existimet? Quare collata utraque lectione, uide an recte coniecierim: FLAVIAE LIGITANORUM. Fuit autem Flauiarum, in Hispania praesertim, ingens numerus, atque ita, nec uideo qua alia ratione commode fieri possit, suus cuique lectioni fit honos, quantum licet locorum per obscuritatem. Expressius adhuc municipii nostri meminit GRUTERI i) alter, quem et Bynkershoek laudat:

C. IULIUS CAPITO

AUG. I. D. CUR. ANNO'N.

HUIC ORDO MUNICIP. AMPL. h)

LIGITANORUM

OB MULTA IN SE BENEFICIA

PATRONO OPTIMO

STATUAM MARMOREAM

P. P. P. D.

Non

g) *Inscr. Class. II, n. 75.*

h) MURATOR. *Thef. Inscr. p. MCVII, n. 1.*

i) d. l. p. CCCXXI, n. 7.

k) *Ian. Andr. HULTMANN in Miscell. Epigraphicis p. 373. in horum uerborum locum substituit: huic ordo municip. im. (i. e. immunis) flauii ilicitanorum. Scilicet insolentius ipsi uidebatur amplissimum uocari municipium, quod*

Non eget res pluribus verbis, et duorum testi-
um fide conuicti, frustra qui Licitanos loco suo pel-
lere conantur, esse uidentur. Quodsi enim omnia
ea loca, quorum mentionem nisi semel aut bis fac-
tam reperimus, expungere uellemus, nae actum
foret

quod tamen a ueteribus factum non uno loco
deprehendas. Poteris quoque, si magis placet,
istam uocem ad praecedentem *Ordinis* trahere.
Noui quidem ipsos municipiorum ordines ple-
rumque *splendidos* appellari, idque fuse explicari
a V. Cl. Cph. Saxe in *periculo animadu. in*
aliquot classica marmor. συνταγμα. p. 10. sqq.
Sed et *amplissimos* uocitari, uel ex CICERONE
pro Coelio cap. 2. doceri potest, ut adeo falsi
sint, qui tantummodo ordinem Senatorium Ro-
mae ita adpellatum fuisse contendunt, in qua haec
res nos quoque olim fuimus. Illud autem dubi-
tatum est, an *illustrium* nomine quondam ue-
nerint Romae Senatores. Quae quidem dubita-
tio omnino iusta est, si de temporibus ante Con-
stantinum Imp. loqueris, ut adeo nullo modo
recusandum uideatur emblemata Triboniani in
cap. ult. §. 1. 2. de Senator. quidquid contra di-
cant WYBO in *Tribon. defenso c. 1. §. VIII.* et
BYNKERSH. *Obseru. VII, 9.* Neque eos iuuat lo-
cus TACITI *Annal. XIV, 11.* qui eo quidem uo-
cabulo, sed non eminentiori hoc significatu uti-
tur, ut sit singularis honoris signum. Nobiscum
sentiunt Gilb. REGIUS *εναγτιοφ. II, 8. Io. LEUN-*
CLAV. Notator. II. uterque apud OTTON. in
Thef. ille T. II, hic T. III. HUBER in Eunom.
Rom.

foret de uobis, Plini et Strabo, ac de te, reliqua cohorts, cuius beneficio Cluuerii, Cellarii, Westelingii, ut uiuos praeteream, aeterna fama tolluntur.

Rom. p. 71. *Henr. ERNSTIUS ad L. I. Digest.* ap. MEERM. *Thef. T. VI. RAMOS del MANZANO ad L. Iul. et Pap. II, 1.* ap. EUND. *T. V.* qui tamen etiam noua, sed contortissima ratione Ulpianum defendere studet; denique MEISTER in *Opusc. Syll. I. p. 194.* WALCH *ad ECKHARDI Herm. iur. p. 438.* et qui ab his laudantur alii. Sed omnes hi in eo tamen errasse uidentur, quod ICtum ex *Nov. LXII.* interpolatum contendunt. Recte enim Wybo animaduertit, eam longe post Digesta editam. Potius igitur dicendum, Tribonianum ad eum respexisse morem, qui, cum Pandecte conficeretur, obtinuit, quo et ipsa nos ducit Nouella.

CAPVT IX.

Defenditur recepta lectio Cap. 29, w. ad

L. Iul. de Adult. Obiter ad cap. 2.

§. 3. w. Eod. et correctus leuiter

Scholiaſtes.

Conſtat inter omnes, *Chriſt. THOMASIVM* in philoſophiae ſtudio nemini inter Germanos ſuo acuo fuiſſe ſecundum, in aliis quoque cognitionis humanae particulis uix cuiquam primas conceſſiſſe. Quem eundem Uirum hilarioris ſamae et ingenii, quem immerentem noſtri aevi ſecta coepit negligere, ſi in iuris quoque ſcientia, quotquot eius ſunt partes, multum praefitiſſe dixeris, ipſe nihil detractum eſſe uolo laudis, imo plaudo et manibus hominis immortalis bene precor, ac thura altaribus libo, habd ignarus, quantum et nos ipſi debeamus. Sed ſi quando in Grammaticorum uiridia declinat ſilumque acuit, tunc, ueluti infauſta quadam ſtellarum ui regnante, plerumque accidit, ut famoſae Ant. Fabri infelicitatis comes, ſe turpiter det, nec poſſit non notam Cenſoriam experiri. Eius rei nunc dabo exemplum luculentum a), nec infructuoſum ſpero, quoniam quos ad ciuilem ſcripſit prudentiam libros, ſi non pro merito ſatis, tamen paſſim adhuc in ſcholis et foro non perfunctorie lechtantur.

Legis

a) alia aliquot dedit *WIELING Lect. iur. ciu. I, 1.*

E

Legis Iuliae de adulteriis insigne extat caput, ad deprimenda uirorum lenocinia comparatum, quod hifce conceptum uerbis proposuit *Io. Guil. HOFFMANN b)*: *Qui uxorem in adulterio deprehensam, uel adulteriū damnatam retinuerit, quiue adulterum in domo deprehensum dimiserit, hac lege tenetor.* Adeo scilicet reiniferat pristina Romanorum feritas, adeo patientem effrenae licentiae adcommodauerant aurem, ut, qui olim fuerant castitatis defensores acerrimi, et uel ob uini haustum de capite feminae domestico iudicio statuerant, iam sine animi commotione, in suis ipsorum domibus, intraque cubilia sua, uxores in aliorum turpes amplexus fuere cernerent, nec, quam in adulteros concedebant leges, uindicta uterentur, imo emendicatis foeda conniuentia numis, expugnatorem genialis lectuli saluum et incolumem dimitterent *c)*. Quam lenitudinem et in prosternendo maritali honore liberalitatem Augustus lege euersurus, quod paulo ante adscripsimus, pertulit caput *d)*, cuius cum apud **ULPIANUM** fundus sit, eum audire placet. Ait autem:

Mariti lenocinium lex coeruit, qui deprehensam uxorem e) in adulterio retinuit,

b) In exasciato libello ad L. Iul. de Adul. c. VIII.

c) Adeo uera sunt quae IUVENALIS cecinit Sat. I. Cum leno accipiat mœchi bona, si capiendi Ius nullam uxori, doctus spectare lacunar, Doctus et ad calicem uigilanti stertere naso.

d) reprehensum a PÜTTMANNO V. Cl. in Opusc. iur. crim. p. 323.

e) hanc uocem a nonnullis abesse Mss. docet ACCURSIUS

adulterumque dimisit. Debuit enim uxori quoque irasci, quae matrimonium eius uolauit: tunc autem puniendus est maritus, cum excusare ignorantiam suam non potest, uel adumbrare patientiam praetextu incredibilitatis f): idcirco enim lex ita locuta est: adulterum in domo deprehensum dimiserit, quod uoluerit in ipsa turpitudine deprehendentem maritum coercere g).

Si THOMASIVM h) hic audimus, legem, tam feliciter restitutam, hoc capite truncare, Briffonun-que et Hoffmannum suppositi partus crimine accusare securi possumus. Causam quaeris? Uoculam deme et nulla erit; fluctus enim in simpulo excitat et serupulum iniicit miserum illud quoque, quod concoquere nequit Uir aliter doctissimus, sed linguam parum callens. Igitur loco: *adulterumque*

E 2

dimisit

suis ad *l. l.* et poterat sane non ineleganter omitti. Editi tamen, quotquot uidi, omnes constanter retinent.

f) Digestum nouum de *Tortis* utrumque, et *Parisiense* anni 1510. legunt: *incredulitatis*, idemque seruat *Bauoziana* anni 1593. Notauit quoque GOTHOFREDUS hic, quo magis miror Brencmanum praetermisisse, qui alias solet in *Uulgata* indicanda eum satis diligenter exscribere. Quali autem editione usus fuerit *Gorbhofredus*, quociescunque solemni suo *Vulg.* aures obtundit, id uelim dicant qui antiqua exemplaria impressa me diutius manibus uersarunt.

g) cap. 29. pr. *¶. ad L. Iul. de Adult.*

h) in *Schol. ad Huberi Prael. in ¶. sit. de transact.* p. m. 133.

dimisit, satis proterue reponit: *adulterumque occidit*, et quia sic, quae sequuntur, parum respondent, *adulterum in domo deprehensum in: adulteram in domo deprehensam* mutat. Sed quis est tam mitis, ut patienter ferat hanc, non emendationem, sed corruptionem, cum ipsis adeo iuris principiis aduersa fronte pugnantem? Primo enim si adulterum occidit, qui potest maritus de lenocinio suspectus esse? deinde aperti iuris est lege Iulia non nisi in uiles animas et personas infames marito hanc licentiam indulgeri i). Quare his, ne plura cumulem, argumentis inductus, uerissimam putò constantem omnium librorum lectionem, nec admittendam uim, quam Idem ULPIANO infert in sequentibus: *Idcirco enim lex ita locuta est, adulterum in domo deprehensum demiserit, quod uoluerit in ipsa turpitudine deprehendentem maritum coercere k)*. Non enim debet adulterum dimittere, sed retinere domi et testes aduocare, uti iusta poena adficiatur l). Sed et si pretium acceperit, nolique contra uiolatorem thalami agere, uel ea propter tenebitur, quod matrimonii honorem uulgauit, cumque ea amplius confueuit, cui

Lusus erat sacrae connubia fallere taedae,
ideoque adiicit ICTUS: *Debuit enim uxori quoque irasci, quae matrimonium eius uiolauit,* atque *εμφαιτως* et cum quadam indignatione efferendum est τὸ quoque. Sane si ritualement dimisit, quo grauior est causa, uxorem quoque dimittere debe-

i) cap. 24. w. Eod. PAULLUS Rec. Sent. II, 26, 4.

k) cap. 29. w. d. r.

l) cap. 25. w. Eod.

debebat: occidere enim non est permiffum. Atque ita exprefse PAULLUS *m*). Eandem rem egregie perfpexit Basilicorum SCHOLIASTES, quando: *ὡςπερ γαρ, αἰτ, οὐ δύναται τον ένα Φορευει, και τον ετερον καταλιμπνευει, οὕτως οὐδε παρκαταει τον ένα, και τον άλλον ἀπολυει n*). Quo loco in uicem uerbi *καταλιμπνευει*, quod est nihili, quis non uidet absque ulla mora rescribendum esse *καταλιμπανει*? Quid? si pretium non accepisset et ex incredibili amore dicam an patientia? uxorem retineret, delatam ab alio cogebatur adeo ipse retinere. Cuius rei illustre exemplum ex PLINIO *o*) attulit HOFFMANNUS *p*). Quod uero Lex dicit *deprehendentem* maritum et *dimittentem* puniri, id non sine causa dictum est. Neque enim, qui non deprehensam, neque iudicio publico damnatam retinet, poena adfcitur. Et hac ratione, ne ipse secum pugnet, recte nobis intelligere uidemur, alterum ULPIANI locum, in quo ita perscriptum legimus:

Ceterum qui patitur uxorem suam delinquere, matrimoniumque suum contemnit, quique contaminationi non indignatur, poena adulterum non infligitur q).

Nimirum de eo loquitur ICTUS marito, qui quidem moechisantem patitur uxorem, non tam

E 3

men

m) *Rec. Sent. d. l.*

n) *ad Basil. Lib. LX, tit. 37. p. 657.*

o) *Epist. VI, 31.*

p) *loco excitato ante, cap. X, §. 1.*

q) *cap. 2, §. 3. w. Eod. eorsum tendit §. 3. d. cap. 29.*

men meretricio genere, ut pecuniam inde foeneretur, nec qui eam deprehenderit in ipso adulterio, cui adeo in promptu est adumbrare patientiam praetextu incredibilitatis. Quod cum non intelligerent ueteres Codd. descriptores, particulam abnutuiam *non sine ratione omiserunt r*).

- r) Id uerbo monuit IAUCH. *de Negatt. cap. IV. n. 35.* itaque habent editi ueteres supra allati, praeter ea quoque *Sennetoniana* et *Hugonis a Porta.* Glossa tamen iam aduertit, in libro B. (Bartholi credo) *non fuisse.* Illud quoque adicio, istas Editiones partim legere *contaminatione,* partim *poena adulterii configitur.* Editores recentissimi talia omnia, et maiora quoque, secure praetermittere solent.

CAPVT X.

De Donatione mortis causa spicilegium,
inprimis quoad discordiam inter Sa-
binianos et Proculianos agitatum.

Donari quod liberalitatis exercendae causa nul-
loque iure cogente conceditur, inter omnes con-
stat. Concedimus autem liberaliter non uno mo-
do: unde generatim duae donationum species
euardunt. Uel enim sic donamus, ut nulla sit in
donando mortis uel periculi cogitatio, uel ita ut
mortalitatis meditatio, aut metus periculi adiciatur.
Illam *inter uiuos*, hanc *mortis causa donationem*
dixerunt a). Et ista quidem, quae *inter uiuos* fit,
duplici forma contingere solet. Possumus enim do-
nare *pure* et sine ulla conditione, ita ut res con-
festim sit in dominio accipientis, nec ulla ratione
a donatore reuocari possit b). Sed et non pure
donare licet, et ita ut ab euentu pendens donatio
conditionem recipiat. Eam alii *relatam*, seu
impropriam adpellant c), nos *conditionalem inter
uiuos* malumus, quia conditio non suspenditur a
morte hominis, sed si quid aliud secutum fuerit,
uel non fuerit, u. c. si hac mente donat spon-

E 4

spon-

a) Princ. Instit. de donat.

b) cap. 1. pr. et §. 1. ff. de donat. cap. 35. §. 2. de mort.
caus. don.c) GOEDDAEUS ad cap. 67. ff. de U. S. aliique bene
multi.

sponsae, ut nuptiis non secutis res auferatur, eamque dupliciter contingere posse, luculenter ostendit JULIANUS *d*), uel sub resolvente conditione, uel sub suspendente. Ibi dominium interim ad donatarium transit, hic apud auctorem remanet. Perpicue rem exposuit HARMENOPULUS *e*). Si donatio pure fit, ea mox *absoluta* et uera *f*), mox *simplex* *g*) audit; aliis *directa* *h*) uocatur, *perfecta* *i*) aliis.

A donatione *inter uiuos* separatur illa, quae *mortis causa* concipitur. Peccant autem qui non aliam agnoscunt, quam cuius perfectio suspenditur morte donatoris. Ita uero uel illi, qui iuris commentariis hanc speciem exposuerunt. Sed aduersaria habent uel ipsa iuris nostri capita, quae donationem m. c. generaliter uocant omnem donationem, quae fit intuitu mortis. Quodsi quis liberalitatem suam ita in suspensio relinquit, id fieri potest dupliciter, uel promittendo si ipse donator diem obierit, uel propter mortem alterius. Possit autem recte m. c. donari in hunc casum, *si Titius naturae concesserit*, ex multis ueterum reliquiis constat. ULPIANUS *k*): *Mortis causa*, inquit,

d) d. cap. 1. pr. ω . de Donat.

e) in $\omega\gamma\alpha\chi\epsilon\iota\sigma\theta\upsilon\ \nu\omicron\mu\omega\upsilon\upsilon$ Lib. III. Tit. I. $\S$. 3.

f) cap. 35. $\S$. 2. ω . de m. c. don.

g) cap. 20. $\S$. 3. ω . fam. ercisc. cap. 21. Cod. de donat. ante nupt.

h) cap. 25. Cod. de donat.

i) cap. 7. Cod. de condict. ob caus. datar.

k) cap. 21. ω de m. c. don.

quit, *filii sui pater recte donare poterit, etiam
constante matrimonio filii.* Cui responso ansam
dedisse uidetur dubitatio, ex eo orta, quod focer
frustra mortis suae causa genero uel nurui donet,
quia mortuo focero nuptiae non soluuntur, nec
interest, an pater filium uel filiam exhaeredauerit,
ut habet PAPINIANUS l). Eiusdem cum Ulpiano
sententiae est JULIANUS m). Sed et alipm locum
silentio transire nequeo, non quasi putem in illo
quidquam adiuuenti esse, sed quia aliqui hac spe
laetant lectores, et tamen frustra sunt. Scilicet
putant donationem m. c. tertii, latere in his DIO-
CLETIANI et MAXIMIANI n): *Nec fratris sui
mortis causa recte factam donationem sororem
rescindere licet.* Etenim BALDUS o), quem ma-
iores nostri Lucernam iuris uocabant, inde hanc
regulam effingit: Pro morte non solum sua, sed
alterius, puta fratris, potest quis mortis causa
donare. Et non aliter SALYCETUS *ibidem.*
Quod quamuis sit per se uerissimum, uti ex aliis
locis ostendimus, tamen minus recte ad illud re-
scriptum cum glosatoribus recurrunt neoterici
quidam, putantes sororem donasse mortis causa
fratris sui. Et dudum hanc temeritatem CUIA-
CIUS repressit, istumque locum ostendit expli-

E 5

cari

l) cap. 53. *de donat. inter V. et U.* Vid. SCHUL-

TING ad PAULLI *Rec. Sent. II, 23, §. 1.*

m) cap. 18. *pr. de donat. m. c.*

n) cap. 3. *Cod. de donat. m. c.*

o) ad d. 1. *Cod.*

cari debere ex alio eorundem Impp. rescripto p), reuocari scilicet non posse donationes m.c. ab agnatis donatoris, nec litem donatario recte a sorore moueri, quod res donata maiorum fuerit. Dubitandi enim ratio erat forori, quod in quibusdam regionibus res auitas donare aut uendere non liceret. Neque tamen hanc ipsam, de qua nobis sermo est, mortis causa donationem, adeo arctis cancellis circumscribi censere quis possit, ut non queat aliter locum sibi uindicare quam in futuram extranei mortem, et in hunc censum recte quoque relatam uideri munificentiam, quae exinde oritur, quod aliquis iam naturae concesserit, ueluti si tibi centum dederim, quod Lucius Titius, qui me heredem scripsit, rebus humanis iam ereptus est. Possit, inquam, haec coniectio probabilis euadere Basilicorum imprimis auctoritate, qui ULPIANI q) uerba haec: *Si mulier uentris nomine per calumniam, ut in possessionem mitti desideret, pecuniam accepit, forte dum substituto patrocinator, ut institutum aliqua ratione excludat, mortis causa eam capere Julianus saepius scribit, ita uertunt: Εάν ή γυνή του τελευταίου λαβούσα χρήματα περιφθρη κατά συκοφαντίαν εις την γαστρός ονομασι νομην, ώστε βλαψει τον κυροφουμενεν ενστατον, θανατου αιτια δωρεας ληψις εστιν.* Uides hic, quod Ulpianus

p) *Obseru. Lib. XX. cap. 6. Add. GIPHAN. in Lectur. Altorphinis p. 310. PEREZ Praelect. ad Cod. d. 2. §. 10.*

q) *cap. 12. §. de don. mort. caus.*

per *mortis causa capere* expressit, nominari *θανάτου αἰτία δωρεάς ληψιν*, quasi diceret: *mortis causa donationis capionem*, manifesto indicio, Basilicos certe putasse propter mortem iam insecutam recte donari m. c. Interim, qui nouimus, quantopere interdum a regia aberrauerint Basilici, Ulpiano magis atque illis fidemus. Ad mortis enim causa capiones inter alia recte refertur, quae adeundae hereditatis, uel non, aut petendae bonorum possessionis gratia accipitur pecunia. Atque illud quidem hic usu uenit. Uidua enim, accepta a substituto pecunia, quo ipsi patrocinaretur, et ne scriptus heres statim hereditate potiretur, fingendo se grauidam, bonorum possessionem uentris nomine contra tabulas per calumniam petit. Ceterum in Basilicis satis inconsideranter adhibita est uox *πεμφθη*. Nam siue missionem impetrauerit, siue non, perinde erit, et semper mortis causa capio, cum propter hereditatem defuncti mariti pecuniam acceperit. Utraque autem, quam tetigimus, donatio m. c. non aliam habet uim, quam illa inter uiuos, quae supra nobis conditionalis appellata est.

Ad illam reuertor donationum m. c., quae in mortem donatoris concipitur ita, ut inde eius perfectio et duratio pendeat, atque ut possit reuocari quousque donans in uiuis sit. Qui enim ita donat, magis, inquit MARCIANUS *r*), se habere uult, quam eum cui donat: magisque eum cui donat, quam heredem suum; id quod expressum quoque olim in formula fuisse, testis est Interpret Gothicus

r) cap. 1, *de m. c. donat.*

thicus Paulli s). Atque huius donationis species tres esse, ex Juliano notat ULPIANUS t): *Unam cum quis nullo praesentis periculi metu conterritus, sed sola cogitatione mortis donat. Aliam esse speciem m. c. donationum, cum quis imminente periculo motus, ita donat ut statim fiat accipientis. Tertium genus esse donationis, si quis periculo motus non sic det, ut statim faciat accipientis, sed tunc demum cum mors fuerit insecuta.* Ex his tribus speciebus orta est nobilissima illa inter ueteres prudentes controuersia: utrum adnumerari debeant donationes m. c. legatis, nec ne, atque adeo; utrum dominium donatae pecuniae iam uiuo donatore transeat in donatarium eodemque producat effectus, quos habet quae inter uiuos celebratur, an uero morte donatoris demum perficiatur. Inde porro alii controuersiae patuit ianua, an Falcidiae locus sit? Et controuersiam quidem hanc olim extitisse, quam certissimum est ex ipsis Iustiniani sanctionibus u). Sed dubium est, quid, haec cum ita sint, et Proculiani et Sabiniani senserint, ut adeo acuti alias ingenii uir VINNIUS w) putauerit, ita euanuisse omnia dissensus huius uestigia e iuris libris, ut operam ludant, qui ea indagare uelint. Neque uero defuerunt tantae auctoritati sequaces, imo Godofr. Ludou. MENCKEN x) eo progressus est, ut statuatur, eam quae de

s) ad PAULLI Rec. Sent. II, 23, §. 6.

t) cap. 2. *de ac.*

u) §. 1. *Inst. de donat. etc.* 4. *Cod. de don. mort. caus.*

w) ad §. 1. *Inst. de ac.*

x) in *Diss. de donat. m. c. ualida, licet expresse in casum mortis non differatur.* Helmst. 1751, §. IX.

de forma intercefferat disputationem iam ante Justiniani tempora plene confopitam fuisse, diffidiumque tantum de efficacia huius donationis superasse. Rectius tamen omnino rationes instituere uidentur, qui, posse ex diuersitate actionum, quas sectarum pars donatori concessit, inuestigari, quid quaeque circa hanc rem senserit, autumant. Verum nec inter hos concordia est, sed ex antesignanis in diuersas partes trahuntur (MASCARON) et WIELING). Dicam quid mihi de hac re se deat, liberum caeteroqui relinquens suum cuique iudicium.

no PAULLI aa) Icti uulgatissima sunt haec: *Qui mortis causa donat, qua parte se cogitat negotium gerit, scilicet ut cum conualuerit reddatur sibi. Nec dubitauerunt Cassiani, quin condictione repeti possit, quasi re non secuta, propter hanc rationem, quod ea quae dantur, aut ita dantur ut aliquid facias, aut ut Lucius Titius, aut ut aliquid obtingat, et in istis conditio sequitur.* Ex his patet, Sabinianos in donatione m. c. statuisse, dominium a donatore recedere et in donatarium transferri. Neque enim reuocanti in rem actionem concedunt, sed personalem; et causam subobscurius tradidit Paulus. Ea haec est: Donationes, m. c. sunt sub conditione conceptae. Jam uero in istis, quas supra conditionales uocauimus, dominium transit, ideoque nulla obligatio alia est,

7) de Sectis Sabinian. et Proculian. cap. IX. §. 25.

2) Lect. iur. ciu. Lib. II. cap. 30. Add. B. BRANCHU Obseru. Decad. XI. cap. 4. qui uarias Dd. opiniones recensuit.

aa) cap. 35. §. 3. *de m. c. don.*

est, quam ob rem dati, re et conditione non secuta *bb*), quare haec eadem obtinere debent in donatione m.c. Hoc enim uoluisse sibi uidetur Paullus, cum ait: *et in istis*, scilicet inter uiuos donationibus quae sub conditione fiunt, qualesque intelligi debere exempla ostendunt, *condictio sequitur*, ideo et in hac mortis causa, ut aliquid obtingat. Quae cum ita sint, apparet, Sabinianos non potuisse ullam inter donationes m.c. et legata agnationem concedere, ideoque nec Falcidiae rationem in iisdem agnoscere. Ex eo porro, quod Cassiani conditionem tantum locum habere contenderunt, recte colligitur, Proculianos in rem dedisse actionem. Quorum enim Paullus Cassianorum in specie mentionem fecisset, nisi ab iis discessionem fecissent, qui e schola Proculi profecti sunt? Et est hoc a contrario argumentum in re sectaria adeo manifestum et agnitum, ut tuto confidam, non fore quenquam qui in Menckenii partes se abstrahi patiat, negantis id simpliciter et nulla ratione adducta. Cum uero necesse sit Proculianos dedisse donatori m.c. poenitenti in rem actionem, inde hoc etiam consequitur, eosdem illas legatis comparasse et Falcidiae detractio- nem admisisse, quorum autem utrumque inter ueteres dubium fuisse Imperator narrat, neutrum tamen in Sabinianos quadrat. Officere quidem huic doctrinae Uir doctus existimat, quod ipsi Sabiniani Julianus et Africanus cum Proculo sentiunt et

bb) cap. 2. §. 7. *de Donat.*

et legatorum naturam agnoscunt *cc*). Sed parum haec nobis ponderis habere uidentur, qui putamus quidem primos sectarum auctorum discipulos firmiter inhaesisse in plerisque quae tradita erant a magistris, minus autem tenaces fuisse qui eos insecuti sunt. *) Ita enim fert natura humana, ut, si quid noui et inauditi proferatur, illico in partes scindantur homines, uetera aliis, aliis recentia cum feruore defendentibus; sed mox specie nouitatis recedente, et ubi partium studium deserbuit, qui postea uiuunt, uerum eligunt nullius partis ratione habita. Jam uero quando inuenimus, *ICTOS* ueteres donationes *m. c.* modo legatis adnumerare, modo inter uiuos largitionibus, adeoque eos repetenti mox conditionem tribuere, mox uindicationem, ratio postulat, ut diuersas harum donationum species distinguamus, et quid in quaque iuris fuerit inuestigamus, quo concordia inter legum conditores aut discordia appareat. Tres autem dari, ex *Juliano*, quem supra laudauimus, contendunt; sed reuera quatuor esse, ex iis quae dicenda sunt patebit.

Primum igitur quis potest *m. c.* donare ex metu mortis, aut ex praesenti periculo, aut ex futuro, si quidem terra marique, tam in pace quam in bello, et tam domi, quam militiae multis generibus mortis periculum metui potest. Deinde et donari potest extra suspicionem ullius periculi a
fano

cc) *cap. 17, 22 et 23* *de m. c. Donat.* Sic enim emendari debent apud *Menckenium* typographi uicia.

*) Cf. *RAEUARD, ad c. 84. de diu. reg. iur. Opp. pag. 307. sqq.*

fano et in bona valetudine posito, et cui ex humana sorte mortis cogitatio est, quod se quandoque moriturum intelligit *dd*). Utroque autem modo diversimode potest donari. Nam donare quidem *in p. c.* possumus ita, ut nullo casu reuocetur, quod relargitum est *ee*). Quod si factum fuerit, *MARCIANUS ff*) ait, *magis causam donandi esse, quam m. c. donationem*. Et recte: nam quae ita proficiscitur ut nullo casu reuocetur, proprie dici non potest suspendi a conditione. *Ideoque*, pergit, *perinde haberi debet atque alia quaeuis inter viros donatio*, (quia scilicet qui donat, illum potius, quam se habere inuult,) *quare et inter viros et uxores non ualet, et ideo gg) nec Falcidia locum habet, quasi in m. c. donatione*, ea uidelicet quae ita sit, ut habeas si mors contigerit. Cum uero in hac specie dominium statim transferatur in donatarium, donatori repetenti conditio tantum erit, non uindicatio, qua utitur donatarius, neque eadem legatis comparari poterit.

Atque

dd) Verba sunt *PAULLI cap. 35. §. 4. ꝯ de m. c. don.* et *GAIJ cap. 31. §. 2. ꝯ Eod.* adde quoque *cap. 2. ꝯ. Eod.*

ee) *cap. 13. in fin. et 35. §. 4. ꝯ. Eod.*

ff) *cap. 27. ꝯ. Eod.*

gg) *HALOANDER* habet *in ea*, et probat *WIELING l. c.* sed nihil opus est, receptum textum mutare, cum iterata repetitio eiusdem uocabuli frequens fuerit cadente aeuo. Vid. *ECKHARD Herm. iur. Lib. I. cap. 3. §. 27.*

Atque de hac donatione JULIANUM *hh*) quoque capio, quando *statim fieri accipientis* dicit. Aliter WIELING, qui inique uerbum *interim* ingerit. Idem porro loquitur PAPIANUS *ii*): *Cum pater filio emancipato quaedam donasset sine ulla conditione redhibendi, ac fratres et coheredes eius bonis contribui donationes, Falcidiae causa, uellent, ius antiquum seruandum esse respondi* — — eum enim qui absolute donaret, non tam mortis causa, quam morientem donare.

Similis est altera donationum species, si quidem sub conditione facta est, ueruntamen ut non aliter reddatur, quam si, qui accepit, prior decesserit *kk*). Absolute enim facta uidebitur, quamdiu in uiuis degit donatarius, nec repeti poterit aliter quam conditione, quoniam dominium iam recessit a donatore, igitur nec eo prius mortuo legatis comparabitur, nec Falcidiae subiacebit. Eadem conditio dabitur, si donatarius, siue is sit paterfamilias, siue filiusfamilias, siue seruus, praedefunctus sit *ll*).

Tertia species haec erit: Dono tibi centum ea conditione, ut si saluus euaferim e periculo, uel conualuero, restituas, interim tibi habeas *mm*). Transfertur dominium rei donatae, et periculo non-

hh) cap. 2. ϖ . Eod.

ii) cap. 42. §. 1. ϖ . Eod.

kk) cap. 35. §. 4. ϖ . Eod.

ll) cap. 23. cap. ult. ϖ . Eod.

mm) cap. 8. §. 1. ϖ . Eod.

nondum ereptus nec ualetudini restitutus in rem agere prohibebitur donator, concessa tamen in personam actione. Sed et obtinebit haec condictio uel in factum actio, si causa non secuta sit, et conualuerit donator aut periculum tutus praeternaui-gauerit. Ita tradunt communiter ICi *nn*). Sed ULPIANUS quamquam ista non omnino, negat, imo Juliano tacite accedat *oo*), tamen Proculianis fauens, etiam uindicationem concedit, quando: *Si uero, ait, sic, ut iam nunc haberet, redderet, si*

nn) cap. 38. §. 3 *w* de *usur. cap. 12 w* de *condict. caus. dat. caus. non sec. cap. 18. §. 1. cap. 24. cap. 39. w. de m. c. don.* in quo ultimo capite condictionem quasi furtiuam intelligit *Io. Matth. MAGNUS Ration. et Differ. iur. Lib. II. cap. 3. ap. MEERM. Thes. Tom. III.* At uero ueteres reuera dominium interim translatum esse dicebant, ideoque dolus subesse non uidebitur, si donatarius uendiderit, restitutus pretium conditione non secuta. Cf. quoque de *RETES Opusculor. Lib. II. Sect. II. cap. 5.* in eodem *Thes. Tom. VI.*

oo) cap. 37. §. 1. *w. Eod. Add. cap. 30. w. Eod.* ubi *WIELING l. c.* Graecorum auctoritate sufful-
 rus, recte utilem actionem explicat per perso-
 nalem in factum, Nam in factum et utiles
 actiones non raro *συωνομικως* poni bene ob-
 seruat *LABITTUS de usu Indic. Pandectar. cap. III. §. 14.* Quare non sequimur qui utilem in
 rem actionem intelligunt *RETESIUM l. c.* et *BRUN-
 QUELLUM de ICris Ercisc. §. 24. caet.*

si conualuisset, uel de proelio, uel peregre redisset: potest defendi, in rem competere donatori, si quid horum contigisset, interim autem ei, cui donatum est. Sed et si morte praeuentus sit is, cui donatum est, adhuc quis dabit in rem donatori pp). Et recte posset defendi, quod Sabiniani negabant. Non secuta enim causa euanescit dominium et ad donatorem redisse uideri potest. Itaque donatori, euanescente conditione, dari poterit directa in rem actio, non utilis tantum, quod uolebat magnus Hispaniae Consultus RETESIUS qq), certe eadem donatario competeret propter uerba: *interim autem ei cui donatum est, id quod BRANCHU rr)* praefert. Eadem ratione illo casu recte in rem agetur, si donatarius praedefunctus sit. Sed dubitanter loquitur: *quis dabit*, quia, ut dictum est, Sabinianis hoc displicebat ss).

Denique hoc modo fieri donatio m. c. potest, ut demum post mortem rem donatarius habeat. Et haec est quasi propria m. c. donatio, de qua in primis dubitasse uidentur, qui sectarum dissidiis inclaruerunt. Sed breui coaluerunt et communis facta est sententia, eam Legati speciem habere tt),

F 2

et

pp) cap. 29. *l. de m. c. don.*qq) *l. c. num. 6.*rr) *Obseru. cap. 4.*ss) *d. cap. 23. et 44. l. Eod.*tt) *cap. 22. l. Eod. et IULIANUS cap. 17. l. Eod.*
neque tamen Iulianum eius sententiae auctorem
primum fuisse, exinde collegerim, quod Iustitia-

ria-

et Falcidiae subesse *uu*), et quia non uidetur esse perfecta, antequam mors insequatur *ww*), in rem actionem esse, quousque donator rebus humanis nondum ualedixerit *xx*). Tandem id certi iuris formam recepit per Constitutionem Imperatoris Septimii Seueri *yy*).

nianus *Nou. 87.* dicit: καὶ θάωερ Ἰουλιανὸς ὁ σφρατατος εἰσμοθετησε, quemadmodum id fecit CALDERA *Var. Lect. IV. cap. 2. n. I. ap. MEERM. Thes. Tom. III.* sed putarim Imperatorem ita locutum esse, quod Iulianus id primus in Edictum intulerit, quaoquam nescius non sim, uerbum *constituere* omnino de scriptis ICtorum dici, in quibus legitima scientia curatius definitur, unde et ipsi *iuris auctores et conditores* et νομοθεται passim appellantur. Uid. CUIAC, *Obs. Lib. VII, cap. 25.* Chr. Henr. GRIEBNER *Pr. de νομοθεσια ueterum ICtor. s. de titulo quo iuris auctores et conditores appellantur.* Lips. 1730. Gottl. SLEVOGT in *Praef. ad Opusc. de Sect. et Philos. ICtor.*

uu) cap. 42. §. 1. *ω. de m. c. don.*

ww) cap. 32. *ω. Eod.*

xx) cap. 14 et 29. *ω. Eod.*

yy) cap. 2. *Cod. de donat. causa mort.* Eo alludit PAPINIANUS cap. 42. §. 1. *ω. Eod.* et MARCELLUS ac PAULLVS cap. 15. *ω. Eod.* ut procul arcedi sint, qui cum CALDERA *l. c. cap. 1. §. 1.* his aliisque locis Triboniani manum inuenisse sibi gratulantur.

CAPVT XI.

*Figuratae Orationis ope plura loca,
reiecta importuna crisi, explicata.
Plautus aliquoties illustratus.*

Refert PAULLUS ICTus libro XXIII. ad Edictum
ex Pomponio a):

*Idem scribit, cum ego et tu heredes Titio
exitissimus, si tu partem fundi, quem to-
tum hereditarium dicebas, a Sempronio
petieris, et uictus fueris, mox eandem par-
tem a Sempronio emero, et traditus mihi
fuerit, agente te familiae erciscundae iudi-
cio, non ueniet, non solum hoc, quod pro
herede possidetur, sed nec id, quod pro
emto: cum enim per iudicem priorem
adparuit, totam non esse hereditatis, quem-
admodum in familiae erciscundae iudi-
cium ueniat.*

Apparet, non esse, ad quod referatur illud *to-
tari*; praecessit enim *fundus*. Non moror alio-
rum conatus; hoc tantum dico, causam haud sub-
esse, cur cum *uan URYHOFF b)* ex editione *Bau-
doxae*

F 3

a) cap. 25. §. 8. *⊗*. *Fam. hercisc.* cuius effari iusti-
tiam contra *Autumni* cauillationes bene defendit
Ulr. HUBER in *Eunom. Rom.* p. 430. *sqq.*

b) *Obs. iur. ciu.* cap. 30.

doxae c) emendemus totum. Figurata enim locutus est PAULLUS, et Synecdochen generis, non inusitatam illam, adhibuit, quod fenserunt, qui expresse: *totam rem non esse hereditatis*, dederunt Haloander et alii, quod tamen nos potius subaudiendum tacite censemus. Nec caret forma haec exemplis, et ipse quaedam protulit uan URYHOFF d). Sic PLAUTUS e):

Quamque ex miseris plurimis me ex-
emerunt,
Quae adhuc te carens, dum hic fui,
sustentabam.

quae dixit pro *quas*, et subintellexit *incommoda*, aut simile quid. Sed et idem ICTUS, quem libenter excito, quoniam est optimum *εγγυειας* genus, auctorem ex suo ipsius scribendi more interpretari; idem igitur PAULLUS f) alibi:

Frugem, inquit, pro *reditu* appellari, non solum quod frumentis aut leguminibus, uerum, quod ex uino, siluis caeduis, cretifodinis, lapidicinis capitur.

Quo

e) Eodem modo antiquiores u. g. Digestum Uetus de *Tortis Venet.* 1484. et alterum *Ibid.* 1498. Fol.

d) l. 1. cap. 31. Cf. *Coru, uan* BYNKERSHOECK *Obs.* Lib. 1. cap. 25.

e) *Capreiu*, V. 1. 3. Add. SALLUST. *Bell. Car.* cap. 43. ibique CORTE, et inprimis *Excurs. VIII.*

f) cap. 77. *τ. de V. S.* Firmatur haec lectio auctoritate Graecorum, qui uertunt: *εὐ μόνον ΤΟΝ*
εὐ

Quo in loco etiam digna est, quae notetur paulo grauior praepositionis *ex* omissione, ante uocem *frumentis*, praesertim cum uocabulis quae sequuntur addita sit. Eo ipso autem exemplo non iniuria uideor mihi *ULPIANUM* g) defendere posse, ita pronuntiantem:

Praeterea interdicta est Mathematicorum callida impostura, et obstinacitate persuasio.

ubi uan Uryhoff h) uel *obstinata aetate persuasio*, uel *ex obstinacitate persuasio* legendum censet, alii aliter. Sed uerius est *ἐλλειπτικως* interpretari. Intelligitur autem obstinatus animus in persuadendis hominibus de friuolis uaticiniis et nugis aliis magicis. Eadem quoque ratione seruari potest alter *ULPIANI* i) locus, ubi de tutoribus suspectis, a matre petitis, reiiciendis ita loquitur:

F 4

Et

ἀπο πυρων, ἢ ὄσπριων, ἀλλὰ καὶ ΤΟΝ ἀπο οἴνου, ἢ ὑλῶν τεμνομενων; nihilominus utramque quod eiecerit tentat Jo. LEUNCIUS notator. *Lib. II, cap. 130.* apud ΟΤΤΟΝ. *Thef. T. III.*

g) in *Collat. LL. Mos. et Rom, tit. XV, §. 2.*

h) d. l. cap. 23. quid *CANNEGIETER* ad haec dixerit, fateor me nunc nescire, cum eius liber non sic ad manus. *PÜTTMANNUS V. Cl. in Uarior. Opusc. Syll. p. 95.* utitur geminationis remedio, sed retrogradae, quo, nisi in summa necessitudine, uti non solemus.

i) cap. 2. §. 41. τ. ad *SC. Terzull.*

Et si latitarent potuit Ediçto desiderare, ut eos Praetor adesse iuberet, et suspectos eos remoueret si deessent.

Uides ante uocem *Ediçto* deesse praepositionem. Et ita malo explicare, quam cum *Jo. UOLLENHOUE k)* ad lubricum, et ut plurimum damnosum transpositionis remedium confugere et legere: *potuit desiderare, ut Ediçto eos Praetor* cet. Caeterum *κακοφωνίαν* quandam esse in bis repetita uoce *eos* quibus mecum intelligit. Quae tamen cum talis sit, quae commode optimorum scriptorum auctoritate defendi queat, recte, credo, uim maiorem interdicemus. Non lenius alii auctores antiqui praepositiones interdum omitunt. Unum dabo ex *PLAUTO l)* locum, quia is quibusdam de mendo suspectus fuit. Ille igitur:

An id est sapere, ut qui beneficium beneuolente repudies?

Ubi frustra ad coniecturas prouolatur. Multis hunc morem illustrat *Henr. CANNegieter m)*, quamuis illi non adsentiar, quando in hunc censum etiam uulgarem illam formulam *damnum iniuria* refert, magis pronus in *Hotmanni* sententiam, qui *datum* intelligit, quod etiam saepissime adiectum legitur,

Sed

k) *Diss. de suspect. Tut. et Curat. cap. VI. §. 7. not. d. in OELRICHS Thes. Nou. Diss. Belg. Vol. I.*

l) *Trinum, III, 2, 11.*

m) in *Rescript. Boxhornio de Catone cap. 30. adj. Dion. Catonis Distich. ex edit. Arntzenii.*

Sed post hoc diuerticulum iam ad *συνεδοχης* exempla redeo et unum PAPIANUM *n*) adhuc nomino, qui cum ex eo quaereretur, an mulier, quae ab eo, in cuius matrimonium conuenerat, stipulata fuerat ducenta, si concubinae tempore matrimonii consuetudinem repetisset, petere posset, si pacto non stetisset, respondit:

Nihil causae esse cur ex stipulatu, quae ex bonis moribus concepta fuerat, mulier impleta, condicione pecuniam adsequi non possit.

Plura si desideras, *Valent. Guil. FORSTERUM o*) adito. In Paulli igitur loco, quem initio huius capituli excitauimus, non absonum est, post uocem *fundus* subaudire *rem*; cum ea uocula largissimo sensu usi sint Icti. Exemplorum abunde est apud BYNKERSHOECKIUM *p*). Quoniam uero figuratae dictionis mentionem inieciimus, non iniucundum erit *ἀναφορας* usu, quae est allatis a nobis schematibus ualde affinis, ULPIANUM *q*) iterum ab iniuria uindicare. Quae ritur apud eum, si plures seruos quis rogatus sit manumittere, et ad quorundam pretium sufficiat relictum testamento, ad omnium non sufficiat, an cogendus sit quosdam manumittere? Et recte respondet, debere eum

F 5 cogi

n) cap. 121. §. 1. *ϖ. de V. O.* ad quem locum consule *Ev. Otto in Papin. cap. VI. n. 4. et cap. VII. n. 7.*

o) *Obseru. Succif. Lib. I. cap. 16.*

p) *Obseru. Lib. III. cap. 21.*

q) cap. 24. §. 17. *ϖ. de fideic. libert.*

rogi uel eos, quorum pretium patitur, manumittere. Sed quia ne sic quidem omnis scrupulus exemptus uidebatur, ulterius addidit:

Quis ergo statuit, qui potius manumittitur? Utrumne ipse legatarius eligat, quos manumittat, an heres est? Et fortasse quis recte dixerit ordinem scripturae sequendum: quod si ordo non pareat, aut sortiri eos oportebit, ne aliquam ambitionis uel gratiae suspicionem Praetor subeat: aut meritis cuiusque allegatis arbitrari eos oportet.

In uerbis igitur: *an heres est?* uitio laborare Henr. BRENCMANNO ^{r)} uidetur *τὸ ἐστὶ*, ideoque procul amandandum. Et abest quoque teste Eodem et Gebauero a plerisque MSS, quod eo magis credibile est, quoniam in antiquis nostris, quorum aliquoties iam mentio facta est, itidem desideratur. Sed haec nihil officiant antiquae lectioni, quam non ferendam tantum, sed et tollendam existimamus, nec committendum ut Florentina uirgo denuo corrumpatur. Quamquam enim sententia ipsa nihil laborat, siue retineas, siue abicias, tamen iusti et seueri Interpretis officium postulat, ut, ne in uerbis quidem antiquorum iuris conditorum mutandis nimis se praestet facilem, ne latius, ut fit, serpente malo, ipsa sententiarum uis pessum eat atque corrumpatur. Igitur, cum hic seruari possint uerba, quidni seruemus integra? Possunt uero, si mecum *ἀπο κοινου* repetas: *Utrumne ipse legatarius eligat, quos manu-*

^{r)} *not. ad h. l. in Corp. iur. edit. Gebauerianae.*

manumittat, an heres est, qui eligat? Sic omnia erunt peruia. Atque ne qua supersit, quae adprehendatur dubitandi ansa, auctorem ex semet ipso illustremus, quo certior sit hic loquendi mos. Ita uero ULPIANUS alibi s):

Si quis crediderit pecuniam et pactus sit, quatenus facere possit debitor, eatenus agat: an pactum ualeat? et magis est hoc pactum ualere, nec enim improbum, et si quis haecenus desideret conueniri, quatenus Facultates t).

Post *Facultates* repete ex antecedentibus: *desiderant* i. e. permittunt, quae forma, si quis stribiginem Ulpianeam cognitam habeat, non abhorrere uidebitur ab eius genio. Aliter haec explicat, qui multorum sententias retulit, PÜTTMANNUS u), Doctissimus iuris Interpres. Eadem ratione defendat forte quis MARCIANUM w), de lege Cornelia in hunc modum disputantem:

Qui in ratiozibus, tabulis, cereisue, uel alia qua re sine consignatione, falsum fecerint,

s) cap. 42. x. de Pact.

r) Uulgo legitur: *improbum est si quis*. Sed nihil opus est mutare, si interpunxeris ut fecimus. Sensus est: *nec enim improbum hoc pactum, et magis est, si quis haecenus rei*. Uulgo legitur: *improbandum est et mox: facultates eius patiuntur*.

u) in *Diss. uaria iur. ciu. capita contin. cap. IV.* relata in *EJ. uarior. Opuscul. Sylloge p. 126*,

w) c. 1. §. 4. x. de Leg. Corn. de Fals.

*rint, uel rem amouerint, perinde ex his
causis, atque si erant falsarii, puniuntur,*

ut post uocem *cereisue*, subaudiat *tabellis*. Sed non recte dici *cereas tabellas*, recte obseruauit *uan Bynkershoeck* x), quare, secutus *Blaublommianam*, *cerisue* substituit, quam lectionem quoque notauit *PACIUS* in margine editionis suae y). Sed non opus habemus hac coniectura, et perinde est, *cereis* legas, an *ceris*. *Cereis* enim non est adiectiuum, ut cum *Grammaticis* loquar, sed substantiuum, nec uox trisyllaba, sed bisyllaba. Neque uero est infrequens, in antiquis praesertim monumentis, et ipsis legum uerbis, quae hic agnosco, quaeque semper aliquid solent commune cum matre *Euan-dri* habere, *E* ante *I* poni, ubi necessitas non urgebat. Hoc u. gr. in *SCto Marciano* z) de *Bacchanalibus* tollendis unoquoque fere uerbo usu uenit. Alia exempla larga manu dedit ex *pur-puratorum* ordine olim doctissimus *NORISIUS* aa), et similes ἀρχαϊσμοις, e *Digestis* collectos, *CUIACIUS* bb) et *Ge. Casp. KIRCHMAIER* cc). Atque

x) *Obseru. Lib. III. cap. 21.*

y) Antiqui tamen nostri editi constanter custodiunt *Florentinam*, etiam in uerbis: *sine consignatione*, in quibus una tantum *Parisiensis* anni 1510 habet: *sine*.

z) apud *Eund. BYNKERSHOECK. in Opusc. Diss. II. de relig. peregr.*

aa) ad *Cenotaph. Pisan. Diss. IV. cap. 4.*

bb) *Obseru. XXIV, 23.*

cc) in *Elog. et elegant. lat. ICt. Uet. p. 27.*

que hac Ueterum ortographia aliis quoque litteris obseruata, persuasum habeo ex Antiquorum scriptis non unum locum a ui maiori et insolentia dictionis facile uindictam posse. Exemplum dabo unicum, quod in oculos forte fortuna incurrit. Est id e festiuissima PLAUTI *dd*) Aulularia de promptum, ubi Lar familiaris:

Jam multos, inquit, annos est cum possideo;
ubi sane, si *multos annos* accipimus pro *multus annus*, nihil in eo mire ad aures accidit, neque egemus GUILIELMI et LAMBINI explicatione, aut BOSII coniectura. Quoties enim *uolt, uolgas*, hisque similia sine offendicula legimus? Sed iuuat totum PLAUTI locum adscribere, eumque a mendo et falsa interpunctione liberare. Sic autem uulgo legitur:

*Ego Lar sum familiaris; ex hac familia,
Unde exeuntem me aspexistis. hanc domum
Jam multos annos est cum possideo et colo
Patrique auoque.*

Eum ego ita legendum censeo:

*Ego Lar sum familiaris ex hac familia.
Unde exeuntem me aspexistis hanc domum
Jam multus annus est cum possideo, et colo
Patrique auoque.*

dd) Aulular. Prolog. vs. 4.

CAPUT

CAPVT XII.

*De Brachylogo iuris ciuilib Præ-
termiffa.*

Brachylogi iuris ciuilib, de quo animus eſt breuiter fermonem inſtituere, a SENCKENBERGIO a) editiones tres recensentur. Prima *Ludou. Pesnotii*, cum ſcriptis Caii, Ulpiani et Paulli prodiit *Lugduni 1559. 8.* notulis haud magni pretii ipſius editoris inſtructa. Altera eſt *Pard. Prateii* quae proſtat in Vol. V. Corporis iuris, quod *Lugduni 1562. Fol.* editum eſt, a Peſnotiana hinc inde recedens et gloſſulis haud paulo melioribus onuſta. Tertia eſt *Nic. Reusneri Frcf. 1590. 8.* uberiore commentario, et, ſi non ualde docto, tamen non inepto ditata. Tribus his, poſt longum ſatis temporis interuallum, acceſſit *Senckenbergiana Frcf. et Lipf. 1743. 4.* in qua, ſi penes Editorem fides, integra Peſnotii, Prateii et Reusneri commenta habentur, ab illo ipſo autem praeter ſat longum praefamen, ut uocat, nihil fere additum eſt niſi in calce uariorum libelli uarii, conſilio, neſcio quo, congeſti. His nuper adiecit litterator et affinis doctiſſimus *Cph. SAXE b)* aliam, Senckenbergio quidem obiter ex Reusnero memoratam, nunquam tamen uiſam, quae hoc epigrammate ornata: *Corpus Legum per modum inſtitutionum ab incerto auctore in Com.*

a) in *Praef. Brachyl. §. 2. ſqq.*

b) *Onomaſt. litter. Part. II. p. 537. ſq.*

Compendium redactum, ex vetustissima Bibliotheca, ubi diutius latuerat, nuper inuentum, breuiusque Annotationibus illustratum. — — Isagoge D. Joannis Appelli in quatuor Lib. Institutionum D. Justiniani Imperatoris per Dialogum. Louanii 1551. 8. prodiit. Ea princeps omnium hucusque habita est. At non contentus fuit haec indicasse V. Cl., sed post Senckenbergium, qui, ut libelli dotem augetet, eum Imp. Justiniani II. temporibus uindicare sustinuit, altius in auctorem inquisiuit, tandemque in hac constitit sententia, ut ipsum illum Jo. Apellum huius partus parentem statueret. Et sane huic coniecturae magnum pondus accessit ex iis, quae ex Praefatione et Dialogo ipso in medium protulit, quae mirae inconstantiae hominem reum postulare uidentur. Super idem argumentum nuper disseruisse et Saxii auctoritatem sua firmasse Lipsiensium Antecessorem Celeb. PÜTTMANNUM c) fama tulit. Sed cum istae plagulae ad manus nostras, quod dolemus, haud peruenerint, quibus argumentis usus sit dicere nequimus. Res igitur cum Cl. SAXIO nobis tantum erit, uerum non quasi cum hoste, sed ueluti cum necessario, nec refutandi animo, sed ut dubia, quae me districtum tenent, aut ab illo, aut ab aliis quibus maior quam mihi librorum copia est, e medio tollantur. Dubitatio autem oritur tam ex persona Jo. Apelli, quam ex eo, quod, si non plures, certe una antiquior Louaniensi extat Brachylogi editio, quae

iplen-

c) *Miscellaneorum ad ius pertinentium Specim. II. Lips. 1785. cap. VII.*

splendidis uerbis se primam iactat. Refert autem typographus Louaniensis, teste Saxio: *commodum ex Gallia in manus eius incidisse, quod nunc daret totius iuris Compendium, seu potius prima elementa.* Quid? si haec narratio uera? Reipsa enim exstat Brachylogi editio Gallica paucis annis ante edita, quam miraberis tot uiros doctos latuisse. Locum ea sibi uindicat in editione praestantissima sed non ubiuis obuia Corporis iuris Justiniani, quae apud fratres *Sennetonios Lugduni ab a. 1549—50. Voll. V. Fol.* prodiit, ibique deprehenditur uolumine quinto Institutionibus subiecta, nouo quidem titulo haud ornata, attamen non currentibus, quod aiunt, paginis, sed a prima incipientibus, hoc elogio instructa:

Corpus Legum per modum Institutionum, ab incerto auctore in compendium redactum, ex uetustissima Bibliotheca, ubi diutius latuerat, nuper inuentum quod in studiosorum iurisprudentie gratiam et utilitatem in lucem nunc emissum est.

adeoque eodem fere titulo ac Louaniensis. Emis- sum autem est hoc Corpus, uti constat ex praefatione ultimo folio Institutionum inscripta, *Lugduni 1548*, uel si primo Institutionum folio credimus *a. 1549*; quae diuersitas ita conciliari posse uide- tur, ut illo anno typis excusae sint Institut. hoc demum publici iuris factae. Haec igitur princeps omnium, quae hucdum innotuerunt, editio esse uide- tur, id quod ex ipsa quoque Praefatione patescit, in qua dicitur, *nunc primum ex carioso exemplari in publicum exire.* Idem in Praefatione Institu- tionum

tionum sic effertur: *D. Justiniani Imp. Institutiones, quasi cumulatoris fructus futuri primitias nunc proferimus, una cum libro nunquam antehac excuso epitomen iuris complectente, et compendiariae institutionum formae ac materiae non absimili ut indicat etiam operis ipsa inscriptio haec Corpus Legum per modum Institutionum.* Et in titulo Instit. haec inter alia habentur: *Accesit Corpus Legum nunc primum, et nunquam antehac editum.* Adiectae conspiciuntur passim in margine notulae auctoris nomine non addito, reuera autem PRATEII, ut non inuerecunda coniectio sit, eundem Uirum doctum curasse totius Corporis iuris Sennetonianam editionem. Ceterum si contextum ipsum spectes, in multis ille abit a Senckenbergiano, sed uariae illae lectiones eius sunt momenti, ut non debeat non unumquemque patientiae in conferendo collocandae poenitere, praesertim cum totus libellus non uideatur multum utilitatis cuiquam allaturus. Quum tamen unam alteramue horam conferendo olim perdiderim, quoniam suspicio inde oriri potest, quae in subsequens editionibus reperiuntur lectiones ex alio MS. libro enatas esse, et quo alii a frustraneo labore absterreantur, uariae lectionis, omisis plane inutilibus, aliquot specimina dabimus. *Libro igitur primo cap. 1. §. 2., sequor autem nouissimam, loco: uoluntas suum cuique Sennetonii recte habent: ius suum unicuique.* Mox *cap. 2. §. 1. male exhibent filiorumque in uicem liberorumque, ita quoque cap. 3. §. 3. loco in liberorum pessime in liberorum*

torum legitur. *cap. 9. §. 3.* Sennetonii *secundis nuptiis se incestauit* produnt, cum alii habeant *infestauit*. Et illud quidem nihili est. Ex corrupto tamen uocabulo quilibet facile coniciet legendum esse *incestauit*, quo uerbo passim non iuris tantum conditores utuntur *d)*, uerum alii quoque scriptores. Uox *infestare* est uox maxime barbara et aliena ab hoc auctore, qui sic satis eleganter loquitur. *cap. 10. §. 6.* a Senneton. integra uerba: *minor enim natu maiorem adoptare non potest*, exulant. *cap. 11. §. 5.* Uerba: *ea ita demum* plenius nostri enunciant: *Hac autem capitis diminutione ita demum. cap. 14. §. 1.* absunt: *Sed nec magistratus — uacare debent.*

Sed satis est nugarum, et uel ex his constabit, ex hoc fonte non nisi turbidos riuulos duci posse, ac quidquid sit uariarum lectionum, id fere deberi ignorantiae insipientis scribae aut typhothetae, uel carioso et manco MSto. Quorsum autem haec omnia? Scilicet dicamus Prateium et Sennetonios furtum in Louaniensi fecisse, aut huius editorem in Sennetoniana? an uero utraque antiquiorem extare, ex qua ambo mutuum sumserint? Sed non puto. Interim nihil desinio, sed iudicium aliis relinquens, solemne illud *non liquet* et amplius deliberandum pronuncio.

Altera dubitatio ex persona *Apelli* eiusque *Dialogo* originem trahit. Narrat SAXE V. Cl. eum in Academia Louaniensi iussu Caroli V. Imper. iuris ciuiliis Romani litteras docuisse, idque argumento
ipsum

d) u. gr. *cap. 3. Cod. Theod. de sepulcro uiol.*

ipſius Dialogi. Rem non nego, ſed fateor ſuſpectum mihi fieri illum librum. Nihil enim de hac re alii, quin Apellum narrant Norimbergae 1486 natum, eodemque loco 1536 mortuum iuris antecellorem *Witenbergensem* fuiſſe e). Quod ſi uerum eſt, eum a. 1536 e uiuis deceſſiſſe, ea res poterit ad detegendum uerum quam maxime idonea eſſe. Aut enim ille uiuus Ilagogen ſuam in publicum emiſit, aut poſt mortem ab aliis demum edita eſt. Sin uiuus adeoque ante a. 1536.; quare eum fraudis arguamus cauſa nulla eſt; neque enim ſibi ipſi contrarius eſt, quando refert, Brachylogum ſibi apud mare Balticum et ſinum Codanum in bibliotheca quadam corroſum et pulueribus bene obſitum repertum eſſe. In culpa tunc erunt et mendacio Sennetonii et Louanienſis, impudentiſſimum mimum agentes. Sin uero Apellus uiuus nihil dedit, Sennetonii autem primi Brachylogum dederunt, ruruſus nihil obſtabit, quominus eorum uerbis fidem adhibeamus et Apellum fraudis abſoluamus. Solus typographus Louanienſis reus erit, qui, quo uendibilior merx euaderet, Dialogo Apeliano adiecerit Brachylogum deſumptum ex Sennetoniana, et in Dialogo quaedam calumnia ueri imperite mutauerit et adiecerit proprio motu. Hoc certe in his tenebris ex diſputatiuncula noſtra recte nobis colligere uidemur, omnes tres neque accuſari uere, neque abſolui poſſe; unum Louanienſem inſontem non eſſe, eſſe uero aut Apellum

G 2

aut

o) Vid. Jöchers Gelehrten Lexicon b. n. et Abellungs Fortſetzung zu Jöchers Gelehrten Lexico b. n. ibique laudati.

aut Sennetonios. Illud porro efficietur, ut, si aut hi, aut ille culpae expertes sint, Brachylogus uere ex antiquo Codice manauerit, quoniam quilibet bonus praesumitur et fidem meretur, nisi contrarium probetur, atque ut hic partus non obscuri cuiusdam ICTi saeculi XVI sit. Tantum uolui. Neque enim, qui uires meas bene noui, hoc mihi fuserim, ut uel auctorem, uel aetatem libelli me definire posse putem. Felicioribus aliquid relinquendum est ingeniis et temporibus, iis praesertim, quibus decusso bibliothecarum puluere, tandem aliquando latentes inter carbones thesauri in lucem publicam protrahentur.

Praeter has sex editiones, septima quoque, recentior quidem sed non minus incognita extat, adiecta Corpori iuris quod ex officina *Hugonis a Porta Lugduni* 1575 forma maiori prodiit, Volumine *V.* p. 499. *sqq.* Plane illa efficta est ad editionem Sennetonianam, nisi quod nomen *Prateii* hic in fronte statim offenditur.

Superpondii uice addam, utroque loco exhiberi Institutiones Gaii, quas quidem editiones, quantum ego scio, neque Schultingius, neque Meermannus, aut Bachius, aut alius quisquam memoriae prodidit. Sed quantum quidem ex perfunctoria collatione sensi, nihil aut parum a MSS. libris traxerunt, quare deterritus a studiosiori inspectione consulto abstinui.

CAPVT XIII.

*De uera S^Cti Claudiani sententia
ad Taciti Annal. XII, 53.*

Senatusconsulti Claudiani, quod a Claudio Imperatore, ad cuius orationem factum est, non a Pallante, eiusdem repertore, ut quidam perperam putarunt, nomen traxit, praeter iuris conditores, in primis meminit TACITUS a). De cuius quidem uerbis cum admodum inter se pugnantes sint doctorum uirorum sententiae, ea uti hodie leguntur, hic adscribere et curatius considerare non pigebit. Sunt autem haec: *Inter quae refertur ad patres de poena foeminarum, quae seruis coniungerentur: statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsae, in seruitute; si consensisset, pro libertis haberentur.* Ita fere diuinauerat olim RHENANUS, cui coniecturae a Lipsio e Cod. Farnesiano confirmatae, saeuere optimos liberos, testes sunt locupletissimi Jac. GRONOVIVS et ERNESTI. Assenserunt e ICTIS summi uiri Jac. CUIACIVS b), Anton. SCHULTING c), Euer. OTTO d), Jo. Dan. RITTER e), Jo. Aug. BACH f). Sed, ut fieri assolet, nec defuerunt

G 3

qui

- a) *Annal. Lib. XII, cap. 53.*
 b) *Observatt. Lib. XXI, cap. 16.*
 c) *ad PAULLI Sentent. rec. Lib II, Tit. 21, §. 1.*
 d) *ad §. 1. Inst. de success. sublat.*
 e) *ad HEINECCIJ Histor. iur. §. CCXVII*
 f) *Hist. iur. p. 363. not. c.*

qui hanc lectionem, tanquam adulterinam omni-
que ratione destitutam e possessione sua deiicerent,
contra uero beneficio quasi praetoris in integrum
restituere, et e tenebris reuocarent antiquam il-
lam dudum explosam et paene oblitteratam, quae
huius est tenoris: *statuiturque, ut ignaro domino
ad id prolapsae in seruitutem consensissent, et qui
nati essent pro libertis haberentur.* Ex horum
numero sunt, non minoris famae et eruditionis
uiri, *Bern. WALTHER g)*, *Jac. GOTHOFREDUS h)*,
Pagan. GAUDENTIUS i), *Vincent. GRAUINA k)*,
Petr. BURGIVS l), et ex professo *Ge. ARNAL-
DUS m)*. Incertus quid sentiat est *Petr. FABER n)*,
nondum enim inuenta erat et prolata Farnesiana
lectio. Ponderatis autem quae ab utraque parte
proferuntur, argumentis, Lipsium sequi consultius
existimo. Ut uero, qui mihi scrupuli in elegan-
tissima ARNALDI, cuius argumentis in primis oc-
currendum est, disputatione haeserint, iusto ordi-
ne enumerem, non incongruum esse putavi, eam-
dem quam ille praeiuit uiam presso pede sequi, ut
primum de Lectione Lipsiana, deinde uero de
antiqua, quae illam praecessit, dispiciam.

Prin-

g) *Miscellan. Lib. I. cap. 10.*

h) *ad cap. 1. Cod. Tb. ad ScR. Claud. (IV. 9.)*

i) *Jurid. Expos. Lib. I. cap. 11. ap. OTTON. Thes.
Tom. III.*

k) *Orig. iur. ciu. Lib. III. cap. 31. Sed Cf. ibi
MASCOWIUM.*

l) *Elect. cap. 8 in OTTON. Thes. Tom. I.*

m) *Coniectur. Lib. I. cap. 20.*

n) *Semestr. Lib. I. cap. 25.*

Principio autem de primo S^Cti membro, non est quod multis agam. Ante quidem tempora Claudii in faeminas, quae seruos alienos in suos pellexerant amores, serui corrupti nomine animadvertebatur. An ex Lege Aquilia, nondum satis liquet, certius est edicto Praectorem eiusmodi actionem proposuisse o). Sed post hoc S^Ctum nemini dubium fuit, mulieres invito domino seruili amore debacchatas, libertate priuatas fuisse. TACITUS quidem dixit ignaro, quod de initio rei intelligendum esse recte monuit SCHULTING d. l. Non aliter autem in seruitutem redigi poterant, nisi post trinam denunciationem, excepto casu si mulier ingenua se sciens seruo municipum p), aut actori seu procuratori q) coniunxisset, tunc enim etiam extra denunciationem ancilla fiebat. Neque uero adfentiendum uidetur magno CUIACIO, GAUDENTIO r), aliis, qui trinam denunciationem a sciente tantum, non ab ignaro exigi contendunt, argumenta repetentes ex silentio Imp^p. Constantini et Valentiniani s). Hos enim obiter tantum retulisse

G 4

- o) Vid. Claud. CRIFFLET. de secundo cap. L. Aquil. ap. OTTON. d. l. Tom. V. FRANCKE in Comment. de Jurispr. Tiberii Claudii cap. 4.
- p) PAULLUS d. t. §. 14.
- q) arg. cap. 4. Cod. Th. d. t. ubi uidesis GOTHOFREDUM.
- r) Eidem enim sententiae, praeter SALINERIVM ad d. l. Taciti, fauet Petr. FABER in notis ad CUIACII Paratitla ad cap. un. Cod. Iust. de S^Ct. Claud. toll.
- s) in cap. 1 et 5. Cod. Th. d. t.

lisse poenam, atque ideo, non quidem tanquam superuacaneum tacuisse denunciationis ritum uerisimilis est ARNALDI coniectura *t*). Uerior forte cui uideri poterat GOTHOFREDI opinio, coniciendis per *d. cap. 5 et 6.* denunciationem ea tempestate non amplius expectatam fuisse, quamuis ARNALDUS hanc quoque sententiam reiciendam putarit. Perfecta ita coram septem testibus ciuibus Romanis, nam et hoc requirebatur, certe posteriori tempore, quo actus legitimus euaderet *u*), trina denunciatione, seu *admonitione legitima w*), dominus rem, ut erat, ad Praefectum urbi, uel si in prouincia agebatur, ad praesidem *x*) referbat, a quo ipsi adiudicata, et ut ait Imperator *y*), ad *natalium decoctionem* coacta, una cum capite omnia

t) Idem tamen iam olim suboluerat SCHULTINGIO *l. c.*

u) THEOPHIL. ad §. 1. *Inst. de success. sublat.* et INTERPRES *cap. 2. Cod. Tb. d. 1.*

w) Secundum *cap. 10. Cod. Th. de murileg. (X, 20.)*

x) PAULLUS quidem § 17. meminit tantum Praefidis, sed excidisse uerba: *Praefecti aut Praefidis*, non sine ratione suspicatur SCHULTING ad *b. l.* THEOPHILUS certe generaliter *εμφρασις*, inquit, *επι του αρχοντος*, quod satis liberaliter uertit CURTIUS: *proferebam denunciations meas apud Praetorem aut Praesidem.*

y) *cap. 3. Cod. Tb. ad SC. Claud.*

omnia sua bona in eum transferebat z). Sed sufficiat, haec breuiter relegisse.

His igitur praemissis ad alterum S^Cti membrum progredimur, in quo de poena foeminae, consentiente, uel certe non obnunciante domino seruili amore aestuantis exponitur. CUIACIUM scilicet supra iam monuimus censere mulierem hoc modo sese prostituentem libertam factam esse, ARNALDUM autem negare. Est uero argumenti, quo hic nititur, haec fere praecipua uis: *Uerum esse non posse, eam, quae consentiente domino seruo eius se coniunxerat, seruam libertamue fieri, quia ob damnum, quod domini percipiebant, dum seruorum opera, muliercularum amoribus inseruientium, carere debebant, tam seuerè in istas mulieres animaduertendum Senatus censuerat: uolenti autem non fieri iniuriam, adeoque ipsum sibi dominum, qui consensum praebuerat, hoc imputare debere.* Sed dubito, ut uerum hoc sit. Ea enim a remotissimo inde tempore fuit Romanorum in tuendis bonis mulierum moribus cura, ea sollicitudo et paene anxietas in conseruanda pudicitia, ut omnino uiderentur imis animi recessibus infixum habuisse, sapientissimum illud Philosophi effatum, quod *honestatem aut solam expetendam, aut certe omni pondere grauiorem habendam, quam reliqua omnia, praecipit aa).* Ipse enim Romulus iam edixisse perhibetur bb),

G 5

ne

z) §. 1. *Inst. de succ. subl.* ibique THEOPHIL. in *Paraphras.*

aa) CICERO *de Offic. Lib. III. cap. 8.*

bb) a PLUTARCHO in *uita Romuli p. m. 20.*

ne quis praesente faemina turpe quid loqueretur, et ut a uini haustu se abstinere mulieres *cc*), *ne in dedecus aliquod prolaberentur, quia proximus a Libero Patre intemperantiae gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit dd*). Eandem quoque sententiam reliquis deinceps regibus sedisse peruulgatum est. Nec uero reipublicae liberae tempestate, quanquam laxiores in dies fieri confucissent muliercularum mores, aliter sensisse optimos quosque, tot ueterum instituta et leges testantur. Quin sub ipsis adeo Imperatoribus, licet fere communis uirorum pariter ac mulierum uideretur uox haec lenonis Plautini *ee*):

Nimio id quod pudet facilius fertur, quam illud quod piget;

hic tamen honestatis sensus adeo non penitus exoleuit, ut potius ipsis illorum animis infideret, quorum curae summa rei concredita erat, uerumque ipsa re deprehenderetur, eos, qui sibi ipsi foedissima quaeque condonabant, eadem in aliis ferre nequiuisset. Ipsum quidem Augustum, ut non omni labe carentem et de furtiuo amore in Maecenatis uxorem suspectum, scimus Legem Juliam de adulteriis tulisse. Neque uero hac lege solummodo zelotypiae maritorum prospexit, sed pudicitiae omnino, dum supra quoque ex eadem acerrime uindicari constituerit *ff*). Claudium etiam

cc) PLINIUS *Hist. Nat. Lib. XIV, cap. 13.*

dd) VALER. MAXIM. *Lib. II, cap. 1.*

ee) PLAUTUS *Pseudol. I. 3, 47.*

ff) §. 4. *Inst. de iudiciis publ.* Vid. *Jo. Guil. HOFFMANN ad L. Jul. de adul. cap. IV. §. 11.* et latius disputantem de LL. antiquis ad conferuandam castitatem *cap. I. §. 2. seq.*

etiam nostrum, quanquam, ut ait TRANQUILUS *gg*), in cognoscendo et decernendo mira uarietate animi esset, mulieribusque admodum deditus, reperimus tamen seuerissime et cum indignatione adeo in libidinosos animaduertentem *hh*). Quibus omnibus probe consideratis, nescio, an dicendum sit, eundem hoc Scto pudori sexus cauere uoluisse, ne quae deinceps mulieres turpissimo seruitiorum amoris se dederent. Et quamuis dominis quidem in eiusmodi feminarum liberarum seruales amplexus consentientibus non fiat iniuria, nihilo tamen minus has iisdem non sine ratione libertas addixisse uidetur Senatus. Paucos enim fuisse, qui sponte consentirent, ueri admodum est simile, multo autem plures, qui aut consuetudine, aut alio quocunque necessitudinis genere mulieri istius eiusue cognatis iuncti, non auderent obnunciare, quamuis uel maxime reprobarent seruilem istum abiectumque amorem, quique adeo necessitate quodammodo coacti, damnum in seruis inuiti paterentur. Quodsi igitur dicendum quod res est, uidetur certe coniectura illa, de qua supra retulimus, licet ingeniosissima, non tamen tantum ualere, ut alii palmam praeripiat, quae aequè minimum bene, ne dicam melius, consilio reliquarum et omnino ueterum Romanorum ingenio conuenit. Quicquid sit, iudicium esto penes doctiores. Sed ne cui forte iniuriosus uidear obtrektor, silentio praeterire nefas duco, quae ad firmendam sententiam suam ab auctore doctissimo
in

gg) SUTTON. in *Claud. cap. 15.*

hh) IDEM *ibid.*

in medium afferuntur argumenta. Is igitur, *Senatum*, inquit, *tantum dominis consuluisse, ne-
tiquam dedecus muliebri uindicasse, manifestum
inde est, quod mulier quaecunque impune proprio
seruo concubuerit.* Contra quae ita disputata
putaret forsitan quis hoc ideo factum esse, quod
ipsa sibi obnunciare non potuerit. Verum haec
dubitatio parum habet quo se commendet. Nam
legislator, quominus alia poena harum mulierum
amores, quasi septo aliquo, circumdaret inque eas
animaduerneret, quis quaeso erat qui prohiberet?
Mihi alia haerent, quae ancipitem relinquunt ani-
mum. Dixit quidem ARNALDUS, mulieres has,
quae se propriis iunxerunt seruis, nulla affici poe-
na. Unde uero hoc constat? Multa enim silen-
tur a praeis scriptoribus, in primis historicis, qui-
bus fat est, uel summa legum capita in transcurso
indicasse, quae tamen constituta et in usum deducta
fuisse nemo ignorat. CONSTANTINUM ii) certe
scimus grauissime, imo crudelissime ad populum
ita scripsisse: *Si qua cum seruo, (intellige suo,
quod additur in Codice Justiniano) occulte rem
habere detegitur, capitali sententiae subiugetur,
tradendo ignibus uerberone.* „At haec, dicit
quis, Constantini sunt, ideoque hoc ipsum Claudii
oratione iam constitutum uix uideri potest, quum,
si fuerat, opus non fuisset noua Constantini
sanctione.“ Sed nouum non est, eandem rem
uariis Imperatorum edictis et SCtis ordinatam esse.
Ita

ii) *cap. un. Cod. Tb. de mulierib. quae se seruis
propr. iunxerunt, (IX, 9.) cap. un. Cod.
Justin. Eod.*

Ita quod in SCto Uelleiano accidisse notum est *kk*), idem etiam in hoc ipso argumento euenit. Nam quod hac Claudii oratione constitutum fuit de muliere libera serua facta, idem postea non tantum a UESPASIANO *ll*), uerum quoque ab ipso CONSTANTINO M. *mm*), et a VALENTINIANO, VALENTE et GRATIANO *nn*) Impp. repetitum est. Sicuti ergo ex his adparet, ex Constantini sanctione, de libera muliere proprio se iungente capite plectenda, minime confici, id ipsum antea SCto Claudio non fuisse constitutum: ita, si quid uideo, ex eo, quod certissime constat, Constantinum repetiisse et denuo sanxisse, quod isto SCto de muliere libera alieni serui amore percita dispositum erat, non leuis oritur coniectura, alterum illud, quod Constantinus de muliere proprio seruo se miscente statuit, itidem et perinde ac prius, quamuis mitiori magisque humana poena, Claudii oratione iam fuisse comprehensum, maxime cum in primo illo capite quoque nullam huius orationis mentionem fecerit, sed, quasi nouam conderet legem, loquutus sit. Utut se res habeat, nolo hanc meam qualemcunque coniecturam cuiquam peruicaciter obtrudere, nec, si displicerit, multum repugnabo. Nam, ne reiecta quidem eadem, rem desperatam deserendamque putarim. Etenim
 si

kk) cap. 2. *π*, ad SC. Velleian.

ll) SVETON, in *Uespaf.* cap. 11. ita enim cum TACITO *l. c.* conciliari debet.

mm) cap. 1. *Cod. Tb. ad SC. Claud.* (IV, 9.)

nn) cap. 6. *Cod. Tb. Eod.*

fi a ueteribus ingenuae propriis sese feruis turpiter comittentes nulla adfectae sunt poena, ratio uidetur in dominio potius esse, quam in neglectu legum quaerenda. Quodsi autem dominis, de quo dubitari non potest, propriis ancillis inhonesta libidine abuti licebat, quare mirandum foret, leges parem etiam mulierum dominarum turpitudinem impune tulisse? oo) Sed haec ualent de ancillis feruisque uolentibus se turpi dominorum dominarumue libidini dare. Quid uero si repugnarent? Num domini dominaeue eos easue ad impudicum facinus in inuitos inuitasque adeo perpetrandum compellere ius erat? Id impune sub paganis principibus factum contendit inter alios diuini plane ingenii et eruditionis uir GROTIUS pp), negat autem nec de remotissimis adeo temporibus concedit ARNALDUS qq). Inter tantos uiros litem dirimere, quanquam non sit mearum partium, tamen si dicendum foret, cuiam me addixerim, subtimidus responderem, me neutri me iungere malle, et medium intercedentem miscellionis personam induere. Nimirum prisco aeuo, cum reliqua omnia impune in feruos committere dominis permitteretur, cumque nullis fere legum uinculis impediti in mancipia sua saeuire possent, hanc quoque comprimendi ea et ad Uenerem furtiuam ui adigendi licentiam, iisdem

oo) Vid. HOFFMANN l. c. cap. IV. §. 3.

pp) in *Florum Sparsione ad c. Si Dominus 2. w.*,
de bis qui sui vel alien. iur.

qq) *Diff. de iure feruor. cap. 10. annexa EJVSD.*
Coniectur.

dem fuisse crediderim. Sub Antonino demum Pio, cum iam uariis legibus dominorum facultia coercita esset, uidetur haec prauitas seruos ad obfoenitatem detrahendi sublata esse. Cuius quidem rei testis grauissimus est ULPIANUS rr) aperte scribens: *Si dominus in seruos saeuierit, uel ad impudicitiam turpemque uiolationem compellat: quae sint partes Praesidis ex rescripto Diui Pii ad Aelium Marcianum Proconsulem Baeticae manifestabitur.* In quibus uerbis GROTIUS agnoscit emblema Triboniani, quamuis hac medicina carere posse nobis uideamur, si tempora distinguantur. Nec uero haec in mancipia lenitas, iustitiam potius dixeris, abhorret ab ingenio Antonini. Eundem enim scimus uoluisse seruos, non nisi in ipso facinore deprehensos, necari ss). Sed haec obiter. Nunc eo reuertor, unde disputatio egressa, reliqua iam ARNALDI argumenta propositurus.

Senatum igitur, pergit, non cogitasse de honestate foeminarum, patet porro ex his PAULLIT) uerbis: *Si patrona seruo liberti sui se coniunxerit, etiam denunciatione conuentam ancillam fieri non placuit, et ex his uu): si mater seruo filii se iunxerit, non tollit Sctum Claudianum erubescendam matris etiam in re turpi reuerentiam, exemplo eius, quae se seruo liberti sui coniunxe-*

rr) cap. 2. §. 1. w. de his qui sui uel al. iur.

ss) cap. 53. §. 3. w. de Legat. I. cap. 96. w. de U. S.

zz) Recept. Sent. II, 21. §. 13.

uu) Ibid. §. 16.

coniunxerit ww). At, si quid uideo, his ipsis in uerbis ICTus clare ostendit causam cur ad utramque speciem non pertingat SCtum. Scilicet cum ab una parte honestati non esset consentaneus amor patronae, uel matris, ab altera contra eidem honestati et reuerentiae aduersaretur quam maxime, eam filii aut liberti seruam fieri, Romani putarunt, illam hac uinci, ideoque impunem maluerunt esse foeminam cestro illo percitam atque abreptam, quam naturalem σοφην laedi, aut debitam reuerentiam minui. Idem etiam de reuerentia libertorum ualet.

Restat denique ut de ultimo, quod contra hanc honestatis aestimationem adfertur, argumento paucis edisseramus. Id uero reperiri putant in eo, quod, cum Senatus censeret, libertam si ignorante patrono seruo se alieno coniunxerit, ancillam patroni effici xx), idem tamen in statu suo retineret illam, quae serui patroni contubernium secuta est, etiam post denunciationem yy). Uerum huic quoque obiectioni obicem ponere ICTus uidetur hac adiecta ratione: quia domum patroni uidetur deserere noluisse. Et constat sane, Romanos non tam rigidos fuisse pudicitiae libertinarum censors, quam quidem ingenuarum.

Ex

ww) De coniectura ARNALDI legentis: quae se suo seruoue liberti coniunxerit, nihil dico, cum ipse eam non magni fecisse uideatur.

xx) PAULLUS loco supra allato §. 7.

yy) Idem PAULLUS d. 1. §. 11.

Ex iis autem, quae supra attulimus de studio ueterum, pudicitiam et bonos mores inter ingenuas seruandi, si, idem quoque in hoc SCto spectatum seruatumque esse, probatum dedissemus, de quo quidem suffragium ferre doctiorum est, nonnihil forte ponderis adicerent uerba CONSTANTINI 22) dicentis, liberam mulierem amoris in seruos furore percussam, uideo in seruitutem detrudi, quod *inmemor sit honestatis aaa*). Sed nec hic silentio praetereunda sunt, quae ingeniose oggeruntur ab ARNALDO, uidelicet, *Constantinum M. non adeo ex natura rei et iuris principiis desuntam, atque oratoriam, quod illis Orientis Imperatoribus admodum familiare, rationem dedisse*. Quod quidem saepissime factum esse nullus nego, hic an idem sit statuendum dubito, in contrariam partem non inepte uocaturus SÜETONIUM, cui historico adeo de hac re referenti ille Orientis Imperatorum loquendi mos obiici non potest. Is autem, ubi de hac re sub Uespasiano Senatam decreuisse dicit, diferte id tribuit studio libidinis et luxuriae inualescentis coercendae *bbb*). Multo autem magis CUIACII sententia, cui quantum tribuendum existimem ante commemorauimus, firmari uidetur hisce PAULLI *ccc*): *Ad filiam ancillam uel libertam ex SCto Claudio effectam legitima matris intestatae hereditas*

22) cap. 1. Cod. Tb. ad SC. Claud.

aaa) cap. 1. Cod. Tb. ad SC. Claud. (IV, 9.)

bbb) SÜETON. Uesp. cap. 11.

ccc) Recept. Sent. Lib. IV. tit. X. §. 2.

ditas pertinere non potest: quia neque serui, neque liberi matrem civilem habere intelliguntur. *Jac.* quidem GOTHOFREDUS *ddd*) aliique nonnulli interpretum, haec uerba non tam de muliere ipsa, quae se seruo alieno iunxit, capienda coacta ratione dicunt, quam de filia eiusdem. Quam quidem explicationem si recte intelligo, quaestio a Icto proposita haec foret: an mulieris, quae consentiente domino cum eius seruo rem habuerat, inflatae hereditas, pertineret ad filiam ex isto concubitu libertam. *Jac.* autem CUIACIUS, quem sequitur *Petr. BURGIVS* et *Noster*, intelligenda haec censet, de muliere quae ex SCto ancilla facta, postea autem manumissa et libertate donata est. Mihi quidem rectissime hunc locum interpretari uidetur SCHULTING de ea, quae seruili contubernio non abnuente domino polluta, liberta facta est. Haec enim expositio omnium facillima est, nec duri quidquam continet. Binae uero priores longius repetitae sunt, et altera earum praeterea aliquid habet, quod non bene uerborum proprietati conuenit. Quomodo enim dici potest serua eiusmodi manumissa, liberta facta ex SCto, cum potius ex beneficio et uoluntate domini talis euaserit?

Nec uero multum auctoritatis accederet partibus Arnaldi, si quis negare uellet, Senatū castitatis mulierum ullam habuisse rationem, exemplo earum, quae fiscalium seruorum contubernio coniunctae, nullum tamen ingenui status damnum sustinerent *eee*). Hanc enim lenitatem in foeminas tribuen-

ddd) ad cap. 1. *Cod. Th. d. 1.*

eee) cap. 3. *Cod. Th. ad SC. Claud.*

tribuendam edicto demum *Constantini* scimus, ex quo insuper constat, ius uetus multo durius fuisse et rigidius, quippe quod nullam nec ignorantiae ueniam tribuerit, nec aetati. Atque hic haec tenus quidem de lectione *Lipsiana*.

Ad alteram *antiquam* mihi conuersuro, disquirendum erit, liberi ex muliere, quae cum seruo illégitimum inierat contubernium ideoque seruitutis iugum subierat, procreati, ex Scto libertini sint, nec ne. Quam quidem disputationem quo rectius instituamus, non iniquum nobis fuisse uidetur locum, ad eas, quae de statu quaestiones iactantur, ordine eo, quem uariae temporum uicissitudines praemonstrant, in unum collectas, quasi in tabula aliqua depingendas. Statum autem hic dicimus libertatis, cuius nempe is erat honor, ea uis atque auctoritas, ut, pendente lite prius de liberali causa cognosceretur, quam de crimine constitueretur *fff*). Ante omnia autem tenendum: generale hoc omnium temporum *αἰμα* placuisse ueteribus, eos qui nascuntur, matrum conditionibus uti *ggg*), unde notissimum illud effatum: *partus sequitur uentrem*. Prisci porro iuris conditores tempus natiuitatis spectabant, adeo ut si libera conceperit, postea ancilla facta pariat, qui inde nascatur, seruus sit. Cuius quidem rei

H 2

testis

fff) cap. 1, 2, 3, 4 et 6. *Cod. Just. de ordin. cognit.*

ggg) cap. 28. et ult. *Cod. Just. de liber. caus. cap. 7.*
Eod. de R. U. ULPIAN. tit. V. §. 5. cap. 24. α.
de stat. hom.

testis dignissimus est GAIUS *hhh*) in Institutionibus, ubi, *Regula iuris*, inquit, *hoc continet, ut qui — — non de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumant eo tempore, quo nascuntur.* Mox autem haec res uehementer immutata est. Jam enim HADRIANUS hanc normam in nonnullis deseruit, ueluti in mulieris ad ultimum supplicium damnatae partu *iii*), alii autem deinceps maluerunt conceptionis tempus spectari *kkk*), uel potius, libertatis fauore inducti, nullum certum et unicum tempus praefluerunt, sed partum liberum esse uoluerunt, modo mater uel momento conceptionis, uel editionis, uel denique intermedio libera fuerit, hac addita ratione, *quod calamitas matris non debeat nocere ei, qui in uentre est III*). Quibus quidem omnibus consideratis, nemini dubium esse potest, S*C*i tempore liberos, quos mater ingenua conceperat, post in seruitutem delapsa ediderat, seruos fuisse. Atque huc spectare uidentur uerba CONSTANTINI *mmm*), saepe iam laudata: *Si qua mulier suae sit immemor honestatis, libertatem amittat, atque eius filii serui sint domini, cuius*

bb) *Instit. Lib. I. tit. 4. §. 9.* cui adde ULPIAN. *tit. 5. §. fin.* et NERATIUM *in cap. 9. w. ad municip.*

iii) *cap. 18. w. de stat. hom.* Vid. SCHULTING ad GAIUM loco memorato.

kkk) *cap. 4. Cod. de poen.*

III) MARCIANUS *cap. 5. §. 2. w. de stat. hom. pr. Inst. de ingeu.*

mmm) *cap. 1. Cod. Tb. ad S*C*r. Claud.*

cuius se contubernio coniunxit. ARNALDUS quidem legendum censet: cuius serui se contubernio coniunxit, tum quod contubernium seruum denotare non putet, tum quod ex ipsius sententia nihilominus obscura maneret oratio. Sed modo de priori in contrarium conueniat, posterior haec ἀμφιβολία adeo leuis est, ut nemini scrupulum iniicere posse uideatur. A linguae autem latinae ingenio non abhorre, contubernium pro seruo dici, exinde colligo, quod *matrimonium* nonnunquam ueteres dixerint pro *uxore*. Apposite sane hanc in rem TACITUS (nn), *matrimonia ac pecunias hostium praedae destinare*, dixit. Neque HEINECCIUS (oo) consummatissimus Ictus dubitauit, huius ipsius loci auctoritate ductus, contubernii uoci hanc, quamuis rariorem eam dicat, significationem tribuere. Nec desunt exempla in similibus. Sic MARCIANUS (pp): *in testimoniis, inquit, dignitas, fides, mores, grauitas examinanda est*, atque aperte *testes* intellexit. SCAE-

H 3

UOLA

nn) *Annal. Lib. II. cap. 13.* ubi consulatur ERNESTI et quos laudat GESNER et LIPSIVS.

oo) in BRISSONII de *Uerb. Signific.* editione, uoc. *Contubernium n. 6.*

pp) *cap. 2. ω. de testib.* caue tamen hanc significationem transferas ad *cap. 1. ω. Eod.* quod fecit NOODT ad *ω. ht. p. 479.* quem ideo iure reprehendit GRUPEN in *Obseru. rer. et antiqu. Germ. et Roman. obs. XIV. p. 271.*

UOLA qqq) porro *naugium* dixit pro *navigatione*, nec quidquam magis in iure solemnne est, quam *custodiam* dici pro *custodiente* aut *re custodita* rrr). Sed ut e diuerticulo in uiam redeamus, filios seruos fieri porro docet Ualentianus sss): *Si apud libidinosam mulierem plus ualuit cupiditas, quam libertas, ancilla facta est, non bello, non praemio, sed*

qqq) cap. 122. §. 1. *ϖ.* de *Uerb. Oblig.* Plura exempla dabunt e nostris BYNKERSHOECK *Obs. lib. I. cap. 21.* et DUKER in *Opusc. Uar. de latinis. Uer. ICTor. ed. Lips. p. 331. sq.* e reliquis profanis sacrisque scriptoribus *Jo. Ger. Vossius Instit. Orat. cap. de Metonym. et Synecdoche*, ac DRAKENBORCH ad *Liu. Lib. III. cap. 15.*

rrr) Haec quoque ratio planissima uidetur uia ad explicandum famosissimum cap. 13. §. 1. *ϖ.* de *pigner. act.*, in quo tot egregia desudarunt ingenia, ut coniecturarum nullus fuerit modus. Interpunge: *Uenit autem in hac actione et dolus et culpa; ut in commodato uenit et custodia; uis maior non uenit*, et nihil difficultatis uideo si explicas: *Actione pignoratitia agitur tam ad dolum praestandum, quam ad culpam; (ad quamnam? non definit ICTus, quia id omnibus notum) praeterea quoque, quemadmodum in commodato, agitur ut res ipsa singulari custodiae tradita restituatur. Atque huic rei conforme est, quod Impp. rescribunt, cap. 19. Cod. de pignor. et hyp. pignorum creditorem custodiam exhibere debere. Exhibere autem proprie dicitur, quando corpus uisitur.*

sss) cap. 6. *Cod. Th. ad SCetum Claud.*

sed *connubio: ita, ut eius filii iugo seruitutis subiaceant.* Ut uero ad locum TACITI reuertamur, ARNALDI quidem nostri haec est sententia, uerbis: *qui nati essent*, non indicari liberos, postquam in seruitutem deducta erat mater, editos, sed iam antea natos, id quod ex eo sibi persuadet, quod forma praeterita utatur Tacitus. Demus tandem hoc illi, ne obtrectandi studio teneri nos aliquis existimet. Neque tamen uel sic omnem scrupulum ex animo nobis euulsum esse lubenter confitemur. Serui quidem esse non poterant, quia mater adhuc libera erat, et ex libera serui non eduntur, acque autem minus libertini, quoniam in seruitute nunquam fuerant. Libertini enim tantum habentur, qui ex iusta seruitute manumissi sunt *ttt*). SALINERIO autem, si LIPSIO quaerenti, quemadmodum libertus esse possit, qui seruus nunquam fuit? reponit, quo pacto mulier dici possit liberta, quae non seruierit? respondere nobis liceat cum magno GRONOVIO *uuu*), haec non esse paria. Liberos enim nil tale merentes, tam atrocem poenam subire, matrem uero nefarie pollutam impunem in statu suo seruare, quis non crudele dicat atque inhumanum? Quam uero iustus hoc, eam, quae in seruiles amplexus impudica irruerat, uel saltem ingenuitate priuari. Vere enim PLAUTUS *www*) cecinit:

H 4

Qui

ttt) cap. 6. *z*. de stat. hom.

uuu) ad TACITUM Ann. Lib. XII. cap. 53.

www) Mercat. V, 4. 8. recepi autem coniecturam
Jo. Frid. GRONOVII.

Qui bono sunt genere nati, si sunt
 ingenio malo,
 Suapte culpam generi capiunt, genus
 ingenio improbant.

Atque haec quidem haecenus. Otio enim abuterer
 et patientia lectorum, si adhuc referre uellem sen-
 tentias GUNDLINGII, SCHWARZII et HEUMANNI
 xxx) de SCto hoc Claudiano. Eiusmodi enim
 sunt indolis atque conditionis, ut per se ipsae
 corruant.

xxx) in Act. Erud. a. 1732. p. 290 et a. 1733 p. 431.
 GUNDLINGIUM sequitur BRUNQUELL in *Diff. de
 acquisit. domini ex lege*, in *Opusc.* p. 476.

CAPVT XIV.

Ad rem annonariam, et nihil mutandum esse in cap. V. ꝯ. de admin. rer, ad ciu. pert. Donati lectio defensa.

Iusto praeconio *H. G. van VRYHOFF* Observationum libellum passim extulit non minori laude conspicuus *ICtus PÜTTMANNUS*, et a nitida facie naeuos quosdam deterfit. Nam licet ille inter Batauorum Criticos sit modestissimus ipseque loca innumera a superuacua crisi uindicauerit, non tamen ubique manus cruentas abstinuit, sed ingenio nonnunquam praeter necessitatem indulfit. Igitur, quam ipse deprecatus est ueniam in praeposteris aliorum opinionibus profligandis, eam nec nobis grauetur in suis quibusdam concedere.

Choreas ducat Paulus, qui,

Decuriones, ait, pretio uiliori frumentum, quod annona temporalis est, patriae suae praestare non sunt cogendi a).

Ita Florentiae, et nihil mutant ceteri, nisi quod in antiquis plerisque editis inepte *annonae* legatur. Sed offendit Nostrum *b)* illud quod, quoniam *MARCIANUS c)*, non debere, inquit, cogi *decuriones*

H 5

a) cap. 5. ꝯ. de admin. rer. ad ciu. pert.

b) *Obs. iur. ciu. cap. 17.* probante *WACHTO* in *Der Unp. Krit. T. I. p. 392.*

c) cap. 8. ꝯ. ad munic. Add. cap. 3. §. 1. ꝯ. ad L. *Ful. de Annon.*

riones, uilius praestare frumentum ciuibus suis, quam annona exigit, D. Fratres rescripserunt, ideoque apud Paulum quam rescribit, sociumque nactus est opinionis suae Jo. Matth. GESNERUM d), qui eandem coniecturam eodem fere tempore proposuit. Nec abhorret ab eadem sententia Car. Frid. WALCHIUS e) V. Cl. Sed cum ita non sit neque in Etrusca, neque, quam dicunt, Uulgata, age, uideamus an sine uenae sectione Paulo ualitudine reddi possit. Tenedum autem, Romae curam annonae, quae Graccis nostris mox εὐθρῖνα f), mox ἀννοα g), sic enim legendum ubique, non quod scriptum ἀννοα, audit, fuisse penes Aediles et Censores, nec eandem quandoque ipsum Senatum respuisse. Docte haec Jac. RAEVARDUS h) et Franc. DUARENUS i). In municipiis autem et ciuitatibus hoc negotium decurionibus datum erat, ut pretium statuerent, ratione scilicet habita prouentus annui, eiusque in primis pretii quod in foro Romano statutum erat. Per se enim definire pretium frumentarium uetabantur Decuriones Rescripto Antonini et Ueri. Ita certe intelligendus uidetur

d) in *Thef. Linguae Lat. uoc. Annona.*

e) ad *Cbr. Henr. ECKHARDI Herm. Jur. Lib. I. cap. 2. §. 51.*

f) *Basil. Lib. LX. tit. 4. Leg. 1.*

g) *Basil. Lib. LX. tit. 44.*

h) *Unrior. Lib. III. cap. 17.*

i) *Disput. Annii. Lib. I. cap. 16.*

uidetur PAPIRIUS JUSTUS ICTUS *k*). Pertinet huc insignis DONATI locus ad illud Terentii *l*):

Scisti uti foro.

Secundum illos, inquit, *negotiatores, qui, ante locum commercii, non praescribunt quanti uendant quae aduehant, sed secundum annonam fori, quam deprehenderit, consilium de uendendis et non uendendis mercibus sumunt. Quo in loco Raeuardus exigit, ut legamus proscibunt. Male, si quid uideo, et praeter rationem. Neque enim uerisimile est, negotiatores habuisse, in ipsa aduectione, mercium suarum pretium in tabula praetereuntium oculis expositum. Hic enim est significatus uerbi proscibere, uti impendio ostendit C. H. TROTZ *m*). Imo uero praescribere est definire ac statuere, adeoque huic loco opportunissimum. Hoc igitur uult DONATUS: Non solent negotiatores in forum profecturi, et ab emtionis cupido interpellati, in uia mercium suarum pretium exponere, sed expectare donec Aedilis censionem rescuerint. Dixi, Aediles Romae, in Municipiis Decuriones annonam statuere consuesse, nec tamen plane exclusi erant Aediles municipales, quibus tamen in primis*

k) cap. 3. §. 1. *τ.* ad L. *Ful. de annona*, ubi ita scriptum: *Item scripserunt: ius non esse ordinii cuiusque ciuitatis pretium grani, quod inuebitur, statuere.* Conf. WESTENBERG in *Diu. Marc. Diff. XVII.* p. 179. *f*49.

l) *Pborm.* I, 2, 29.

m) in notis ad HUGON. *de prima scribendi Orig.* p. 365. *f*49.

primis incubuit curare, ut frumentum adueheretur, illud diuidere, iustum pondus et munditiam a pistioribus exigere, et alia similia, ut post Duarenum docte monuit *Joh. WASTEAU n)*.

Sed memini me Paulo suppetias laturum promississe, a quo pauillum diuergimus. Ita uero eundem capio: Decuriones, pretio uiliori frumentum patriae suae praestare non statim coguntur, si forte, finge obstinacia negotiatorum, coeli uiaeue asperitate, aut alia qua de causa, in breue, ut fieri solet, ac mox praeterituum tempus, annonae caritas inciderit, quo scilicet damnium non exiguum incurrere possent Decuriones. Nam recte dixit *praestare*, quoniam si incendium annonae ingrauesceret, ut *Quinctilianus* loqui amat, Romae Senatus Praefectos annonae *o)* et minutiae ac frumenti diuidendi curatores, in Municipiis, in quibus omnia ad Urbis imitationem agi solebant, Decuriones constituiebant frumento sumtibus ciuitatis comparando curatores, quo annona conualesceret *p)*. Jam fac breui per se redire laxiorem, nae grande

n) de iure et iurisd. municipi. in *OELRICHS Thes. Diff. Belg. Vol. II. Part. II. p. 294.*

o) Uid. *Petr. BURMAN. de Vestig. Pop. Rom. cap. 8.* Ab Augusti tempore ordinaria fuit potestas et ualde spectabilis. *LIPSIUS Elect. Lib. I. cap. 8.*

p) Uid. v. c. *GRUTER. Thes. Inscr. p. CCCXI, 6. et DCXXII, 4. Add. Eu. OTTO de aedil. coloniar. cap. X.* Caue autem credas id muneris uel seruis datum fuisse, quod forte improuidus lector colligat ex lapide hoc:

grande damnum incurrerent Decuriones aduecto undique frumento, impensis publicis, quarum maximam partem ipsi subire cogebantur. *Quod* igitur apud Paullum perinde est, ac si scriptum fuisset *quoad*, cuius significationis largam exemplorum copiam commodat ERNESTI *q*). Sed et si per *quia* interpreteris, idem erit sensus. *Annona* autem *temporalis* quae sit, potest dubitari. Illam quidem hic denotare illud pretium existimat *uan* VRYHOFF, quo frumentum emi potest eo tempore, quo uenditio a Decurionibus facienda est. Cui interpretationi, me ueniam impetraturum spero, si fidem prius non adhibuero, quam exemplis fuerit declarata. Mihi quidem *annonae caritate* posita uidetur. Quam uocabuli uim cum nusquam repererim expositam, locis aliquot confirmabimus. Ita uero CICERO *r*):

qui

UOLUSIAE ARBUSCULAE

PALLANS Q. N.

A FRUM

CONTUBERNALI CARISSI

MAE ET SIBI

PERMISSU DEC.

ap. Eund. GRUTER. p. DXCIII, 2. Is enim seruus domini sui frumento praefectus uidetur, hocque adeo referendum inter seruorum munia, *Uillici* credo.

q) in *Clau. Cic.* uoce *quod*.

r) *Or. pro Dom.* cap. V. §. 11.

qui facultate oblata, ad imperitorum animos incitandos, reuouaturum te tua illa funesta latrocinia ob annonae causam putarunt. Et mox: *fin in causa fuit annona, seditionis quidem concitator et stimulator tu fuisti.* Et LIVIUS s): *Annona haud multum laxauerat, idemque alibi passim t).* Temporale autem est, quod in tempus durat, was nicht anhaltend ist, et opponitur continuo. Quo sensu eleganter CURTIUS u) *Graecorum ingenia temporalia dixit, i. e. uaria et quae cito mutantur, ac Glossae ολιγοχρονος exponunt temporale.* Nollem quoque apud MARCIANUM w) et PAPIRIUM JUSTUM x) *annonam* interpretari frumenti pretium, qui significatus est alias peruulgaris et post Nostrium late demonstratus a DID. SCHAGHEN y) et ERNESTI z), sed

s) *Hist. Lib. XXVI, cap. 20.*

t) u. c. *Hist. Lib. IV, cap. 52.*

u) *Hist. Lib. IV, cap. 5.*

w) *d. cap. 8. τ. ad Munic.*

x) *d. cap. 3. §. 1. τ. ad L. Jul. de annon.*

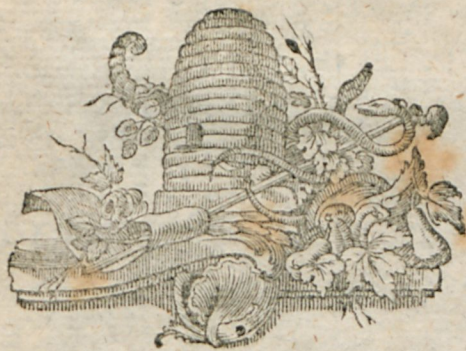
y) *Diff. de re frumentaria cap. IV. §. 7. ap. OELRICHS in Thef. Diff. Belg. Vol. II. Tom. III.*

z) in *Clau. Cic. voc. annona.* PÜTTMANNVS adeo V. Cl. *Probab. II, 13. annonam temporalem* capie de pretio rerum, quod per annum commune est in foro. Ceterum recte ibi Papirium a suspicione mendii liberat.

sed prouentum cuiusque anni, ut, quod Imperatores dicunt, ita fit capiendum: Non debere cogi Decuriones uilius praestare frumentum ciuibus suis, quam annona, h. e. prouentus annuus uel rarus, uel largus exigit. Et sic uidemur nobis hoc capite numerum legum geminatarum in Corpore iuris Rom. parumper minuisse.

ROSTOCHII,
LITTERIS ADLERIANIS.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

LETTERS - A DELIVERED
Faint, illegible text in the middle section of the page.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Kc 1296

X2326841

mt

ANDREAE GVILIELMI CRAMER,

ANTECESSORIS KILIENSIS,

DISPVNCTIONVM

IVRIS CIVILIS

LIBER SINGVLARIS.

